

Izdevums tapis pateicoties:
Roskildes Mūzikas festivālam
Baltijas Amerikas partnerattiecību projektam
Sorosa Fondam – Latvija
Lielbritānijas Vēstniecībai

**ALTERNATĪVAIS ZIŅOJUMS
APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAI
PAR BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBAS
STĀVOKLI LATVIJĀ
1998.–2002.**

Glābiet bērnus apkopoja informāciju, kuru paudušas:

- Misija «Pakāpieni»;
- Latvijas Vientuļo māšu biedrība;
- Latvijas Audžuģimeņu biedrība;
- Mārtiņa Fonds;
- Latvijas Bērnu un jauniešu diabēta biedrība;
- Latvijas Bērnu Fonds;
- Latvijas Daudzbērnu ģimeņu biedrību apvienība;
- ECPAT pārstāvis Latvijā;
- 44 «Glābiet bērnus» nodaļas un atbalsta grupas;
- Latvijas patērētāju interešu aizstāvības asociācija.

**ORGANIZĀCIJAS «GLĀBIET BĒRNUS» PĒTĪJUMS
ANO PROJEKTĀ VALSTS VARDARBĪBA PRET BĒRNIEM.
BĒRNU TIESĪBU PĀRKĀPUMU NOVĒRŠANA
BEZ VECĀKU GĀDĪBAS PALIKUŠU BĒRNU APRŪPES IESTĀDĒS
UN INTERNĀTSKOLĀS
2000.–2002.**

Latvijas organizācija «Glābiet bērnus»
Neatkarīgais bērnu Ombuds
Rīga, 2000./2002.

UDK 061.23:364
Ap 957

Izdevuma sastādītājas

**Juridiskā daļa – Anita Rektiņa, LL. M.
Vispārējā daļa – Inguna Ebela, Dr. Med.**

Redkolēģija

Dr. Paed. Maija Valce
Inguna Mieze
Valentīna Eihenbergā
Velga Graumane
Valdis Rande
Ilze Sīpola
Margarita Asriance
Anita Beikule
Ilze Grīntāle
Maira Kancāne
Skaidrīte Brence
Antoņina Greitāne

Redaktori

Ieva Līce
Inguna Ebela

Maketētāji

Ieva Līce
Ilze Grīntāle

Satura rādītājs

1. Priekšvārds.....	5
2. Ievads – Kas ir Alternatīvais Ziņojums par bērnu tiesību stāvokli valstī, kā tas nodrošina sabiedrības iespēju ietekmēt Latvijas lēmēj un izpildvaru caur ANO	7
3. Starpziņojums ANO par bērnu tiesību stāvokli Latvijā 1998.–2000. g. <i>ANO pieprasītā papildinformācija 1998. gada Alternatīvajam Ziņojumam</i>	15
Vispārējā daļa	16
Starpziņojuma juridiskā daļa	20
4. ANO 2001. g. Rekomendācijas Latvijas valdībai par bērnu stāvokļa uzlabošanu	29
5. NVO Informācija par ANO 2001. gada Rekomendāciju Latvijas valdībai bērnu stāvokļa uzlabošanai izpildes gaitu gada laikā kopš to saņemšanas	44
6. Ieskats atsevišķos Latvijas bērnu stāvokļa parametros Baltijas un pārējo 24 Centrālās un Austrumeiropas valstu - kontekstā pārejas dekādes ietvaros	46
7. Atsevišķas bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa tendences Latvijā 2001./2002. g. veselības un labklājības jomā	48
8. Daži aspekti un atskaite par «Glābiet bērnus» pētījumu ANO projekta «Valsts vardarbība pret bērnu» ietvaros vardarbības faktu analīze 29 Latvijas bērnu iestādēs	52
Vispārējā daļa.....	53
Juridiskais izvērtējums	62
9. Valsts politika bērnu tiesību ievērošanā Latvijā un Konvencijas par bērnu tiesībām pārkāpumi	69
10. Literatūras saraksts	71
11. Saīsinājumi	72

PRIEKŠVārds

Demokrātiskā sabiedrībā iedzīvotājiem ir iespējas ietekmēt savas valsts varu ar sabiedriskās domas spēku. Organizācijas «Glābiet bērnus» gatavotie ziņojumi ANO par bērnu stāvokli valstī ir šāds mehānisms, jo tajos ietverti daudzu NVO paustā informācija.

Tikai pilnīgi atklāta diskusija dos Latvijas bērniem nepieciešamo rezultātu - valsts un starptautisku palīdzību daudzos līmeņos, ko paredz ANO Konvencijas par bērnu tiesībām 4. punkts.

Valsts cilvēktiesību direktors

Olafs Brūvers

Nupat Amerikā notika ANO sesija par bērniem, lai ANO zinātu kā bērniem var palīdzēt, viņiem ir jāuzzin, no katras valsts bērnu situācija.

Latvijas valdība aiz bailēm netikt Eiropas savienībā godīgi neizpauž bērnu situāciju Latvijā. Kaut vai «Glābiet bērnus» organizācija un citas bērnu organizācijas mēģina taisnību izpaust ANO. Ja ANO un citas valstis uzzinās kā valdība aizsedz taisnību, mūs atteiktos uzņemt Eiropas Savienībā vēl uz pieciem gadiem tāpat kā Bulgāriju un Rumāniju.

Mans priekšlikums ir ka valdībai pirms pārspīlēt labo pusi no bērniem ir jāprasa pašiem vai viņi grib dēļ valdības labā izskata nedabūt palīdzību no ANO un citām bagātākām valstīm.

Danute Ražuka-Ebela 11. g.v.

Katras valsts interesēs ir uzlabot dzīves apstākļus bērniem. Latvijas valdība veiksmīgi līdz šim ir slēpusi drūmo realitāti un patieso stāvokli, neizpaužot to citām valstīm. Galvenais iemesls šai nosodāmai un subjektīvai rīcībai ir bailes par Latvijas neuzņemšanu Eiropas Savienībā.

Galvenās problēmas ir bērnu neapmierinātība ar dzīvi, ko izraisa skola jeb izglītības sistēma, sliktie dzīves apstākļi, bads, nabadzība. Nepietiekamā veselības aprūpe un izstumtība.

Skola ir tā vieta, kur bērnam būtu jājūtas droši, bet tas tā nav un nebūs tik ilgi, kamēr šī novecojusi sistēma netiks mainīta.

Latviešu bērni ir gudri, taču bieži vien viņi ir iebiedēti un izsmieti, tādēļ negrib izrādīt savu attīstības pakāpi, mācīties atbilstoši savām spējām. Starp mums ir tik daudz jaunu talantu, bet diemžēl viņi naudas trūkuma dēļ nevar izskoloties pienācīgā un atbilstošā mācību iestādē.

Jūs varat mums palīdzēt, jo mēs esam izslāpuši pēc taisnības un palīdzības. Es ticu, ka mums izdosies, ja mūsu valdība pārstās «bāzt sprunguļus spieķos». Situācija noteikti uzlabosies!

Karolīna Freimantāle 17. g. v.

Par šī izdevuma tapšanu no sirds pateicamies mūsu finansiālajiem atbalstītājiem – Baltijas Amerikas Partnerattiecību Programmai, Roskildes Mūzikas festivālam (Alternatīvais Ziņojums), Sorosa Fondam Latvija, Lielbritānijas vēstniecībai (pētījums par vardarbību).

Par informāciju, kura izmantota izdevuma gatavošanā, pateicamies mūsu ilggadējiem sadarbības partneriem no NVO, Pašvaldību Savienībai, UNICEF Latvijas nacionālajai komitejai, Brīvo arodbiedrību savienībai, Nevalstisko organizāciju centram.

Latvijas bērnu vārdā izsakām vissirsnīgāko pateicību tiem LR Saeimas deputātiem, kuri uzskata, ka bērnu problēmas ir prioritāri risināmas, ir vienmēr atsaukušies mūsu sabiedrisko organizāciju aicinājumiem sniegt deputātu atbalstu konkrētās situācijās, kad nepieciešams lūgt augstākās valsts varas palīdzību bērniem, tiem deputātiem, kuri vairākos sasaukumos regulāri izskata un lobē «Glābiet bērnus» un pārējo NVO sniegtos likumu papildinājumus.

Paldies Jānim Straumem, Aijai Barčai, Antonam Seikstam, Vairai Paeglei, Helēnai Soldatjonokai, Aidai Prēdelei, Silvai Goldei, Jakovam Plineram, Andrejam Klementjevam, Kristianai Lībanei, Kārlim Greiškalnam, Oļegam Deņisovam, Andrejam Panteļevam, Andrim Bērziņam, Romualdam Ražukam.

Paldies bērnu vārdā par pacienta iemaksu un ārsta izsaukuma apmaksas atcelšanu, par aizbildņa naudas piešķiršanu bāreņu slimajiem, vientuļajiem vecvecākiem, par pensiju piešķiršanu barikādēs bojā gājušo bērniem, par neatliekamu sociālo palīdzību pēc bērna reālās atrašanās vietas, par fizisko sodu aizliegšanu, par tikko Saeimas otrajā lasījumā pieņemto pabalstu diskriminācijas izbeigšanu atkarībā no bērna dzimšanas gada.

Paldies Jums no bērniem, kuri cieta no spīdzināšanas, pazemošanas un seksuālās vardarbības Aleksandrovas speciālajā internātskolā un sociālās aprūpes centrā «Veģi». Bez deputātu konsekventa atbalsta ierēdņi šos jautājumus nerisinātu un bērniem netiktu palīdzēti.

Paldies arī Latvijas Valsts Prezidentei Vairai Vīķei-Freibergai, LR Ģenerālprokuroram Jānim Maizītim un Prezidentes Apžēlošanas dienesta vadītājai Ritai Aksenokai par atsaucību «Glābiet bērnus» SOS signāliem lūdzot palīdzēt bērniem, kuri cieta no ilggadējas un prātam neaptveramas darbinieku vardarbības bērnu iestādēs, un kuriem izvairījās palīdzēt ierēdņi un amatpersonas.

Sirsnīgi pateicamies VCB direktoram Olafam Brūveram, kurš konsekventi atbalsta visas konstruktīvas sabiedrisko organizāciju iniciatīvas bērnu tiesību jomā.

Īpašu pateicību izsakām visiem tiem žurnālistiem, kuri, atsaucoties «Glābiet bērnus» sniegtajai informācijai par bērnu tiesību pārkāpumiem visdažādākos Latvijas novados, ir ieguldījuši milzīgu darbu sabiedriskās domas ietekmēšanā, lai palīdzētu tiem bērniem Latvijā, kuriem ar vai bez attaisnojoša iemesla šo palīdzību nav snieguši ierēdņi, amatpersonas, s ministri un deputāti.

Patiesībā visi tie, kuriem esam izteikuši pateicību sava darba ievaddaļā, ir palīdzējuši neskaitāmiem bērniem, darot darbu citu vietā – valsts bērnu tiesību aizsardzības sistēmas un pārējo atbilstošo institūciju, amatpersonu vietā. Ne jau Saeimai, ne Ģenerālprokuroram, ne Prezidentei, ne žurnālistiem bija jāpārtrauc vardarbība pret bērniem, ne jau «Glābiet bērnus» vai citām NVO bija jāizstrādā likumprojekti. Viss šis darbs bija jādara attiecīgiem ministriju un iestāžu ierēdņiem, valsts bērnu tiesību aizsardzības sistēmas un citām atbilstošām amatpersonām.

Diemžēl situācija mūsu valstī ir tāda, kāda tā ir, un izlasot mūsu NVO sagatavoto darbu, jūs pēdējā nodaļā cerams nonāksiet pie tā paša secinājuma, pie kā nonācām mēs, darba autori - ka ANO Konvencijas par bērna tiesību normu ievērošana Latvijā nenotiek lielas daļas ierēdņu zemā zināšanu līmeņa, iniciatīvas un atbildības trūkuma dēļ. Ne Igaunijā, ne Lietuvā, nerunājot nemaz par Slovēniju, Ungāriju, Čehiju, Slovākiju nav tik sliktas bērnu situācijas, kā Latvijā. Un mums visiem ir beidzot jātieks skaidrībā, kāpēc tā ir, un kas jādara, lai Latviju bērnu tiesību pārkāpumu dēļ neizslēgtu no Eiropas Savienības paplašināšanas procesa līdz 2007. gadam kā Rumāniju un Bulgāriju. Diemžēl šobrīd mēs esam bīstami tuvu tam, jo 27 Centrālās un Austrumeiropas valstu kontekstā no ES Kandidātvalstīm, aiz Latvijas ar vēl sliktākiem bērnu veselības un labklājības rādītājiem ir vēl tikai šīs divas valstis.

Izdevuma sastādītājas:

Inguna Ebela Dr. Med.

Anita Rektiņa LL. M

IEVADS

Kas ir Alternatīvais Ziņojums par bērnu tiesību stāvokli valstī, kā tas nodrošina sabiedrības iespēju ietekmēt Latvijas lēmēj un izpildvaru caur ANO

Alternatīvais Ziņojums par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli valstī nozīmē sabiedrisko organizāciju komentāru par oficiālo Valdības Ziņojumu. Valdības Ziņojums ir pārskats par ANO Konvencijas par bērna tiesībām īstenošanas gaitu valstī.

Alternatīvais un oficiālais Valsts Ziņojums abām pusēm jā sagatavo saskaņā ar ANO Konvencijas par bērna tiesībām (turpmāk Konvencija) prasībām.

Ja valsts savā ziņojumā balstās uz statistikas datu analīzi, tad sabiedriskā Alternatīvā Ziņojuma pamatā ir arī statistikas neapvertās bērnu dzīves sfēras un sabiedrības informācija par to, sabiedriski pētījumi un neoficiāli dati.

«Alternatīvajam Ziņojumam», saka ANO Cilvēka Tiesību komisija, «ir milzīga nozīme. Valsts savos oficiālajos ziņojumos visbiežāk cenšas atspoguļot bērnu dzīvi ievērojami labāku nekā tā ir. Savukārt nevalstiskās organizācijas (NVO) situāciju parāda daudz dramatiskāk. Bieži abi ziņojumi ir tendenciozi. Patiesība ir kaut kur starp abiem. Jo demokrātiskāka ir valsts, jo oficiālais ziņojums ir reālistiskāks. Ja valsts cietusi no totalitāra režīma, tad ievērojami tuvāk patiesībai parasti ir Alternatīvais jeb NVO Ziņojums.»

Kā to nosaka ANO Konvencija, ANO Cilvēka tiesību komisijas mērķis, kuras sastāvā ir arī ANO Bērnu tiesību komiteja, ir noskaidrot patieso bērnu stāvokli valstī, salīdzinot abus ziņojumus, izanalizēt problēmas un sniegt rekomendācijas kā tās risināt, lai uzlabotu daudzu bērnu dzīvi konkrētajā valstī. Bez tam saskaņā ar Konvencijas 4. pantu Latvija var saņemt palīdzību saviem bērniem no turīgākām Konvencijas dalībvalstīm – taču valstij savā ziņojumā jādefinē konkrētas vajadzības.

Organizācija «Glābiet bērnus» kopīgi ar Misiju «Pakāpieni», Nepilno ģimeņu centru, Latvijas Bērnu Fondu, Latvijas Audžuģimeņu biedrību, Latvijas Daudzbērnu ģimeņu biedrību apvienību, Onkoloģiski slimo bērnu invalīdu un viņu ģimeņu apvienību, Pašvaldību Savienību, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību, Organizācijas «Glābiet bērnus» 42 vietējām nodaļām un atbalsta grupām 1998. gadā sagatavotais Alternatīvais Ziņojums atzīts par vienu no labākajiem, kuri jebkad iesniegti ANO Cilvēka tiesību komisijai.

Par cik Latvijas valdība savu ziņojumu ANO iesniedza nokavējot termiņu par 5 gadiem, komisija izlēma izskatīt Valdības Ziņojumu tikai 2001. gada sākumā.

Savukārt mūsu Alternatīvo Ziņojumu lēma izvērtēt pirms tam 2000. gada oktobrī. Tā kā no abu ziņojumu iesniegšanas 1998. gadā bija pagājis daudz laika, ANO Augstais Cilvēktiesību Komi-sārs aicināja «Glābiet bērnus» un Latvijas valdību sagatavot papildziņojumus par laika posmu no 1998. gada līdz 2001. gadam Tādēļ arī tapa šis starpziņojums ANO, kuru sagatavoja organizācija «Glābiet bērnus», apkopojot informāciju no augšminētajām NVO, ko vēl no jauna papildināja Mārtiņa fonds, Latvijas Vientuļo māšu biedrība, Latvijas Bērnu un jauniešu diabēta biedrība, ECPAT pārstāvis Latvijā un «Glābiet bērnus» 44 nodaļas un atbalsta grupas.

ŠAJĀ IZDEVUMĀ IETVERTI:

- ◆ **Ievads – Kas ir Alternatīvais Ziņojums par bērnu tiesību stāvokli valstī, kā tas nodrošina sabiedrības iespēju ietekmēt Latvijas lēmēj un izpildvaru caur ANO**
- ◆ **Starpziņojums ANO par bērnu tiesību stāvokli Latvijā 1998.–2000. g. ANO pieprasītā papildinformācija 1998. gada Alternatīvajam Ziņojumam.**
- ◆ **ANO Cilvēktiesību komisijas Bērnu tiesību komiteja**
- ◆ **NVO Informācija par ANO 2001. gada Rekomendāciju Latvijas valdībai bērnu stāvokļa uzlabošanai izpildes gaitu gada laikā kopš to saņemšanas**
- ◆ **Ieskats atsevišķos Latvijas bērnu stāvokļa parametros Baltijas un pārējo 24 Centrālās un Austrumeiropas valstu kontekstā – pārejas dekādes ietvaros**
- ◆ **Atsevišķas bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa tendences Latvijā 2001. g./2002. g. veselības un labklājības jomā**
- ◆ **Daži aspekti un atskaite par «Glābiet bērnus» pētījumu ANO projekta «Valsts vardarbība pret bērnu» ietvaros – vardarbības faktu analīze 29 Latvijas bērnu iestādēs**
- ◆ **Valsts politika bērnu tiesību ieviešanā Latvijā un Konvencijas par bērnu tiesībām pārkāpumi.**

Īsa informācija par šī izdevuma tapšanu un norisēm ap Alternatīvo Ziņojumu un tā iespaidā.

Atskats vēsturē

- ◆ 1991. g. Latvijas Parlaments pievienojas ANO Konvencijai par bērna tiesībām.
- ◆ 1992. g. Konvenciju ratificē Parlamentā.
- ◆ 1994. g. Saskaņā ar Konvenciju Latvijas valdībai šogad jāiesniedz ANO Sākotnējais Ziņojums par bērnu stāvokli valstī.

- ◆ 1995. g. Ziņojums tiek sagatavots, bet netiek iesniegts «baidoties nomelnot Latvijas tēlu pasaulē».
- ◆ 1995. g. Organizācija «Glābiet bērnus» iesaista masu medijus spiedienā uz valdību, lai ziņojums tiktu iesniegts ANO.

- ◆ 1997. g. Latvijas valdība (Valsts Bēnu Tiesību Aizsardzības Centra – VBTAC personā) sagatavo jaunu Sākotnējā Ziņojuma variantu, prezentē to valsts Prezidenta klātbūtnē un dezinformē sabiedrību, ka ziņojums iesniegts ANO.

- ◆ 1998. g. Organizācija «Glābiet bērnus» kopīgi ar virkni citu NVO – Misiju «Pakāpieni», Nepilno ģimeņu centru, Latvijas Bērnu Fondu, Latvijas Audžuģimeņu biedrību, Latvijas Daudz-bērnu ģimeņu biedrību apvienību, Onkoloģiski slimo bērnu invalīdu un viņu ģimeņu apvienību, Pašvaldību savienību, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību, Organizācijas «Glābiet bērnus» 42 vietējām nodaļām un atbalsta grupām sagatavo Alternatīvo Ziņojumu, prezentē to un iesniedz ANO. Ziņojuma prezentācija notiek ārvalstu diplomātu un preses, LR Saeimas, deputātu, augstāko Baznīcas amatpersonu un vietējās preses klātbūtnē.

- ◆ 1998. g. ANO paziņo «Glābiet bērnus», ka saņēmusi Alternatīvo Ziņojumu, pateicas par to, taču informē, ka diemžēl salīdzināšanas darbs nevar sākties, jo Latvijas valdība nav iesniegusi oficiālu ziņojumu.

- ◆ 1998. g. «Glābiet bērnus» iesniedz protestu Parlamentā un valdībā, kā arī informē sabiedrību caur masu medijiem par to, ka Latvijas valdība ir maldinājusi sabiedrību un nav iesniegusi ANO Valdības Ziņojumu par bērnu stāvokli valstī.

- ◆ 1998. g. «Glābiet bērnus» Alternatīvais Ziņojums izraisa plašu polemiku presē, atsevišķas ministrijas kā Izglītības ministrija, un īpaši Labklājības ministrija publicē uzbrūkošus rakstus par to, ka Alternatīvais Ziņojums neatbilstot patiesībai un esot valsts nomelnošana. «Glābiet bērnus» tiek atkārtoti aicināti arī uz Latvijas Republikas Saeimu, lai sniegtu paskaidrojumus par konkrētiem datiem Alternatīvajā Ziņojumā.

Deputāti ir pārsteigti un šokēti par sabiedrības sniegto informāciju par bērnu tiesību pārkāpumiem, taču «Glābiet bērnus» – u. c. NVO biedri – profesionāļi savās specialitātēs pārliecina deputātus, ka Alternatīvajā Ziņojumā minētie fakti atbilst patiesībai.

Ar atsaucēm uz konkrētiem valdības rīkojumiem organizācijas «Glābiet bērnus» pārstāvji «apgāž» arī Labklājības ministrijas un Izglītības ministrijas uzbrukumus presē, jo taisnība izrādās sabiedrības pusē.

- ◆ 1999. g. Latvijas valdība «uzlabo» 1997. g. it kā ANO iesniegto oficiālo ziņojumu un patiešām iesniedz to ANO.

- ◆ 2000. g. sākumā Organizācija «Glābiet bērnus» saņem Augstā Cilvēka tiesību komisāra ANO uzaicinājumu sagatavot papildus ziņojumu 1998. g. iesniegtajam Alternatīvajam Ziņojumam (jo dati ir jau novecojuši) un ierasties ANO apspriest valdības un arī Alternatīvajā Ziņojuma salīdzināšanu.

ANO aicina «Glābiet bērnus» un pārējo NVO grupu, kuri strādājuši pie Alternatīvajā Ziņojuma gatavošanas, ietekmēt sabiedrisko domu, lai arī Latvijas valdība iesniegtu jaunākus datus un nosūtītu to apspriešanai uz ANO pilnvērtīgu speciālistu delegāciju.

- ◆ 2000. g. vasarā VBTAC paziņo, ka gatavo atkal kārtējo jaunu Sākotnējo Ziņojumu, jo vecais jau esot par vecu. «Glābiet bērnus» lūdz šo ziņojumu, lai varētu sagatavot komentārus ANO sesijai oktobrī. Centra vadītāja apsola sagatavot nu jau ceturto Sākotnējo Ziņojumu un iedot to NVO grupai, lai tā varētu sagatavot Alternatīvos komentārus līdz oktobrim.

- ◆ 2000. g. septembris VBTAC paziņo, ka valdības ziņojums esot nozaudēts Izglītības ministrijas kompjuērā un esot jāatjauno.

- ◆ 2000. g. oktobris Valdības ziņojums nav sagatavots!

- ◆ 2000. g. 9. oktobrī Ženēvā Konfidencialā slēgtā sēdē ANO Cilvēka tiesību komisija uzklausa Latvijas NVO ANO Bērnu tiesību konvencijas koalīcijas pārstāvju «Glābiet bērnus» priekšsēdētājas Ingunas Ebelas un valdes locekles, zvērinātas advokātes Anitas Rektiņas ziņojumu par ANO Konvencijas par bērna tiesībām īstenošanas gaitu Latvijā. Komisija analizē un salīdzina valsts un NVO

sniegto informāciju. Sēdes mērķis ir sagatavot papildjautājumus Latvijas valdībai, uz kuriem valsts delegācijai būs jāatbild 2001. g. janvārī. ANO Cilvēka tiesību komisijas locekļi izsaka nožēlu par to, ka Latvijas valdība nav iesniegusi jaunākus datus, lai gan bija lūgta to darīt. Iesaka «Glābiet bērnus» pārstāvjiem griezties pie Saeimas un premjera aicinot līdz 1. decembrim 2000. g. iesniegt informāciju par bērnu stāvokli Latvijā no 1998.–2000. g., ko valdība pretstatā NVO atkal nav spējusi izdarīt laikā.

- ◆ 2000. g. oktobrī «Glābiet bērnus» vēršas Saeimā un pie premjera aicinot pildīt ANO prasību un nosūtīt līdz 1. decembrim datus par bērnu stāvokli valstī, kā arī kompetentu valsts delegāciju uz sēdi ANO.

- ◆ 2001. g. 9. janvārī ANO Ženēvā Cilvēka tiesību komisija uzklasa Latvijas valsts delegāciju un uzdod jautājumus par bērnu stāvokli valstī (balstoties uz «Glābiet bērnus» u. c. Koālijas NVO informāciju, kā arī PVO, UNDP, UNICEF u. c. sniegtajiem datiem).

Par to kā valdības delegācija spēja atbildēt uz jautājumiem skat. «Glābiet bērnus» preses relīzes un neatbildētos jautājumus (ievada pielikumā).

Interesanti, ka «Glābiet bērnus» šoreiz piedalījās sēdē kā novērotāji. Mums ir arī visi sēdes audioieraksti, kuri apstiprina kā to, ka valsts delegācija nespēja atbildēt uz □ 30% jautājumu, tā arī vairākas kļūdainas, maldinošas atbildes. Patīkami bija, ka ANO Cilvēktiesību komisijas locekļu vairāki uzdotie jautājumi bija ar atsaucēm uz «Glābiet bērnus» u. c., NVO sniegtajiem faktiem un piedāvātajiem likumu papildinājumiem, kuri pēc ANO domām bija neatliekami jāiekļauj, papildinot pastāvošo likumdošanu (skat. juridiskajā sadaļā).

- ◆ 2001. g. februārī ANO iesūta Rekomendācijas Latvijas valdībai par konkrētu rīcību, kāda nepieciešama bērnu stāvokļa uzlabošanai valstī atbilstoši ANO Konvencijas par bērnu tiesībām nostādņām. Rekomendācijas izstrādātas balstoties uz salīdzinošu Valsts Ziņojuma un Alternatīvā Ziņojuma u.c. (PVO, ANO Attīstības programmas, UNICEF) analīzi.

- ◆ 2001. g. martā «Glābiet bērnus» aicina Latvijas Republikas Saeimu un premjerministru izstrādāt rīcības plānu ANO Rekomendāciju īstenošanai. Rekomendācijas tiek pārspriestas LR Saeimā Cilvēktiesību, Bērnu tiesību apakškomisijas un Sociālo lietu komisijas apvienotā sēdē.

- ◆ 2001. g. maijā Organizācija «Glābiet bērnus» u. c. NVO (ANO Konvencijas koalīcija) iesniedz Saeimas priekšsēdētājam J. Straumem veselu paketi ar nepieciešamajiem papildinājumiem likumdošanā saskaņā ar ANO Rekomendāciju prasībām Krimināllikumam, Latvijas Kriminālprocesa Kodeksam, likumam «Par pašvaldībām» un likumam «Par sociālo palīdzību» u. c.

- ◆ 2001. g. jūnijā/2002. g. martā «Glābiet bērnus» izstrādātie un NVO ANO Konvencijas Koālijas atbalstītie likumu papildinājumi un izmaiņas tiek diskutētas LR Saeimas Cilvēktiesību, Bērnu tiesību apakškomisijas, Sociālo lietu, Aizsardzības, Iekšlietu un Juridiskajā komisijās. VBTAC deleģēti juristi diemžēl daudzus no tiem neatbalsta, lai gan tie ir profesionāli sagatavoti un tos atzinīgi novērtējuši ANO.

- ◆ 2002. g. martā/maijā Sabiedrisko organizāciju sagatavotais ziņojums tiek asi noraidīts kā Latvijas tēla nomelnošana, nevajadzīgas aktivitātes un falsificēšana Latvijas valsts radio raidījumos «Mājas svētība».

- ◆ 2002. g. martā Organizācija «Glābiet bērnus» nosūta Saeimai un Ministru prezidentam aicinājumu noskaidrot vai un kā Latvijas valdība īsteno pirms gada saņemtās ANO Rekomendācijas bērnu stāvokļa uzlabošanai valstī, un jautājumu – kādēļ tās atbilstoši Konvencijas prasībām nav publicētas presē un kādēļ valdība nav gada laikā izstrādājusi konkrētu rīcības plānu Rekomendāciju īstenošanai.

Izņemot «Glābiet bērnus» izstrādāto likumdošanas papildinājumu apspriešanu LR Saeimā, citi plānveidīgi un mērķtiecīgi darbi Rekomendāciju īstenošanai nenotiek tajā instancē, kura par to ir atbildīga, kā valsts politikas veidotāja bērnu tiesību jomā valstī – VBTAC.

- ◆ 2002. g. martā LR Saeimas deputāti un ministru prezidents pēc «Glābiet bērnus» iniciatīvas nosūta pieprasījumu valdības Starpministriju Bērnu tiesību komisijai par ANO Rekomendāciju īstenošanu.

- ◆ 2002. g. aprīlī Valdības Starpministriju Bērnu tiesību komitejas vadītājs Izglītības ministrs K. Greiškalns nosūta atbildi, minot virkni pasākumu, kas veikti VBTAC Rekomendāciju īstenošanai.

- ◆ 2002. g. aprīlī «Glābiet bērnus» kopīgi ar pārējām NVO un speciālistiem analizē Starpministriju Bērnu tiesību komisijas vadītāja Izglītības ministra K. Greiškalna atbildi par Rekomendāciju īstenošanu un konstatē:

– ANO Rekomendācijas nav publicētas Latvijas Vēstnesī, līdz ar to ar tām nekādi nav varējusi iepazīties sabiedrība kopumā;

– VBTAC vairāk nekā gada laikā nav izstrādājusi rīcības plānu ANO Rekomendāciju īstenošanai, un tas nav apstiprināts Ministru Kabinētā;

– Vienīgais konkrētais darbs, kas ir darīts – NVO Saeimā iesniegtie likumu papildinājumi, kuri izriet no ANO Rekomendācijām, un to apspriešanu Saeimas komisijās, kā arī iekļaušanu likumos;

– VBTAC darbs Rekomendāciju īstenošanai ir neapmierinošs.

Iepriekš rakstītais ir spilgts piemērs kā demokrātiskā sabiedrībā iespējams ietekmēt procesus valstī un saikni ar starptautiskām struktūrām (ANO) caur sabiedrisko domu, runājot par konkrētu sfēru – bērnu tiesībām un labklājību.

Latvijas sabiedrībai ir iespēja iesniegt Alternatīvos Ziņojumus arī par 7 citām sfērām, kas skar sabiedrības dzīvi un likteņus, taču neviena cita organizācija šo iespēju diemžēl nav izmantojusi.

«Glābiet bērnus» ir neatkarīgs bērnu tiesību Ombuds, un mēs uzskatām par savu pienākumu gatavot Alternatīvos Ziņojumus tādēļ, ka vienīgi atklāta informācija par bērniem Latvijā spēs inspirēt pārējo ANO Konvencijas dalībvalstu atbalstu, risinot mūsu bērnu problēmas, kas nav iedomājamas bez plaša starptautiska atbalsta.

Jā, lai pateiktu atklāti patiesību par savas valsts plusiem un mīnusiem ir vajadzīga noturība, drosmē un zināšanas, bet to, mūsu NVO sektoram netrūkst. Tikai sabiedriskā doma ar masu mediju un talantīgu žurnālistu atbalstu var nodrošināt cilvēka tiesības garantējošu valsts attīstību un starptautisku atbalstu šiem procesiem, un tāpēc to, kurus sauc par Latvijas tēla nomelnošanu atklātu NVO Ziņojumu gatavošanu ANO un citām struktūrām, kuras taču tas interesē vienīgi, lai sniegtu palīdzību mūsu valstij, kļūst arvien mazāk. Tomēr viņi ir, tepat ap mums, daļa ierēdņu un amatpersonu, kurus uztrauc vien šodiena, pašu algas, lai nebūtu lieku darbu, ārvalstu pozitīvas pieredzes ātras pārņemšanas, kas liktu mainīt efektīva darba kritērijus un attieksmi pret tiem, kuri cieš no bērnu tiesību pārkāpumiem. Savukārt daļa patiesi godprātīgu, inteliģentu cilvēku cieš no latviešu liktenīgās kaites «neiznest netīrumus no istabas», kas šajā gadījumā diemžēl ir politiska tuvredzība. Ja Latvija nepateiks, kas pie mums nav kārtībā, neviens arī nevarēs mums palīdzēt.

Tādēļ mēs vēlreiz sakām paldies visiem bērniem un viņu tuviniekiem, kuri uzticēja mums savas sāpes un lūdza palīdzību «Glābiet bērnus» Ombuda birojā tādēļ, ka nekur citur viņiem nepalīdzēja, visām mūsu NVO, kuras strādāja, lai iesniegtu informāciju par bērnu tiesību pārkāpumiem, visiem, kuri finansiāli atbalstīja šī darba izdošanu.

Informācija, kuru esam snieguši ANO visos iepriekšējos un šī Ziņojuma materiālos apstiprina pētījumi un apsekojumi, kurus veikuši:

Latvijas organizācija «Glābiet bērnus» ar savām 44 reģionālajām nodaļām un atbalsta grupām, visas pārējās tekstā minētās NVO kā arī ANO attīstības aģentūra, Pasaules banka, UNICEF, Pasaules veselības organizācija, Centrālā Valsts Statistikas pārvalde, Valsts Bērnu tiesību aizsardzības centrs, Labklājības Ministrijas Veselības Statistikas departaments, Trījas biedrība Vardarbības novēršanai pret bērniem, Latvijas Narkoloģijas centrs u. c. (skatiet literatūras sarakstu).

2001. g. decembrī Ženēvā notika ANO/UNICEF rīkota NVO sanāksme, kurā piedalījās 27 AE/CE un Baltijas valstis, ar mērķi izveidot Reģionālo AE/CE valstu NVO tīklu kā vienu no Pasaules kustības par bērniem daļu. Glābiet bērnus Ženēvā tika uz laiku apstiprināta par Latvijas nacionālo bērnu tiesību koordinatore. Savukārt NVO Koalīcija ANO Konvencijas par bērnu tiesībām īstenošanai (Bērnu tiesību Koalīcija-BTK) ievēlēja no savas puses līdz 2005. g. organizāciju Glābiet bērnus par BTK prezidējošo organizāciju, kurai jāpilda šīs Latvijas bērnu tiesību koordinatore funkcijas mūsu valstī un ārvalstīs.

Glābiet bērnus jau kopš 90-to gadu vidus regulāri apkopo informāciju no pārējām NVO, kuras nodarbojas ar bērnu tiesībām.

2002. g. sākumā Glābiet bērnus caur NVO centru uzaicināja visas NVO, kuru rūpju lokā ir bērni, sniegt papildinformāciju Alternatīvajam Ziņojumam ANO kā arī komentēt NVO viedokli par ANO 2001. g. Rekomendāciju īstenošanas gaitu Latvijā. Tādēļ pateicamies par atsaucību mūsu izdevuma gatavošanā arī SVASAI, lelu bērnu asociācijai, Latvijas bērnu un jauniešu diabēta biedrībai, Savstarpējās palīdzības sabiedrībai, Dundagas pagasttiesai, Daugavpils Domes jaunatnes lietu nodaļai.

LATVIJAS ORGANIZĀCIJA GLĀBIET BĒRNUS
NEATKARĪGAIS BĒRNU OMBUDS
LATVIAN SAVE THE CHILDREN
INDEPENDENT CHILDREN'S OMBUD

Ģertrūdes iela 19/21, Rīga
LV – 1011, Latvija
Tel. (371) 7315298 7315443 7315522 7315307
Fax. (371) 7315497
E-mail. glabiet.bernus@delfi.lv

Reģ. nr. 000800128
Latvijas Unibanka Rīdzenes filiāle
kods 310101900
konts Ls 02036469683
konts USD 02036469984

10.01.01.

**Organizācijas «Glābiet bērnus» pārstāvji ziņo no Ženēvas par ANO
2001. gada 9. janvāra Cilvēktiesību komisijas sesiju
par bērnu stāvokli Latvijā.**

Tā kā ceturtdien, 11. janvārī plašāk ziņosim preses konferencē 12:00 mūsu birojā, un vēl ir jāapkopo pirms tam visi neatbildētie, valdības pārstāvjiem uzdotie ANO jautājumi, kā arī viņu atbilžu atbilstība realitātei, patlaban ziņojam īsumā:

Salīdzinot valdības iesniegto un organizācijas «Glābiet bērnus» prezentēto ziņojumus, ANO Cilvēktiesību komisijai bija radušās daudzas neskaidrības par bērnu stāvokli Latvijā, par ko komisijas locekļi uzdeva jautājumus mūsu delegātiem no valdības puses. «Glābiet bērnus» viņi izjautāja jau 9. oktobrī kā arī lūdza mūs atsūtīt dažu likumu tulkojumus, kādas seksuāli izmantotas meitenes gadījuma aprakstu, kad valsts bērnam nesniedza palīdzību, kā arī informēt par to kā «Glābiet bērnus» pēc 9. oktobra tikšanās ar ANO ir informējusi Latvijas masu medijus, Valdību un Saeimu par mums uzdotajiem jautājumiem un nepieciešamību nosūtīt uz janvāra sesiju ANO adekvātu, kompetentu valdības delegāciju, kas patiešām pārzin bērnu situāciju.

Jāatzīst, ka, lai gan sēdes noslēgumā komisija izteica atzinību par delegācijas sastāvu un aktīvu atbildēšanu, tomēr sēdes gaitā «Glābiet bērnus» neatkarīgie novērotāji atzīmēja sekojošo:

– Latvijas valdības pārstāvji neatbildēja uz ~ 30% jautājumu, īpaši uz tiem, kurus uzdodot ANO komisijas locekļi minēja atsauces uz «Glābiet bērnus» sniegtajiem datiem;

– Valdības pārstāvji sniedza vairākas kļūdainas atbildes, kā piemēram, Labklājības Ministrijas pārstāve uz jautājumu – «vai tiešām un kā no «Glābiet bērnus» datiem zinām, ka vairumam bērnu Latvijā nav pieejama ērcu encefalīta vakcīna, jo par to jāmaksā» atbildēja, ka «Latvijā katram bērnam ir pieejama vakcinācija ar gamma globulīnu».

«Glābiet bērnus» komentārs: gamma globulīns nav vakcinācija, bet preparāts cīņai ar sekām pēc inficētas ērces iekošanas. Pie tam daudzviet pat šis gamma globulīns nav pieejams, kā ziņo mūsu vietējo nodaļu ārsti.

Latvijas pārstāvniecības ANO sūtnis Ženēvā J. Kārklīšs, komentējot «Glābiet bērnus» un Latvijas oficiālo statistikas u. c. pētījumu datus, ka ~ 87% ģimeņu ar 2 bērniem dzīvo zem reālā iztikas minimuma, atbildēja, ka viņš piekrīt pavisam citam pētījumam, saskaņā ar kuru tikai 20% cilvēku Latvijā ir patiešām nabadzīgi, 20% pārtikuši un pārējo 60% ienākumi ir pietiekami.

«20% in need, 20% wealthy, and other 60% between – their incomes are sufficient, I think that it is a real situation.»

Valdības pārstāve no Labklājības Ministrijas kļūdījās, atbildot uz jautājumu, vai primārā veselības aprūpe ir pieejama praktiski visiem iedzīvotājiem, jo atbildēja apstiprinoši. Tā ir liela kļūda, jo «Glābiet bērnus» jau 1998. gada ziņojumā minēja, ka ~ 50% ģimeņu ar bērniem nevar laikus griezties pie ārsta naudas trūkuma dēļ, pēc kā Labklājības Ministrijā sacēlās liels trācis, un 2000. gadā valsts pasūtīts pētījums apstiprināja «Glābiet bērnus» datus, ka pat 54% iedzīvotāju nevar laikus saņemt medicīnisko palīdzību.

Uz jautājumu – «Vai tā ir taisnība, ka iepriekšējās Latvijas valdības tiešām saskaņā ar ANO konvencijas 4. paragrāfu nav prasījušas savas valsts bērniem starptautisku palīdzību, īpaši no Pasaules Bankas», mūsu delegācija neatbildēja, tāpat uz virkni citu jautājumu par kuriem ANO bija saņēmusi informāciju no «Glābiet bērnus» u. c. NVO (skat. jautājumus pielikumā).
Sīkāk par visu preses konferencē.

LATVIJAS ORGANIZĀCIJA GLĀBIET BĒRNUS
NEATKARĪGAIS BĒRNU OMBUDS
LATVIAN SAVE THE CHILDREN
INDEPENDENT CHILDREN'S OMBUD

Ģertrūdes iela 19/21, Rīga
LV – 1011, Latvija
Tel. (371) 7315298 7315443 7315522 7315307
Fax. (371) 7315497
E-mail. glabiet.bernus@delfi.lv

Reģ. nr. 000800128
Latvijas Unibanka Rīdzenes filiāle
kods 310101900
konts Ls 02036469683
konts USD 02036469984

11.01.01.

INFORMĀCIJA PRESEI

Secinājumi no ANO komisijas aizrādījumiem par smagiem bērnu tiesību pārkāpumiem Latvijā 9. janvāra sesijā Ženēvā, piedaloties valdības delegācijai un neatkarīgajiem novērotājiem no «Glābiet bērnus» un UNICEF Latvijas komitejas.

◆ Latvijā ir Eiropā lielākā dzemdētāju un mazu bērnu (līdz 5 gadiem) mirstība, neraugoties uz lielo ārstu skaitu, kas acīmredzot skaidrojams ar medicīniskā personāla (īpaši – vecmāšu) zināšanu zemo kvalitāti.

◆ Primārai medicīnas aprūpei ir jābūt reāli pieejamai vairumam bērnu, bet pēc «Glābiet bērnus» un valsts pētījumiem tā nav – 54% iedzīvotāju nevar pie ārsta vērsties laikus līdzekļu trūkuma dēļ (Labklājības Ministrijas pārstāvis apgalvoja, ka visiem).

◆ 10 gadu laikā ģimeņu stāvoklis (nabadzība) nav uzlabots, lai gan nacionālais kopprodukts ir audzis, nav palielināti bērnu pabalsti.

◆ Nav sistēmas, kas bērnus aizsargātu pret vardarbību ģimenēs un valsts iestādēs – skolās, bērnu aprūpes iestādēs utt. Nav pieļaujams, ka vardarbībā apvainotas personas turpina atrasties kopā ar bērniem.

◆ Bērni tiek turēti cietumos mēnešiem un gadiem, ko nedrīkst darīt ilgāk par 3 mēnešiem, pēc tam visi bērni būtu jāatbrīvo neatkarīgi no apstākļiem.

◆ **Latvijā nav neatkarīgas, rīcībspējīgas valsts struktūras, kuras spētu reāli veikt bērnu tiesību stāvokļa kontroli un monitoringu valstī. Ne VBTAC, ne komisija bērnu tiesību jautājumos šos uzdevumus veikt nav spējīga.**

◆ Visiem bērniem nav pieejamas bezmaksas vakcīnas pret dažām bīstamām infekcijas slimībām (ērču encefalīts).

◆ Latvijas likumdošanā nav iekļauti daudzi ļoti svarīgi papildinājumi, ko iesniegusi organizācija «Glābiet bērnus» – t. sk. arī krimināllikumā un kriminālprocesa kodeksā (Ārlietu Ministrijas teica, ka viss esot kārtībā).

◆ **Valdības ziņojumā ir plaši apcerēta likumdošana, bet gandrīz nemaz nav atspoguļota patiesā situācija, ko valdība ir darījusi, lai uzlabotu bērnu stāvokli, un ko vēl domā darīt.**

◆ **Latvijas iepriekšējās valdības saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijas 4. pantu nav aktīvi prasījušas palīdzību bērniem no Pasaules bankas u. c. starptautiskiem fondiem, kas ir smags pārkāpums situācijā, kad palīdzība ir tik nepieciešama.**

◆ Bērniem nav reāli pieejama informācija par viņu tiesībām un iespējām vērsties pēc palīdzības. Lai gan organizācija «Glābiet bērnus» jau deviņdesmitajos gados ir izdevusi ANO Konvencijas variantu 3 vecuma grupām un izplatījusi to bērniem, tad Latvijas valdība līdz šim to nav katram bērnam nodrošinājusi.

Uzdodot jautājumus, ANO komisijas locekļi lielā mērā vadījās no «Glābiet bērnus» un citu nevalstisku organizāciju sniegtās informācijas, un bieži kā informācijas avotu minēja «Glābiet bērnus», kā arī UNICEF Latvijas Nacionālo komiteju, Pasaules Veselības un citas organizācijas.

Protams, Latvijas puse centās atbildēt, lai pārliecinātu ANO komisijas locekļus par pretējo – ka stāvoklis nav tik slikts, bet šajos jautājumos viņiem tas neizdevās. Uz aptuveni 30% jautājumu valdības delegāti neatbildēja ne tikai laika trūkuma dēļ, jo vairāki jautājumi tika uzdoti atkārtoti.

Diemžēl atsevišķi komisijas locekļi maldināja ANO ar nepatiesu informāciju – piemēram – ka visi Latvijas bērni par brīvu saņemot vakcīnas pret ērcu encefalītu, ka Latvijā esot tikai 20% nabadzīgu cilvēku, 20% pārtikušu, tātad 60% cilvēku ienākumi esot pietiekami, ka Latvijā pietiekot datoru, jo uz vienu datoru esot tikai 30 bērni, pie tam visiem bērniem esot reāla pieeja Internetam, ka visi Latvijas bērni tiešām saņemot savlaicīgu veselības aprūpi, ka starptautiskas konvencijas pilnībā aizsargājot bērnus, lai gan Latvijas likumi ir nepilnīgi, tad policija un tiesa vadoties pēc starptautiskām konvencijām.

Radās iespaids, ka daži Latvijas delegāti bija vairāk ieinteresēti rūpēties par savas valsts prestiža saglabāšanu nevis patiesi atspoguļot stāvokli, lai varētu saņemt starptautisku palīdzību bērnu stāvokļa uzlabošanai.

«Glābiet bērnus» rīcībā ir ANO sēdes audioieraksts, kas apstiprina mūsu sniegto informāciju. Šos materiālus saskaņā ar komisijas noteikumiem mēs varēsim atskaņot pēc 20. janvāra, kad komisija būs sagatavojusi oficiālas rekomendācijas Latvijas valdībai.

ANO komisija pozitīvi novērtēja ne jau valdības ziņojumu un ne jau valdības darbu bērnu stāvokļa uzlabošanā, bet gan to, ka valdība ir atsūtījusi aktīvu un zinošu delegāciju. Diemžēl Latvijas delegācija jauc šos divus jēdzienus.

Organizācija «Glābiet bērnus» informēs par saviem iespaidiem par 9. janvāra sesiju Ženēvā premjerministru, Saeimu, Valsts prezidenti. Organizācija «Glābiet bērnus» arī izteiks pateicību viņiem par aktīvu ieguldījumu Latvijas delegācijas izveidošanā un sagatavošanā.

Organizācija «Glābiet bērnus» uzskata, ka ar saviem pienākumiem Ženēvā tika galā mūsu sūtnis Jānis Kārklīšs, IM pārstāvji Nils Sakss un Guntis Vasiļevskis, kā arī LM pārstāve Daina Podziņa.

Pārējo sniegtā informācija ne katru reizi bija korekta.

Inguna Ebelā
priekšsēdētāja

Anita Rektiņa
zvērīnāta advokāte

Neatbildētie ANO jautājumi

ANO Bērnu Tiesību Komitejas jautājumi, uz kuriem nevarēja atbildēt Latvijas valdības delegācija ANO sesijā Ženēvā 2001. gada 9. janvārī salīdzinot Latvijas valsts Ziņojumu par bērnu tiesību stāvokli valstī un NVO sniegtos datus

1. Kas koordinē budžeta plānojumu bērniem? Vai tiešām valsts pabalsti ģimenēm ar bērniem nav 10 gadus pārrēķināti atbilstoši Nacionālā Kopprodukta pieaugumam. Kāda valsts budžeta daļa tiek izlietota bērnu vajadzībām.

2. Lūdza minēt konkrētus piemērus kā ANO Konvencija tieši tiek piemērota tiesās kā augstāks likumdošanas akts gadījumos, kad valsts likumdošana negarantē bērna tiesības.

3. Attiecībā uz Konvencijas 4. paragrāfu – vai tiešām neviena no iepriekšējām valdībām nav pieprasījusi Starptautisko palīdzību bērnu tiesību aizsardzības jautājumu risināšanai un Konvencijas īstenošanai.

4. Par Ombudu – 1997. gadā Saeima noraidīja «Glābiet bērnus» iesniegto projektu, pamatojoties uz to, ka Cilvēktiesību birojs un Valsts Bērnu Tiesību Aizsardzības Centrs veicot ombuda darbu. Lūdzu komentēt vai šīs iestādes var būt neatkarīgas.

5. Lūdzu izskaidrot, kā VBTAC var veikt uzraudzības un koordinēšanas funkcijas vienlaicīgi, tādejādi kontrolējot pati sevi? Kā vienai ministrijai pakļauta apakšvienība (Izglītības ministrijai, kuras pārraudzībā

ir VBTAC), var dot norādījumus bērnu tiesību aizsardzības jautājumos citas ministrijas augstākajai vadībai, ja tām abām ir vienlīdzīgs statuss, bez tam tikai ministru līmenī? – Atbilde daļēji.

6. Kādas konkrētas pilnvaras bērnu tiesību aizsardzībā ir deleģētas NVO?

7. Kādēļ Krimināllikumā nav iekļauta atbildība par bērnu fizisko sodīšanu un jebkuru miesas sodu pielietošanu?

8. Kā var komentēt faktu, ka 5% Jūrmalas iedzīvotāju (3000 cilvēku) gaida tiesu izlikšanai no dzīvokļiem par parādiem, attiecībā uz bērnu tiesību ievērošanu?

9. Kā var izdzīvot 3 bērnu māte bezdarbiece, ja tēvs dzīvo Krievijā un nemaksā alimentus? Vai viņa ar 3 bērniem var izdzīvot no piešķirtajiem sociālās palīdzības pabalstiem?

10. Kā tiek veicinātas vietējās adopcijas un audžuģimeņu skaita palielināšana?

11. Par bērnu atkārtotu pratināšanu, vai neuzskata, ka bērns ir jāpratina vienreiz, ierakstot liecības video un turpmākajā izmeklēšanas un tiesas procesā izmantojot šos ierakstus.

12. Par ilgu bērnu turēšanu apcietinājumā – atbilde daļēji.

13. Vai neuzskata, ka bērni ir pasargājami no dzimumattiecībām līdz 18 gadu vecumam, jo 16 gadu vecumā dotā piekrišana nav uzskatāma par saistošu – bērns nespēj novērtēt savas rīcības nozīmi un sekas.

14. Kādēļ Latvijas likumdošana nav pilnveidota atbilstoši ANO Konvencijas prasībām, un nav pieņemti organizācijas «Glābiet bērnus» iesniegtie likumu papildinājumi, kuri garantētu bērnu tiesību ievērošanu.

15. Vai ir taisnība, ka daudziem bērniem Latvijā nav pieejama nepieciešamā medicīniskā aprūpe.

16. Vai tiešām, kā ziņo «Glābiet bērnus», vairumam bērnu Latvijā nav pieejama ērču encefalīta vakcīna līdzekļu trūkuma dēļ.

17. Vai taisnība, kā «Glābiet bērnus» ziņo, ka 87% ģimeņu ar bērniem dzīvo zem reālā iztikas minimuma.

18. Vai tā ir taisnība, ka visiem bērniem ir pieejama informācija par bērnu tiesībām, pieeja Internetam.

Un daudzi citi.

Bērnu tiesību stāvoklis Latvijā – galvenie aspekti 1998. g.–2000. g.*

*ar dažiem papildinājumiem par 2000./2002.

Starpziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai komentējot Latvijas valdības Sākotnējo Ziņojumu un Organizācijas Glābiet bērnus – Bērnu Ombuda kopīgi ar citām NVO sagatavoto Alternatīvo Ziņojumu par ANO Konvencijas par bērna tiesībām izpildi.

Glābiet bērnus apkopoja informāciju, kuru paudušas:

- ◆ Misija «Pakāpieni»;
- ◆ Latvijas Vientuļo māšu biedrība;
- ◆ Latvijas Audžuģimeņu biedrība;
- ◆ Mārtiņa Fonds;
- ◆ Latvijas Bērnu un jauniešu diabēta biedrība;
- ◆ Latvijas Bērnu Fonds;
- ◆ Latvijas Daudzbērnu ģimeņu biedrību apvienība;
- ◆ ECPAT pārstāvis Latvijā;
- ◆ 44 «Glābiet bērnus» nodaļas un atbalsta grupas;
- ◆ Latvijas patērētāju interešu aizstāvības asociācija.

Bērnu tiesību stāvoklis Latvijā – galvenie aspekti 1998. g.–2000. g.

Starpziņojums komentējot Sākotnējo Latvijas valdības iesniegto un organizācijas «Glābiet bērnus» – neatkarīgā bērnu Ombuda kopīgi ar citām NVO sagatavoto Alternatīvo Ziņojumu par Konvencijas par bērna tiesībām izpildīšanu

Dr. Med. Ingunas Ebelas, organizācijas «Glābiet bērnus» priekšsēdētājas runa ANO Cilvēktiesību komisijas sēdē 9. oktobrī 2000 Ženēvā.

Koreferents Anita Rektiņa, zvērināta advokāte, organizācijas «Glābiet bērnus» valdes locekle, Latvijas Republikas Saeimas konsultante.

Godājamie ANO Cilvēktiesību komisijas locekļi, Pasaules Veselības organizācijas, UNICEF, Bēgļu komisijas un citu starptautisko organizāciju pārstāvji!

Atļaujiet man organizācijas «Glābiet bērnus» valdes un pārējo organizāciju vārdā, kuras piedalījās Alternatīvā Ziņojuma sagatavošanā, pateikties par iespēju piedalīties ANO Cilvēktiesību komisijas darbā, sēdēs, kurās tiek izskatīti Latvijas valdības iesniegtais, kā arī organizācijas «Glābiet bērnus» sagatavotie ziņojumi, par bērnu stāvokli Latvijā, kā tam jānotiek atbilstoši ANO Konvencijas par bērna tiesībām prasībām. Īpaši gandarīti par to ir mūsu organizācijas 1000 biedri 44 «Glābiet bērnus» atbalsta grupās visā Latvijā, jo līdz ar organizāciju «Glābiet bērnus» Latvijā pirmoreiz ienāca jēdziens – bērnu tiesības, un aizsākās darbs pie sabiedrības un pašu bērnu informēšanas par tām.

Mūsu organizācija 1990. gadā pārtulkoja ANO Konvenciju par bērna tiesībām un iesniedza to Parlamentā, aicinot pievienoties, kas arī pēc «Glābiet bērnus» kampaņas presē 1991. gadā notika, bet 1992. gadā Konvencija tika ratificēta. Pēc gariem 50 okupācijas gadiem sabiedrība atguva tiesības paust savu viedokli, un organizācija «Glābiet bērnus» aicināja Latvijas valdību sagatavot ANO ziņojumu par patieso bērnu tiesību stāvokli Latvijā, kas arī tapa 1994. gadā, aktīvi iesaistoties organizācijai «Glābiet bērnus», kura toreiz darbojās kā sabiedrības pārstāvis Valdības komisijā par bērna tiesībām. Diemžēl 1995. gadā valdība šo ziņojumu neiesniedza ANO, jo dažas ministrijas uzskatīja, ka ziņojums neatbilstot starptautiskajām prasībām. Kuluāros gan cirkulēja cits pamatojums, ka tik atklāts ziņojums nomelno Latvijai tēlu pasaulē.

Tobrīd 1992. g.–1996. g. valstī neeksistēja nomāla bērnu tiesību aizsardzības sistēma, jo vecā bija sagrauta; organizācijas «Glābiet bērnus» brīvprātīgie – profesionāļi, gan ārsti, gan juristi, skolotāji, bērnu tiesību inspektori caur mūsu nevalstisko biedru organizāciju iesaistījās jaunās sistēmas radīšanā. «Glābiet bērnus» regulāri iesniedza Parlamentā papildinājumus un izmaiņas likumdošanā, priekšlikumus un risinājuma modeļus valdībai, sniedza juridiskās konsultācijas pašvaldībām, bērnu tiesību aizsardzības darbiniekiem, ģimenēm, organizēja valstī, līdz tam neeksistējošus sociālās palīdzības punktus, veidoja TV raidījumus par bērnu tiesībām un iesaistīja sabiedrisko domu, lai caur to ietekmētu mūsu lēmēj un izpildvaras pārstāvjus vairāk strādāt bērnu labā. Bet jāstrādā bija smagi, atjaunojot neatkarības gadu bērnu tiesību aizsardzības struktūras kā bāriņtiesas, sociālās palīdzības dienestus, sakārtojot likumdošanu atbilstoši «Glābiet bērnus» u.c. NVO piedāvātajiem problēmu risinājumu modeļiem un Latvijai mentalitātes ziņā tuvajām Skandināvijas valstīm un Kanādai. 1993. gadā organizācija «Glābiet bērnus» sasauca Ģenerālo Asambleju, lai nodibinātu UNICEF nacionālo komisiju Latvijā. «Glābiet bērnus» daudz strādājusi ar videomateriāliem, filmu veidošanu, izplatot tās ārvalstīs, lai īstenotu ANO Konvencijas 4. punktu – aicinātu iesaistīties palīdzībā bērniem Latvijā citas veiksmīgākas Konvencijas dalībvalstīs. «Glābiet bērnus» spiediena rezultātā veidots, bet diemžēl pakļautais vienai ministrijai Valsts bērnu tiesību aizsardzības centrs (VBTA) beidzot ar četrus gadus nokavēšanos sagatavoja Sākotnējo Valdības Ziņojumu par bērnu stāvokli Latvijā un 1997. gadā prezentēja to plašai sabiedrībai valsts prezidenta klātbūtnē.

1998. gadā organizācija «Glābiet bērnus» sagatavoja komentārus Valdības Ziņojumam un nosūtīja to uz ANO. Diemžēl ANO Cilvēktiesību komisija mums atbildēja, ka nav saņēmusi Latvijas Valdības Ziņojumu, un tāpēc darbs pie abu ziņojumu salīdzināšanas nevarot sākties. Pēc ilgstošas polemikas starp Ārlietu ministriju (ĀM) un Izglītības un Zinātnes ministriju (IZM), ziņojumu izlēja nosūtīt, taču tā kā pa to laiku ANO bija saņēmusi komentārus no «Glābiet bērnus», tas ir Alternatīvo

Ziņojumu, tad Latvijas valdība nolēma savu ziņojumu atkal pārstrādāt, nu jau trešo reizi. Jāsaka, ka pēc «Glābiet bērņus» Alternatīvā Ziņojuma publicēšanas sacēlās skandāls, ziņojuma līdzautorus izsauca skaidroties uz Parlamentu, kā arī dažas ministrijas, īpaši Labklājības ministrija (LM) pārmeta organizācijai «Glābiet bērņus» Latvijas tēla nomelnošanu, nekompetenci un klajus melus. Tā piemēram, daudzi deputāti bija ārkārtīgi pārsteigti par to, ka līdz 1998. gadam tuberkulozes slimniekus neārstēja bez maksas, par to, ka bezvalstnieks var saņemt par brīvu tikai neatliekamo medicīnisko palīdzību, pie tam tikai 3 dienas pēc operācijas. Sašutumu LM un IZM izraisīja «Glābiet bērņus» apgalvojums, ka aptuveni 50% ģimeņu nevar griezties laikā pie ārsta naudas trūkuma dēļ, 15–17 tūkst. bērņu attīstība, veselība un dzīvība ir apdraudēta viņu ģimenēs, bet viņus nevar izņemt no šīm ģimenēm, jo nav kur viņus ievietot, ka vairošas šādu bērņu arī regulāri neapmeklē skolu un ka vairāk nekā 4/5 ģimeņu ar bērņiem dzīvo zem pilnā reālā iztikas minimuma uz ģimenes locekli.

Ar gandarījumu varam konstatēt, ka 1999./2000. g. valsts institūcijas un starptautiskās organizācijas ir netik vien apstiprinājušas «Glābiet bērņus» ziņojumā teikto, bet pat ievērojami pārsniegušas šos skaitļus pēc valsts pasūtītu pētījumu veikšanas.

1999. gadā beidzot Latvijas valdība tomēr iesniedza Sākotnēju Valdības Ziņojumu. Bet...! Diemžēl tas ir cits ziņojums, pārstrādāts, ne tas, kuru «Glābiet bērņus» komentēja 1998. gadā. Tādēļ šodien nevaram pilnvērtīgi analizēt un salīdzināt abus ANO iesniegtos ziņojumus pa punktiem. Bet par cik šīsdienas sanāksmes mērķis ir sagatavoties sesijai ar Latvijas valdības pārstāvju piedalīšanos, un sagatavot aptuveni 30 jautājumus, ko viņiem uzdot par bērņu stāvokli valstī, mēs esam sagatavojuši Jums nelielu starpziņojumu par 1998.–2000. gadu, kurā minēti gan tie trūkumi un problēmas, kuras gadu gaitā neatrisinātas palikušas iepriekšējā līmenī (līdz 1998. gadam), gan tie bērņu tiesību pārkāpumi un problēmas, kuras radušās no jauna vai ārkārtīgi pieaugušas, gan protams, arī nosaucam tās jomas, kurās stāvoklis ir uzlabojies.

Starpziņojums ir tapis apkopojot viedokļus no organizācijas «Glābiet bērņus» 44 atbalsta grupām un nodaļām, kuras tādēļ nupat tikās 2 dienu seminārā. Savukārt oktobra sākumā savus komentārus par «Glābiet bērņus» sagatavoto materiālu sniedza arī pārējās NVO, kuras bija piedalījušās Alternatīvā Ziņojuma gatavošanā, sniedzot informāciju. Starpziņojuma sadaļu, kura skar likumdošanu, kopīgi ar citiem juristiem sagatavoja mūsu valdes locekle un Parlamenta konsultante Anita Rektiņa, zvērināta advokāte, un Jūs varat viņai uzdot sēdes gaitā jautājumus, jo varētu bez pārspīlējumiem teikt, ka viņa un «Glābiet bērņus» ir piedalījušies ikviena likuma sagatavošanā, kurš skar bērņu vai ģimenes intereses. Tā piemēram, jau 1992. gada 1. aprīlī LR Parlaments vienas dienas laikā apstiprināja septiņus «Glābiet bērņus» izstrādātus papildinājumus likumdošanā. Šobrīd mūsu galvenais darbs likumdošanā norit pie Likuma par reprodiktīvo veselību, jautājumā par mazgadīgo grūtnieču tiesību pārkāpumiem, kurus radītu patreizējais likuma variants, ko Saeima grasās pieņemt. Darbs norit arī pie Likuma par bērņtiesībām, kur «Glābiet bērņus» priekšlikumi vedina beidzot atrisināt starpvalstu adopcijas apzinātu sarežģīšanu un kavēšanu, kā arī pie Krimināllikuma un Kriminālprocesa Kodeksa.

Par starpziņojumu mūsu sniegtā informācija nosaukta, tāpēc ka Sākotnējais Ziņojums aptver laiku no pievienošanās Konvencijai līdz 1997. g. ieskaitot, bet nākamais ziņojums, saskaņā ar Konvencijas 44. punktu, vajadzīgs pēc 5 gadiem t. i. 2002./2003. g.

Par cik kopš 1998. gada bērņu tiesību aizsardzībā un problēmās daudz kas ir krasi mainījies, tad šodien uzskatām par nepieciešamu sniegt īsu starpziņojumu. Ir arī zināms, ka Latvijas valdība (VBTAC) gatavo jaunu šodienas situācijai atbilstošu Valdības Ziņojumu, tas ir jaunu Sākotnējā Ziņojuma variantu (nu jau ceturto!!), kuru Jums – ANO Cilvēktiesību komisijai izskatīt sesijā 2001. gada janvārī, lai gan nākamais ziņojums – pēc Konvencijas prasībām būtu jāiesniedz tikai 2002./2003. g. Tādēļ «Glābiet bērņus» ir spiesta vākt materiālus no savām nodaļām un citām NVO jauna Alternatīvā Ziņojuma II sagatavošanai, lai komentētu Latvijas Valdības Ziņojumu Nr. II. Gribas Jums šodien vaicāt, vai mums gatavot šo otro Alternatīvo Ziņojumu jau tagad, lai arī to varētu skatīt janvārī kopā ar oficiālo valsts? Jeb vai Jūs tomēr izskatīsiet vienīgi tā saukto Sākotnējo Valdības Ziņojumu (Initial report I), kura dati būtībā ir morāli un tehniski novecojuši, tādēļ, ka Latvijas valdība līdz 1999. g. novilcināja ziņojuma iesniegšanu, kurš ietver sevī datus tikai līdz 1997. g.? NVO lūdza man atvest viņiem atbildi, vai mums turpināt darbu pie Alternatīvā Ziņojuma II. Tad mums jaunā jāsāk analizēt jaunā Latvijas Valdības Ziņojuma II nostādnes, jo laika līdz janvāra sesijai nav daudz.

Ja Jūs tomēr skatīsiet tikai I variantu, kas ietver sevī datus līdz 1997. gadam ieskaitot, mums no šī projekta ir jāatsakās, kā arī jāinformē Ministru Prezidents, ka Jūs neskatīsiet janvārī Ziņojumu II, kuru valdība būs iesniegusi, teiksim decembrī.

Bet nu par mūsu starpziņojumu. Tā juridiskā sadaļa Jums ir pieejama kopijā, bet es pakavēšos vēl pie dažiem svarīgākajiem aspektiem par bērnu tiesību stāvokli Latvijā.

Bērnu stāvokļa salīdzinoša izvērtējuma (līdz 1998. gadam un 1998.–2000. gadā) atsevišķas tēzes.

I. Pozitīvās izmaiņas bērnu stāvokļa un tā veicinošo faktoru rādītājos

1. ievērojami palielināti bērnu dzimšanas pabalsti un pabalsti bērniem līdz pusotra gada vecumam;
2. kopš 1999. gada otrās puses pieaug dzimstība;
3. kopš 2000. gada vidus apstājusies inflācija, pacelta minimālā alga, palielinājusies vidējā alga;
4. samazinās saslimstība ar tuberkulozi;
5. uzlabojusies bērnu tiesību aizsardzības sistēma valsts un pašvaldību līmenī (vienīgi trūkst naudas), pateicoties lielam VBTAC darbam un Saeimas pieņemtajām likumdošanas izmaiņām;
6. samazinājusies zīdaiņu mirstība, kas liek augstu novērtēt pediatru un ginekologu darbu medicīnai kritiskos apstākļos (lai gan zīdaiņu mirstība vēl joprojām ir viena no augstākajām Eiropas valstu vidū);
7. izveidotas izlīdzināšanas klases skolās, visumā paaugstinājies izglītības līmenis;
8. augusi publicitāte par bērnu tiesību problēmām masu mēdijos;
9. aktivizējies likumdevēju darbs.

II. Bērnu tiesību pārkāpumi, kuri palikuši stabili un nemainīgi

1. 80% ģimeņu ar bērniem dzīvo zem reālā pilna iztikas minimuma (LM sociālais ziņojums 2000);
2. «Glābiet bērnus» dati liecina, ka ģimenes ar 2 bērniem, kuras dzīvo zem reāla iztikas minimuma ir 87% (UNDP uzrāda 93%, ja ir 3 un vairāk bērnu);
3. joprojām nav apzināts bērnu skaits, kuri regulāri neapmeklē skolu (neiegūst kvalitatīvu izglītību), valdības statistika liecina, ka katrs simtais bērns vispār neiet skolā. «Glābiet bērnus» uzskata, ka skolu regulāri neapmeklē 15–17 tūkst. bērnu, t. i. 4–5 %;
4. 54% ģimenes ar bērniem nevar laikus griezties pie ārsta līdzekļu trūkuma dēļ;
5. 21000 ģimeņu bērnu attīstība, veselība un dzīvība ir apdraudētas, bet viņus nevar uz laiku izņemt no ģimenēm alternatīvas aprūpes nepieejamības dēļ;
6. Latvijā faktiski nav audžuģimeņu (izņemot dažas), netiek veicināta audžuģimeņu attīstība, netiek veikti pētījumi par cēloņiem, kuru dēļ neveidojas audžuģimenes, kamdēļ bērni turpina atrasties draudošos apstākļos;
7. bāreņu iestādes ir pilnas ar «mākslīgi» juridiski nebrīviem bērniem, kuri 86–93% gadījumos nekad neatgriežas natīvajās ģimenēs, bet «Glābiet bērnus» panāktās izmaiņas Civillikumā, kas ļauj automātiski atņemt vecāku tiesības, ja sešus mēnešus vecāki neliekas ne zinīs par bērnu, ir atcelts.
8. netiek veicināta pirmsskolas, skolas un pusaudžu vecuma bērnu nodošana adopcijā, aizbildnībā vai audžuģimenē;
9. tiek maksimāli sarežģītas un apgrūtinātas ārvalstu adopcijas iespējas, iesaistot tajā veselu rindu birokrātisku iestāžu – 2 ministrijas, dzimtsarakstu departamentu utt., bet absolūti atņemot iespējas lokālajai pagasttiesai lemt par bēma likteni, kā tas būtu saskaņā ar Likumu par bāriņtiesām. Pēdējā desmitgadē adopcija samazinājusies 2 reizes, bet bērnu skaits iestādēs pieaudzis 4 reizes;
10. bērnam – vardarbības upurim nav valsts apmaksāta advokāta – joprojām nav pieņemti Saeimā organizācijas «Glābiet bērnus» iesniegtie papildinājumi Krimināllikumam un Kriminālprocesa Kodeksam;
11. bērns – upuris nav pasargāts no psihoemocionālas traumas, un viņu drīkst atkārtoti pratināt (skat. iepriekšējā punktā minētos «Glābiet bērnus» precizējumus likumdošanai);
12. valsts pabalsts ģimenei ar bērniem paliek nemainīgi mazs (relatīvi tas ir vairākkārt samazinājies), neraugoties uz valdības solījumiem un Likuma «Par sociālo palīdzību» prasībām to krasi palielināt ar 2000. gada 1. janvāri;
13. tūkstošiem ģimeņu ar bērniem gaida tiesas spriedumu izlikšanai no dzīvokļiem par īres un apkures parādiem;
14. bērniem no 15 gadu vecuma, kuri nemācās un ir bezdarbnieki, ir grūtības saņemt bezdarbnieku sociālās garantijas, valsts nodarbinātības dienestam netiek piešķirts valsts budžets, lai viņi varētu šādus bezdarbniekus apmācīt;
15. bērni, kuri pēc 1991. gada piedzimuši bezvalstniekiem, nesaņem sociālās garantijas un medicīnisko aprūpi, tas atkarīgs no bērnu ārsta sirdsapziņas, jo ārstam par pakalpojumu sniegšanu nemaksā;
16. 16 gadu vecumā bērnu pārtrauc uzskatīt par bērnu invalīdu, atņemot tam valsts pabalstu bērniem invalīdiem;

17. tikai 20% zīdaiņu līdz 6 mēnešu vecumam tiek baroti ar krūti;
18. skolas nenodrošina atbilstošu veselības izglītību, 33% meiteņu, kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu, neizsargājas pret grūtniecību (Somijā 9%; Francijā 2% neizsargājas);
19. valsts nav piemērojusi statistikas sistēmu riska bērnu uzskaiti, neveic šo uzskaiti un atbilstoši nerisina šo bērnu problēmas (ielu bērni, prostitūcijā iesaistītie, apdraudētie ģimenēs, cietuši no vardarbības utt.);
20. valsts un pašvaldības praktiski neatbalsta NVO, kuras sniedz pakalpojumus riska bērniem.

III. Bērnu stāvokļa lejupslīde un tiesību pārkāpumu pieaugums

1. bērniem nabadzības dēļ nav reāli pieejama vakcinācija pret ērcu encefalītu epidēmijas apstākļos, kad Latvija ieņem pirmo vietu Eiropā saslimstības ziņā (1000 gadījumi gadā);
2. bērniem nav pieejama kvalitatīva vakcinācija pret difteriju un citām bīstamām saslimšanām (ja viņu vecāki ir ar zemu atbildību), jo skolās vakcinēšana praktiski netiek paredzēta (izņēmums ir Rīgas pilsēta, kur, uzzinot par 40% nevakcinētiem bērniem, mērs pieņēmis lēmumu 2001. gadā atsākt vakcināciju skolās);
3. valstī periodiski plaši uzliesmo difterija; lai gan vakcinācija bieži notikusi ar neatbilstoši vāju vakcīnu, netiek veiktas bezmaksas pārbaudes uz bērnu imunitāti pret difteriju;
4. katastrofāli pieaudzis bērnu narkomānu, alkoholiķu, smēķētāju skaits valsts nolaidības dēļ apsekošanas un profilakses jomā – joprojām valstī nav nacionālā darbības plāna narkomānijas apkarošanai, 2000. gada budžetā nav paredzēti pietiekami līdzekļi analīžu izdarīšanai narkotiku lietošanas gadījumos bērniem, Latvijā ir 5–10 reizes lētāks heroīns nekā citur Eiropā, 75% no Rīgas diskotēkās aptaujātajiem bērniem ir lietojuši narkotikas;
5. trūkst diagnostikas, ārstēšanas un rehabilitācijas iespēju, kā arī nav likumā atrunāta piespiedu ārstēšana bērniem, kuri lieto alkoholu un narkotikas, kā arī slimo ar venēriskajām slimībām;
6. Esošā bērnu tiesību aizsardzības sistēma un likumdošana nav spējīga garantēt bērnu tiesības būt pasargātiem no seksuālas, fiziskas un emocionālas vardarbības, kā arī pamešanas novārtā. Bērniem, kuri cieš no vardarbības, nav reāli pieejama aizsardzība visos līmeņos – ģimene, skola, bērnu tiesību struktūra, policija, prokuratūra, ties;
7. tiesneši pieņem neadekvātus spriedumus arniecīgiem soda mēriem vai attaisnošanu vecākiem vai citiem pieaugušajiem, kuri seksuāli izmantojuši vai citādi darījuši pāri bērniem – rodas jautājums, kurš jāpēta Ģenerālprokuratūrai – vai tas ir sabiedrības attieksmes, vai korupcijas un nepotisma ietekmes rezultāts;
8. bērniem, kuri cietuši no vardarbības, netiek nodrošināta pieejama un pietiekama rehabilitācija;
9. nepilngadīgām grūtniecēm un mātēm nav pietiekošu valsts vai pašvaldības apmaksātu patvēruma iespēju. Nav informācijas, kur meklēt palīdzību;
10. vispārīzglītojošās internātskolas tiek gatavotas pārejai no valsts uz pašvaldību finansējumu, kas draud ar šo skolu slēgšanu vai krasu apjoma samazināšanos, kas ļoti pasliktinās tūkstošiem trūcīgu bērnu veselību un izglītību;
11. nav kur un par ko ievietot bērnus, kas izņemti no ģimenēm, kur apdraudēta viņu veselība un dzīvība;
12. viena daļa bērnu šķirtās ģimenēs cieš trūkumu, jo Parlaments atcēla «Glābiet bērnus» iesniegto papildinājumu Likumam par Sociālo palīdzību, kurš paredzēja valsts pabalstu izmaksu, ja to nebija iespējams piedzīt no bērna tēva;
13. pagarinājies nepilngadīgo reālais pirmstiesas aresta laiks neatbilstoši un pārkāpjot kriminālprocesa kodeksu līdz pat 1–2 gadiem (sakarā ar tiesu pārslodzēm);
14. valstī nav rīcības plāna, kā novērst bērnu iesaistīšanu prostitūcijā, nedz kā viņiem palīdzēt;
15. Latvijā ir tikai neatkarīgs, nevalstisks bērnu Ombuds – organizācija «Glābiet bērnus», kura nesāņem nekādu palīdzību no valsts, lai varētu uzklaut bērnu un ģimeņu sūdzības, bet, neraugoties uz starptautiskām prasībām un smago situāciju, nav valsts ombuda, lai gan «Glābiet bērnus» jau 1997. gadā iesniedza Parlamentā likumprojektu par Ombudu;
16. joprojām valsts statistika par bērniem nav piemērota starptautiskām prasībām;
17. riska bērnu problēmas bieži atstātas NVO ziņā, kuras valsts pienācīgi neatbalsta (ielu bērni, skolā negājēji, prostitūcijā iesaistītie, narkomāni u. c.).

Augšminētie punkti tikai fragmentāri attaino starpziņojuma iesniegšanai ANO minēto situāciju; tālāka situācijas analīze notiks, gatavojot nākamo Alternatīvo Ziņojumu, kas būs iespējama tikko saņemot Latvijas valdības sagatavoto. Tomēr secinājumus var izdarīt arī no šiem konstatējumiem:

- ◆ pateicoties reformām un cilvēku darbam bieži ekstremālos apstākļos, situācija attiecībā uz bērniem Latvijā vairākos parametros ir uzlabojusies (skat. I sadaļu);

- ◆ daudzi bērnu tiesību pārkāpumi ir palikuši nemainīgi; tie daļēni objektīvi grūti novēršamos – valsts sliktā ekonomiskā stāvokļa dēļ – un tādos, kurus reāli var, varēja un vajadzēja novērst, un kuri ir uz atsevišķu Latvijas ierēdņu, amatpersonu, pašvaldību un Saeimas deputātu un valdības locekļu sirdsapziņas. Starp tiem ir daudz tādu, kuru risināšanai nav tik daudz nepieciešami līdzekļi, bet gan pietiekams inteliģences un izglītības līmenis, kurš būtu pastiprināms ar labu gribu;

- ◆ trešajā sadaļā minētie konstatējumi, kas raksturo situācijas pasliktināšanos, galvenokārt ir skaidrojami ar attiecīgu amatpersonu, lēmēj un izpildvaras pārstāvju neatbilstību ieņemamajiem amatiem.

Salīdzinošā analīze, ko esam veikuši par bērnu stāvokli dažādos Latvijas pagastos, apliecina, ka daudz var panākt ar zināšanām, iniciatīvu un labu gribu, un cik būtiska ir tieši mūsu katra cilvēcība.

Pēdējā gada laikā bērnu tiesību jomā pozitīvi jāvērtē VBTAC darbs, masu mediju iesaistīšanās un likumdevēju aktivizēšanās.

Godājamie ANO Cilvēka tiesību komisijas locekļi,

Mēs labi apzināmies šīs procedūras svarīgumu, kad no vienas puses valdība ir aicināta iesniegt savu ziņojumu, kurš parasti tomēr neatspoguļo pilnu patiesību un nonivelē asus kontrastus, un no otras puses – kad Jūs esat uzaicinājuši mūs nevalstisku biedru organizāciju, kuras mēdz ietvert ziņojumā pārspīlētu kritiku. Latvijas organizācija «Glābiet bērnus» kā neatkarīgs bērnu Ombuds ir centusies izvairīties no galējībām savos apgalvojumos, un mēs ļoti ceram, ka Jūs varēsiet mūsu sagatavoto informāciju izmantot, lai sagatavotu jautājumus, kurus uzdot Latvijas valdības delegācijai 2001. gada janvārī.

Mēs apzināmies, ka daļa bērnu problēmu mūsu valstī ir izraisījuši nožēlojamie ekonomiskie apstākļi (nabadzība un bezdarbs), taču mēs arī esam pārliecināti, ka lielu daļu no bērnu tiesību pārkāpumiem Latvijā, kurus mēs esam aprakstījuši mūsu ziņojumā, varēja un vajadzēja novērst. Mēs esam nonākuši pie secinājuma, ka daudzu bērnu tiesību pārkāpumu pamatā ir vienas daļas valdības un pašvaldību ierēdņu, deputātu u. c. amatpersonu zināšanu, izglītības, iniciatīvas trūkums, slinkums nolaidība un inertums.

Mēs izsakām cerību, ka mūsu sadarbība turpināsies, un mēs esam pārliecināti, ka ANO janvāra Sesija atstās dziļu iespaidu uz Latvijas valdības locekļiem, kad viņiem šīs ANO Sesijas dēļ būs jāanalizē savas un savu padoto darbs un attieksme pret bērniem, bērnu tiesību un labklājības jomā.

Mēs arī ticam, ka šis process varētu attīstīties par turpmāku nopietnu valdības darbu bērnu labklājības celšanai Latvijā.

Tādēļ mēs lūdzam Jūsu atbalstu visiem tiem ieteikumiem Latvijas valdībai, kuri balstās uz mūsu NVO iesniegtā Alternatīvā Ziņojuma un Starpziņojuma un Valdības Ziņojumu salīdzināšanā izdarītajiem secinājumiem par to, kas tad Latvijā netiek darīts pareizi, lai jūtami uzlabotu bērnu stāvokli.

NB! Šajā teksta daļā ietvertā informācija attiecas uz laiku no 1998. gada līdz 2000. gadam par tālāko situācijas attīstību 2000./2002. g. skatīt nodaļās:

- ◆ **Atsevišķas bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa tendences Latvijā 2001. g./2002. g;**
- ◆ **leskats atsevišķos Latvijas bērnu stāvokļa parametros Baltijas un pārējo 24 Centrālās un Austrumeiropas valstu kontekstā – pārejas desmitgadē;**
- ◆ **NVO Informācija par ANO 2001. gada Rekomendāciju Latvijas valdībai bērnu stāvokļa uzlabošanai izpildes gaitu gada laikā kopš to saņemšanas.**

Starpziņojuma juridiskā sadaļa

Pēc tam kad Latvijas valdība bija izstrādājusi, publicējusi un prezentējusi oficiālajām iestādēm un nodevusi NVO tālākai izplatīšanai *Sākuma ziņojumu par Bērnu tiesību konvencijas ieviešanu Latvijā* (turpmāk tekstā – Sākuma ziņojums I), Latvijas organizācija «Glābiet bērnus» izstrādāja *Alternatīvo ziņojumu par situāciju Bērnu tiesību aizsardzībā Latvijā*, kurā centās atspoguļot valsts reālo situāciju,

Īpaši jautājumos, kur organizācija nevarēja pieņemt oficiālo *Sākuma ziņojumā* atspoguļoto Valdības viedokli.

Pēc tam, kad Latvijas organizācija «Glābiet bērnus» saņēma ielūgumu piedalīties Komitejas pirms sesijas darba grupas sanāsmē, organizācija ieguva informāciju, ka *Sākuma ziņojums I* nebija nosūtīts ANO Komitejai, bet gan pārstrādāts un, sabiedrību neinformējot un to npublicējot, jaunā versija (turpmāk tekstā – *Sākuma ziņojums II*) nosūtīta ANO Komitejai.

Sākuma ziņojums II atšķiras no *Sākuma ziņojuma I*, ar kuru tika iepazīstināta sabiedrība, tādēļ varētu rasties grūtības saprast dažus «Glābiet bērnus» *Alternatīvā ziņojuma* komentārus. «Glābiet bērnus» centīsies dot īsu informāciju par pašreizējo situāciju bērnu tiesību jomā Latvijā un komentēt Latvijas valdības iesniegto *Sākuma ziņojumu II*.

I. IEVADS

11. Saskaņā ar likuma «Par Satversmes tiesu» papildinājumiem, personai ir tiesības iesniegt sūdzību Satversmes tiesā.

II. VISPĀRĒJIE KONVENCIJAS IEVIEŠANAS PASĀKUMI

25. 09.03.2000. g. Saeima pieņēma **papildinājumus likumam «Par bērnu tiesību aizsardzību»**. Papildinājumi bija nepieciešami, lai noteiktu valsts un pašvaldību iestāžu atbildību bērnu tiesību aizsardzībā, kā arī definēt bērna tiesības saskaņā ar ANO Konvenciju.

27.–28. Ministru Kabineta **Bērnu tiesību aizsardzības komisija** strādā ar pārtraukumiem, tā nav iesniegusi priekšlikumus likumu labojumiem bērnu tiesību aizsardzības jomā. Par minētās Komisijas darba rezultātiem nav informēta sabiedrība.

29. Izglītības un Zinātnes Ministrijas **Jaunatnes lietu departaments** ir likvidēts un tagad bērnu tiesību aizsardzības jautājumus cenšas regulēt Valsts Bērna tiesību aizsardzības centrs (turpmāk tekstā – Centrs). Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65. panta 2. punktu, Centra pakļautībā ir jābūt bērnu tiesību aizsardzības inspekcijām (inspektoriem), kuriem ir pienākums uzraudzīt likuma ievērošanu attiecīgajā administratīvā teritorijā.

Latvijā nav izveidota **Ombuda institūcija**. 1997.–1998. gadā «Glābiet bērnus» Saeimā iesniedza likumprojektu «Par Ombudu» un tas tika apspriests, bet noraidīts, jo Valsts Civiltiesību birojam un Centram būtu jāveic visas nepieciešamās darbības bērnu tiesību aizsardzībai. Diemžēl Centru pārrauga Izglītības un zinātnes ministrija, un, zināmā mērā, praktiski tas ir atkarīgs no minētās ministrijas. Valsts Civiltiesību birojam trūkst resursu, lai veiktu nepieciešamo darbu reālai bērnu tiesību aizsardzībai.

Sakarā ar to, ka Prezidentes Kanceleja nespēj atbildēt uz visām vēstulēm, kas saņemtas jautājumos par bērnu tiesību pārkāpumiem, Latvijas Prezidente ir ierosinājusi ieviest ombuda institūciju. Prezidente no saņemtās informācijas ir secinājusi, ka patiesībā bērnu tiesības tiek pār-kāptas biežāk, kā tas tika uzskatīts iepriekš. Lai gan likumprojekts ir izstrādāts, notiek vilcināšanās ar likumprojekta «Par Ombudu» iesniegšanu Saeimā.

31. Ir aizkavējusies likumdošanas sakārtošana **adopcijas jautājumos**. Vairāk kā pirms diviem gadiem Labklājības ministrija noorganizēja darba grupu no ministriju ekspertiem, Augstākās Tiesas un NVO pārstāvjiem, lai izstrādātu jaunus Adopcijas noteikumus, jo iepriekšējie negarantēja bērnu tiesību ievērošanu un neatbilda spēkā esošajiem likumiem. Līdz šim brīdim noteikumu projektu Ministru Kabinets nav apstiprinājis, motivējot, ka vispirms Saeimai vajag pieņemt grozījumus Civillikumā.

Latvijas Republikas Civillikums ir pamatlikums, kas regulē galvenos civilos jautājumus un nav mainīts kopš tā pieņemšanas. Civillikums ir atjaunots 1937. gada likums, tāpēc daudzi tā panti ir novecojuši un tam nepieciešami labojumi un papildinājumi (ne tikai tie, kas attiecas uz ģimenes tiesībām), tādējādi šis process var ilgt 1–2 gadus. Jauno Adopcijas noteikumu projekts nav pretrunā ar Civillikuma pamatprincipiem, tas uzliek pašvaldībām lielāku atbildību par bāreņu tiesību ievērošanu un atbilst Eiropas un Hāgas Konvenciju par adopciju noteikumiem.

Ir loģiski, ka Saeima nesteidzas izdarīt grozījumus Civillikumā, jo likumam nepieciešami arī daudzi citi grozījumi, bet šajā situācijā likumdevējs nav izlēmis par starptautisko dokumentu par adopciju ieviešanas politiku. Tieslietu Ministrijai ir pamats raizēties par Konvenciju ieviešanas mehānismu adopcijas jautājumos un par nepamatotu jauno Adopcijas noteikumu, kurus, savukārt, nevar apstiprināt pirms nav apstiprināti grozījumi Civillikumā, pieņemšanas atlikšanu.

Šobrīd:

- divas ministrijas atbild par iespējamās ārvalstu adopcijas procedūru;
- adopcijas noteikumi neatbilst likuma «Par bāreņtiesām» un starptautisko konvenciju prasībām;
- simtiem bāreņu gadiem dzīvo bērnu namos;
- vietējie iedzīvotāji ir neaktīvi adoptētāji ekonomisku apsvērumu dēļ;
- ārvalstu adoptētāji 3– 4 gadus gaida, kamēr iespējams iegūt bāreņus no Latvijas un viņiem noteikta rinda adopcijas ierobežojumu.

Motivācija amatpersonām noteikt ārvalstu adoptētājiem virkni ierobežojumu salīdzinājumā ar vietējiem adoptētājiem, ir bailes, ka Latvijas bērni ārvalstu ģimenēs var ciest no vardarbības, var tikt seksuāli izmantoti, vai var rasties citas neparedzētas sekas. Pēc mūsu domām šādai piesardzībai nav pamata, jo nevar akceptēt pieņēmumu, ka ārvalstu ģimenei, kura savā mītnes zemē izgājusi garu ģimenes izpētes procedūru un gadiem ilgi gaidījusi, lai adoptētu bērnu, varētu būt nodoms veikt vardarbību pret bērnu. Šādā gadījumā vietējās ģimenes varētu turēt aizdomās par šādu pašu nodomu. Nākamais iemesls ir – bērnu var adoptēt tad, kad viņu vecāki zaudē vecāku varu, bet, saskaņā ar ārzemju praksi, iestādēm jācenšas bērnu atgriezt ģimenē, bet nevis nodot adopcijai. Faktiski Latvijai nav iespēju un sociālo darbinieku, kas varētu strādāt ar ģimenēm (vecākiem) un pēc tam, kad bērns tiek izņemts no sociālā riska ģimenes un ievietots bērnu namā, praktiski ar ģimeni neviens nestrādā, bet bērns gadiem ilgi dzīvo bērnu iestādē. Mēģinājumi bērnu ievietot audžu ģimenē ir tik niecīgi, ka situāciju kopumā daudz neietekmē.

No 1998. gada novembra līdz 1999. janvārim «Glābiet bērnus» Latvijas bērnu namos veica pētījumu ar mērķi noskaidrot, cik ilgi bērni dzīvo šajās iestādēs un cik daudzi no viņiem atgriežas ģimenēs. Rezultāts – pētījuma laikā 1380 bērnu dzīvoja valsts iestādēs, 62% no viņiem tur dzīvoja ilgāk kā 2 gadus, 8% atgriezās ģimenēs, bet bija daudz tādu bērnu, kas bērnu iestādēs bija uzauguši un pēc iestādes atstāšanas paliek praktiski uz ielas, jo valsts nevar nodrošināt šiem bērniem darbu un dzīvokli, lai viņi varētu dzīvot normālu, neatkarīgu dzīvi.

Pattaban par bāreņiem un vecāku pamestiem bērniem rūpējas 57 valsts un pašvaldību iestādes – bērnu nami un patversmes. 2001. gada 1. janvārī šeit pastāvīgi dzīvoja 3605 bērnu. Adoptēto bērnu skaits katru gadu pastāvīgi samazinās. 1998. gadā Latvijā tika adoptēti divsimt piecdesmit septiņi bērni (55 vietējās un 202 ārvalstu adopcijas), 1999. gadā no iestādēm tika adoptēti divi simti viens bērns (49 vietējās un 152 ārvalstu adopcijas), bet 2001. gadā notika tikai 102 adopcijas (39 vietējās un 63 ārvalstu adopcijas).

Ir pierādīts, ka bērniem, kuri ir dzīvojuši bērnu namā līdz pilngadības sasniegšanai, ir grūtības iekļauties sabiedrībā – gandrīz puse no viņiem ir bez darba, aptuveni 50% no bērnu nama bērniem nav spējīgi izveidot stabilas ģimenes, 20% ir izdarījuši noziegumus un ir iesaistīti prostitūcijā (Pētījumi par Latvijas bērnu namu bērnu integrāciju sabiedrībā, NVO «Cerība Latvijas bērniem», 2000).

Ir pilnīgi skaidrs, ka augstāk minētie dati ir labi zināmi amatpersonām, kuras ir atbildīgas par bērnu tiesību aizsardzību Latvijā, bet pastāv sabiedrības viedoklis, ka adoptētais bērns var būt nopietni

apdraudēts adoptētāju ģimenēs, it īpaši ārvalstu ģimenēs. Valsts ierēdņu veiktie pasākumi vairāku gadu garumā nav veicinājuši bērnu pārvietošanu no bērnu namiem uz ģimenēm.

Latvijas Valdības politika, kas vērsta uz bērnu iestāžu saglabāšanu tā vietā, lai atbalstītu ģimenes, ir tiešā pretrunā ar Konvenciju par bērna tiesībām, Bērnu tiesību aizsardzības likumu un Eiropas Padomes Ministru Komitejas Rezolūciju Nr. (77) 33 «Par bērnu ievietošanu», kas nosaka, ka jebkurā gadījumā, kad bērns tiek ievietots ārpus ģimenes,

- no tās vajadzētu izvairīties, cik vien iespējams, izmantojot profilaktiskus līdzekļus ģimeņu atbalstam;

- bēma vajadzības nevajadzētu atdalīt no viņa ģimenes problēmām un palīdzība bērnam nevar tikt nodalīta no palīdzības bēma vecākiem;

- bērna labā veiktajiem pasākumiem vajadzētu nodrošināt bērna vajadzību apmierināšanu visaugstākajā pakāpē, ieskaitot bērna attīstošās emocionālās vajadzības un psihisko labklājību, arī viņa individualitāti; iekļaušanu vietējā sabiedrībā un aprūpes stabilitāti;

- cik vien iespējams, jāizvairās no ļoti mazu bērnu ievietošana aprūpes iestādēs, pēc iespējas jāveicina un jāatvieglo adopcija, kam jānotiek saskaņā ar Eiropas Konvenciju par bērnu adopciju.

III. TERMINA «BĒRNS» DEFINĪCIJA

37. Apgalvojums, ka advokāti ir atbildīgi par **juridiskās palīdzības** garantēšanu pēc jebkura vecuma bērna lūguma, ir maldinošs. Advokatūras likums nenosaka advokātam pienākumu sniegt bezmaksas juridisko palīdzību bērniem. Advokāta honorārus bērni paši samaksāt nevar un tādējādi bērniem nav iespēju saņemt juridisku palīdzību, ja kāds par viņiem nesamaksā vai, ja advokāts nepiekrīt strādāt bez maksas, bet tie var būt reti izņēmuma gadījumi, bet ne sistēma. Saskaņā ar Latvijas likumiem, tikai apsūdzētā advokātu apmaksā valsts (nepilngadīgie cietušie juridisko palīdzību bez maksas saņemt var tikai izņēmuma gadījumos, ja izmeklēšanas iestādes uzskata, ka bērna tiesības netiek pienācīgi aizstāvētas).

Kvalificēta juridiskā bezmaksas palīdzība bērniem Latvijā tiek sniegta organizācijā «Glābiet bērnus», Centrā un, varbūt, vēl dažās organizācijās un iestādēs, bet par to trūkst informācijas. «Glābiet bērnus» katru gadu sniedz juridisko palīdzību aptuveni 500–600 ģimenēm un bērniem (no 1992.–1997.g. ap 900–1000 ģimenēm gadā, pagājušajā gadā «Glābiet bērnus» budžets ir samazinājies, tādēļ samazinātas ir arī jurista pieņemšanas stundas).

Apspriežot likumprojektus vai pieņemot politiskus lēmumus, oficiālās valsts iestādes praktiski nenoskaidro bērna viedokli, bet pieprasa atzinumus no ekspertiem, kas strādā bērnu tiesību aizsardzības iestādēs.

39. Mēs nevaram piekrist, ka valsts nodrošina **izglītošanu atbilstoši bēma spējām**. Formāli izglītība ir bezmaksas, bet praktiski tai nepieciešami zināmi finansu līdzekļi. Gadījumā, ja ģimene vai aizbildņi dzīvo zem krīzes iztikas līmeņa, viņi nav spējīgi nodrošināt bērnam izglītību atbilstoši viņa spējām, ne vienmēr izglītības iestāde ir tuvu bēma mājām (transporta izdevumi) un vecākiem nav naudas, lai iegādātos skolas grāmatas, samaksātu par mūzikas nodarbībām vai pulciņiem, u. tml.

Piezīme – pamatskolas izglītība ietver 1.–9. klasi, vidusskolas – 10.–12., nevis kā norādīts *Sākuma ziņojumā II* – 1.–8. un 9.–12.

Līdz šim brīdim nav zināms to bērnu skaits, kas neapmeklē skolu. Katru rudeni notiek dažas aktivitātes šādu bērnu skaita precizēšanai, lai viņus atgrieztu skolā un sniegtu nepieciešamo atbalstu viņu ģimenēm. Skaitļi, diemžēl, nav precīzi, ne vienmēr pašvaldībām ir informācija par visām to teritorijās dzīvojošajām ģimenēm, dati nav ietverti ledzīvotāju Reģistrā, un tādēļ dati par skolas vecuma bērnu skaitu, kas tiek saņemti no ledzīvotāju Reģistra un no pašvaldībām, atšķiras. Neviens faktiski nezina, cik bērnu dzīvo Rīgā un cik no tiem apmeklē skolu.

40. Saskaņā ar **Latvijas Darba likumu kodeksu** bērniem, kuri nav sasnieguši 18 gadu vecumu (bet ne 15) nav atļauts strādāt pilnu darba laiku. Bērniem jaunākiem par 15 gadiem nav atļauts strādāt pastāvīgā darbā, bērni no 13–15 gadu vecumam var strādāt tikai no mācībām brīvajā laikā ar vecāku vai aizbildņu piekrišanu.

44. Saskaņā ar Latvijas Kriminālprocesa Kodeksu, **bēmi – liecinieki un cietušie**, iepriekšējās izmeklēšanas un tiesas procesa laikā tiek pakļauti vairākkārtējai nopratināšanai, pat ja šāda nopratināšana var radīt bēmam ciešanas vai psiholoģisku traumu. Bieži vien, ja ir izdarīts kriminālnoziegums, kurā cietis bērns, īpaši seksuālas vardarbības gadījumos, vecāki nolemj policiju neinformēt, lai izvairītos no bēma vairākkārtējas nopratināšanas un neprofesionālas attieksmes pret viņu no juridisko iestāžu puses. Diemžēl, «Glābiet bēmus» priekšlikumi par īpaša statusa noteikšanu nepilngadīgam cietušajam vai lieciniekam palika bez atbildes līdz pat 1999. gadam, kad jautājums kļuva aktuāls pedofīlijas skandāla sakarā. 1999. gada 9. decembrī tika pieņemti Kriminālprocesa Kodeksa grozījumi, kuros noteikts, ka atkārtota nopratināšana gadījumā, ja liecinieki (cietušie) ir jaunāki par 14 gadiem, pieļaujama tikai nepieciešamības gadījumā un psihologa klātbūtnē. Ja tiesa nepiekrīt psihologa lēmumam, tiesa var nozīmēt liecinieka (cietušā) psiholoģisko ekspertīzi. Šāds nosacījums šķiet samērā savāds, jo Kriminālprocesa Kodekss nosaka, ka pieļaujamas ir tikai nepieciešamās procesuālās darbības, tāpat arī nenosaka ierobežojumus atkārtotai nopratināšanai – likums nosaka, ka strīda gadījumā var nozīmēt ekspertīzi, bet klusē par to, cik saistošs tiesai ir eksperta lēmums.

Likuma grozījumi faktiski nenodrošina pat mazākos uzlabojumus nepilngadīgo procesa dalībnieku labā; neierobežotas nopratināšanas var turpināties neskatoties uz Tieslietu Ministra viedokli, ka atkārtota bērnu nopratināšana ir neefektīva. No esošās situācijas labumu gūst tikai izmeklētāji, policijas ierēdņi, prokurors un tiesas, jo par sava darba kvalitāti viņi daudz neuztraucas – likumdevējs ir garantējis, ka nevērtības gadījumā vienmēr pastāv iespēja bērnu izjautāt atkārtoti, uzdot papildus jautājumus, ja tie aizmirsušies. Tā nav izņēmuma situācija, kad bērns iepriekšējās izmeklēšanas laikā tiek pakļauts 4–6 nopratināšanām, un bieži viņš tiek konfrontēts ar apsūdzēto personu.

Patlaban Tieslietu Ministrija ir izstrādājusi likumprojektu par papildinājumiem Kriminālprocesa Kodeksā sakarā ar vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanai iekārtotajām piemērotām telpām, kurās iespējams kriminālprocesā pielietot tehniskos līdzekļus.

Šobrīd likumprojekts, kas nosaka, ka bērni, kuri nav sasnieguši 14 gadu vecumu, var tikt pratināti atkārtoti tikai ar tiesneša piekrišanu psihologa klātbūtnē (Kriminālprocesa kodeksa 160. pants), tiek izskatīts Saeimā. Diemžēl, nav atrisināts jautājums par bērniem vecumā no 14–18 gadiem, šiem bērniem joprojām netiks nodrošināta aizsardzība.

45. Līdz 1999. gada 1. aprīlim **kriminālatbildība** bija piemērojama personām no 16 gadu vecuma, bet par smaga nozieguma izdarīšanu – no 14 gadiem. Jaunais Krimināllikums (stājies spēkā 1999. gada 1. aprīlī) nosaka, ka kriminālatbildība iestājas no 14 gadu vecuma.

Latvijas organizācija «Glābiet bēmus» Saeimā iesniedza likumprojektu par kriminālatbildības vecuma palielināšanu līdz 16 gadiem, bet priekšlikums tika noraidīts.

Priekšlikums tika iesniegts, jo Latvijā ieslodzījuma vietās atrodošos bērnu tiesības netiek garantētas saskaņā ar starptautiskajiem līgumiem un bieži bērni vecumā no 14–16 gadiem tiek arestēti par noziedzīgiem nodarījumiem, kuru izdarīšanas galvenais cēlonis ir smagā sociālā situācija, nepieciešamās palīdzības un atbalsta trūkums ģimenei, kā rezultātā bērns uzsāk krimināli sodāmas darbības. Nav arī efektīvas un mūsdienīgas nepilngadīgo noziedzības novēršanas programmas. Tādēļ «Glābiet bēmus» ir pārliecināta, ka kriminālatbildības vecuma samazināšana nav pareizais ceļš kā cīnīties pret noziedzību un vajadzētu veikt citus, sociāla rakstura pasākumus, it īpaši, ja runa ir par bērniem.

Vajadzētu pieminēt faktu, ka bieži nepilngadīgie pavada apcietinājumā ilgu laiku gaidot tiesu. Kriminālprocesa Kodekss nosaka, ka maksimālais termiņš, ko nepilngadīgais var pavadīt apcietinājumā iepriekšējās izmeklēšanas laikā nedrīkst pārsniegt 6 mēnešus, un ka tiesas procesam jā sākas ne vēlāk

kā vienu mēnesi pēc krimināllietas saņemšanas tiesā (Kriminālprocesa Kodeksa 241. pants). Patiesībā tiesas ir pārslēgtas ar izskatāmajām lietām un nespēj ievērot likuma nosacījumus; nepilngadīgie, tāpat kā citi likuma pārkāpēji dažreiz tiek turēti apcietinājumā 1–2 gadus, līdz krimināllietā tiesa pieņem nolēmumu. Apelācijas process nav daudz ātrāks un rezultātā tiek pārkāptas cilvēktiesības.

Šobrīd Eiropas Cilvēktiesību Tiesā ir reģistrētas vairākas sūdzības no Latvijas par ilgām pirmstiesas apcietinājuma termiņiem, bet neviena sūdzība no nepilngadīgajiem. Tas ir skaidrs pierādījums, ka bērnu tiesības nav pietiekoši aizsargātas. Sūdzības iesniegšana ir atkarīga no bērna vecākiem vai aizbildņiem. Bērniem parasti nav naudas, lai samaksātu par juridiskajiem pakalpojumiem un gadījumā, ja viņu vecāki nav lietā ieinteresēti, bērnu intereses netiek aizsargātas. Valsts apmaksātajiem advokātiem nav obligāti jāiesniedz sūdzības Starptautiskajās Tiesās un valsts maksā tikai par klienta interešu pārstāvēšanu Latvijas tiesās.

49. Likumdošana nosaka administratīvo atbildību par **alkohola un cigarešu** pārdošanu bērniem, bet nav ziņu par to, cik bieži un cik pārdevēju šādu sodu ir saņēmuši. Saskaņā ar kriminālo statistiku, liela daļa bērnu ir izdarījuši likuma pārkāpumus un noziedzīgus nodarījumus alkohola reibumā.

IV. VISPĀRĒJI PRINCIPI

57. Skatīt komentārus 109. p.

64. Skatīt komentārus 44. p.

V. CIVILTIESĪBAS UN BRĪVĪBAS

92. Skat. 135.–137. p.

94. un 97. – Daudzos gadījumos vecāki un aizbildņi nespēj pildīt savus pienākumus **audzināt bērnu, ievērojot viņa individualitāti un spējas**. Tas galvenokārt notiek tādēļ, ka trūkst iespēju saņemt nepieciešamo sociālo palīdzību. Ir diezgan netaisni likumā noteikt pienākumus aizbildņiem (vecmāmiņai vai mātei ar zemu ienākumu līmeni), ja netiek nodrošināta nepieciešamā sociālā palīdzība. Protams, personas, kuras nespēj pildīt savus pienākumus objektīvu iemeslu dēļ, netiek sauktas pie atbildības. Latvijas «Glābiet bērnus» nostāja ir sekojoša – ja valsts nespēj nodrošināt nepieciešamo un likumā formulēto sociālo palīdzību materiāli nenodrošinātām ģimenēm un bērniem, nav taisnīgi noteikt administratīvu atbildību par šādu darbību nepildīšanu, ja persona to nespēj veikt objektīvu iemeslu dēļ.

Latvijas «Glābiet bērnus» nevar apgalvot, ka zināmā mērā netiek ierobežotas bērnu tiesības uz attīstību atbilstoši viņu spējām un individualitātei.

VI. ĢIMENES VIDE UN ALTERNATĪVĀ APRŪPE

98. Skatīt komentārus 103. P.

101. Saskaņā ar Latvijas Darba likumu kodeksa 177. pantu sievietēm, kurām ir bērni vecumā līdz 18 mēnešiem, ir **jāpiešķir papildus pārtraukums bērna barošanai**. *Sākotnējā ziņojumā II* ietvertais apgalvojums, ka šādi pārtraukumi tiek piešķirti sievietēm ar bērniem līdz 3 gadu vecumam, ir nepareizs.

103. Pastāv zināmas pretrunas terminoloģijā attiecībā uz **aizbildnības** jautājumiem. Saskaņā ar Latvijas Republikas Civillikumu gadījumā, kad bērns vecāki dzīvo šķirti, aizbildnības tiesības ir atkarīgas no bērna pastāvīgās dzīvesvietas, bet otram vecākam ir tikai tiesības tikties ar bērnu un pienākums sniegt viņam materiālu palīdzību. Izvirzot šādus noteikumus, bērns bieži vien cieš no tā, ka vecāki uzsāk strīdu par bērna pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanu, zinot ka zaudētāja puse (viens no vecākiem) automātiski zaudē aizbildnības tiesības. Šāda pieeja ļoti atšķiras no aizbildnības koncepcijas Rietumeiropas valstīs, kā arī neatbilst Eiropas Konvencijas *Par lēmumu, kas attiecas uz bērnu aizbildnību un bērnu aizbildnības atjaunošanu, atzīšanu un ieviešanu*, Luksemburga, 1980. gada 20. maijs, kā arī Hāgas Konvencijas *Par*

starptautiskās bērnu aizvešanas civilajiem aspektiem, 1980. gada 25. oktobris, noteikumiem. Latvijas tiesas nelemj par aizbildnības ierobežojumiem starp vecākiem, bet lemj vienīgi par bērna pastāvīgo dzīvesvietu. Arī jēdziens «vecāku vara» nav pieņemams no bērnu tiesību viedokļa, jo atjaunotajā 1937. gada Civillikumā temins tika saglabāts. Pēdējo 63 gadu laikā ievērojami ir mainījušies izpratne par bērnu tiesībām, un svarīgi veikt nepieciešamos grozījumus Latvijas valsts likumdošanā. 2000. gada pavasarī Saeima izveidoja darba grupu nepieciešamo grozījumu likumā formulēšanai, un pašlaik likumprojekts ir iesniegts Saeimas komitejās.

Likumprojekts paredz izslēgt no Civillikuma nodaļu «Ārlaulībā dzimušu bērnu izcelšanās noteikšana» kā acīmredzamā pretrunā ar cilvēktiesībām, kas balstās uz nediskriminācijas principu, formulē jaunu aizbildnības koncepciju, nosaka adoptācijas procedūru saskaņā ar starptautiskām juridiskām normām utt.

107. Skaīt komentārus 31. p.

109. Saskaņā ar Ārstniecības likuma 17. Pantu līdz 2001. gada 1. jūnijam tikai personas ar personas kodu varēja saņemt valsts garantētu medicīnisko aprūpi. Vairākas reizes Latvijas «Glābiet bēmus» ir iesniegusi Saeimai priekšlikumus par grozījumiem likumam, un tikai pēc nopietnām diskusijām likums tika grozīts, nosakot:

- a) ikviena Latvijā dzīvojoša bērna tiesības saņemt minimālo medicīnisko aprūpi;
- b) bērna tiesības saņemt valsts garantētu medicīnisko aprūpi bez maksas.

2000. gadā Labklājības ministrija izstrādāja un Ministru Kabinets iesniedza Saeimai likumprojektu «Iedzīvotāju seksuālās un reproduktīvās veselības likums». Likumprojekta 26. pants noteica, ka gadījumā, ja grūtniecība iestājusies nepilngadīgai personai, ārstam ir jāinformē par šo faktu meitenes vecāki un vietējā bāriņtiesa. Strīda gadījumā par grūtniecības pārtraukšanu bāriņtiesai ir jāpieņem galīgais lēmums. Minētais likuma pants bija pretrunā ar:

1) likumprojekta 4. panta 1. daļu, kas nosaka, ka reproduktīvā veselības aprūpe ir konfidenciala. Ir acīmredzams, ka konfidencialitāte šai gadījumā ir pārkāpta;

2) 5. panta 1. daļu, kas nosaka, ka grūtniecība medicīnisku un sociālu iemeslu dēļ ir pārtraucama pēc sievietes lūguma bez kādiem ierobežojumiem. Šai gadījumā vienlīdzīgu tiesību princips būtu pārkāpts.

Nebija skaidrs, kādēļ īpaši ierobežojumi tika noteikti personām, kuras jaunākas par 18 gadiem, ja likums nodrošina tiesības stāties dzimumattiecībās ikvienai personai vecākai par 16 gadiem, un tas arī nozīmē atbildības uzņemšanos par šādu attiecību sekām un tiesības izlemt, vai lietot kontraceptīvos līdzekļus vai izšķirties par grūtniecību.

Labklājības Ministrijas pieeja bija tiešā pretrunā ar:

1) 1950. g. Eiropas Cilvēktiesību un Pamatbrīvību Aizsardzības Konvencijas (Eiropas Cilvēk-tiesību Konvencija), 8. pantu un 1948. g. Vispārējo Cilvēktiesību Deklarācijas 2. un 7. pantu;

2) Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9. pantu;

3) Likuma «Par bāriņtiesām un pagasttiesām» 14. pantu, kas nosaka, ka bāriņtiesas izšķir strīdus starp vecākiem audzināšanas jautājumos.

Piekrītot Lordu Palātas (Lielbritānija) viedoklim *Glick v. West Norfolk Area Authority & Another (HL 1985) lietā*

«Vecāku tiesības izriet no vecāku pienākumiem un pastāv tikai tik ilgi, kamēr tās nepieciešamas personas aizsardzībai; bērna tiesības pieņemt lēmumu, kad sasniedzis pietiekošu izpratni un intelekta attīstības līmeni, lai varētu paust savas domas konkrētā jautājumā, salīdzinājumā ar vecāku tiesībām, ir prioritāras»

un, lai garantētu likumprojekta atbilstību starptautisko standartu prasībām, «Glābiet bēmus» ieteica sekojošo:

a) samazināt likumprojekta 26. pantā minēto personu vecumu no 18 gadiem līdz 16 gadiem;

b) izslēgt no 26. panta teksta ārstu pienākumu sniegt informāciju par personas grūtniecību bāriņtiesai;

c) noteikt, ka gadījumos, kad ir konstatēta grūtniecība personai, kura ir jaunāka par 16 gadiem, ārstam ir jāinformē pacientes norādītā uzticības persona, bet gadījumā, ja personai šādas uzticības personas nav, pacientes vecāki vai aizbildnis.

Saeima likumu pieņēma 2002. gada 31. janvārī, un tas stāsies spēkā 2002. gada 1. jūlijā. «Glābiet bērnus» ieteikumi tika daļēji pieņemti un likuma galīgā redakcija nosaka, ka gadījumā, ja grūtniecība iestājas personai, kura ir jaunāka par 16 gadiem, ārstam ir jāinformē bērna vecāki vai aizbildņi.

116. Skatīt komentārus 31. p.

121. Saistībā ar adopcijas jautājumiem jau tika minēts, ka **audžu ģimeņu** institūcija nedarbojas, atbildīgās institūcijas nepopularizē ģimeņu, kas pieņem audzināšanā, kustību, vairumam cilvēku nav informācijas par to, un rezultāts ir skumjš. Nepietiek tikai izstrādāt noteikumus par audžu ģimenēm un pateikt, ka mums tādas ir; lai bērnu stāvokli uzlabotu, nepieciešams uzsākt šo kustību un gūt rezultātus.

135. un 137. Pēc Latvijas «Glābiet bērnus» iniciatīvas 1993. gadā Kriminālkodeksā tika iekļauts īpašs pants par kriminālatbildību par **vardarbību pret bērnu**, jo vardarbības gadījumā kriminālietas pret vecāku pusi vai citām personām, no kurām bērns ir atkarīgs parasti neierosināja (111–1 pants). Diemžēl, pieņemot jauno Krimināllikumu 1998. gadā, likumdevējs sašaurināja 111–1 pantu, uzskatot, ka nav pietiekama pamata īpaši izdalīt kriminālatbildību par vardarbību pret bērnu, jo atbildība var iestāties uz vispārējiem pamatiem. Šo pieeju «Glābiet bērnus» kritizēja, jo līdz pat šim laikam tiesas, prokuratūras un policija nepievērš pietiekoši lielu uzmanību bērnu tiesību aizsardzībai un ne vienmēr atzīst, ka vecākiem, tāpat kā jebkurām citām personām, nav atļauts sist savus bērnus, jo tas ir amorāli un ir aizliegts ar Bērnu tiesību aizsardzības likumu (1998. g.). Apspriežot grozījumus Krimināllikumā 1999.–2000. g., Latvijas «Glābiet bērnus» iniciatīva noteikt kriminālatbildību par bērna fizisku sodīšanu tika noraidīta, motivējot, ka šādu aizliegumu nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums un nav nepieciešams šo nomu iekļaut citā likumā un, ka ikvienu personu par bērna sišanu var saukt pie kriminālatbildības pēc Krimināllikuma pantiem, kas nosaka atbildību par miesas bojājumu nodarīšanu. Diemžēl, prakse rāda, ka iepriekšējo stereotipu dēļ tiek uzskatīts, ka bērna pēšana ir dabiskas vecāku tiesības un šāda rīcība nav sodāma; tomēr bērna fiziska sodīšana dažreiz rada smagas sekas. **Piemērs** – 1999. gadā pirmās instances tiesa notiesāja N. J. uz vienu gadu un sešiem mēnešiem brīvības atņemšanu par sava 3 gadus vecā dēla, kurš pēc tam tika ievietots slimnīcā ar nopietniem miesas bojājumiem. Apelācijas tiesa atcēla tiesas spriedumu un attaisnoja N. J., pamatojot, ka N. J. tikai sodīja savu dēlu, jo tas nevēlējās mazgāt rokas, un, pat ja bērns nebūtu ievietots slimnīcā, viņš atveseļotos. Tiesa noteica, ka pēšana nav uzskatāma par vardarbību.

Saskaņā ar pašreizējo likumdošanu gadījumā, ja pieaugušo, kuri nav vecāki vai personas no kurām bērns ir atkarīgs, rīcības rezultātā bērnam ir nodarīti viegli miesas bojājumi, kriminālieta tiek ierosināta vienīgi pēc cietušā sūdzības. Šādas sūdzības iesniegšana ir atkarīga no bērna vecāku labas gribas, un lielākoties tās netiek iesniegtas. Bērns šādos gadījumos no valsts juridisko palīdzību automātiski nesaņem un nevar sevi pats aizstāvēt.

139. Minētais triju ministriju rīkojums par informēšanu par bērnu tiesību pārkāpumiem patiešām tika pieņemts 1992. gadā pēc enerģiskas Latvijas «Glābiet bērnus» iniciatīvas, taču, diemžēl, vairākums amatpersonu nav informēts par šādu rīkojumu.

Latvijas «Glābiet bērnus» iesniedza likumprojektu, par kriminālatbildības noteikšanu medicīnas darbiniekiem, audzinātājiem, policistiem, skolotājiem un sociālajiem darbiniekiem par neziņošanu par bērnu tiesību pārkāpumiem. Politikā, arī Ģenerālprokurors, ministrijas un pašvaldības priekšlikumu neatbalstīja, iebilstot, ka nav pieņemams veicināt šādu ziņošanu un tas ir pret kriminālatbildībai pakļauto personu, interesēm. Pirmo reizi minētais likumprojekts tika noraidīts 1999.–2000. g., kad priekšlikums tika apspriests vairākās Saeimas komisijās un saņēma tikai atsevišķu deputātu atbalstu (galvenokārt no Bērnu tiesību aizsardzības apakškomisijas locekļiem), bet ne ministrijas ierēdņu un pieaicināto ekspertu atbalstu. NVO pārstāvju argumentus, ka vairākās Eiropas valstīs un Kanādā šāda ziņošana ir obligāts pienākums to profesiju pārstāvjiem, kuri ir saistīti ar bērnu jautājumu risināšanu, politiķi nepieņēma.

Kad Latvijas «Glābiet bērnus» 2001. gadā atkārtoti iesniedza Saeimai iepriekš minētos priekšlikumus, pēc ilgām diskusijām deputāti pieņēma likumu, kas noteica administratīvo atbildību valsts un pašvaldību amatpersonām, ja tās nepilda savu pienākumu ziņot par bērnu tiesību pārkāpumiem.

Sociālā palīdzība

«Glābiet bērnus» un Valsts Bērna tiesību aizsardzības centra priekšlikums noteikt, ka vietējām pašvaldībām ir jānodrošina bērni ar pārtiku, apģērbu, mājokli un medicīnas pakalpojumiem, kad vecāki to nespēj nodrošināt, gandrīz vienprātīgi tika noraidīts resursu trūkuma dēļ.

Saskaņā ar Labklājības Ministrijas datiem (Labklājības Ministrijas 2001. gada 26. februāra vēstule Nr. 2/16-503 Saeimas Bēmu tiesību aizsardzības apakškomisijai) 41.1% no visiem Latvijas bērniem (182,000 bērnu) dzīvo visnabadzīgākajās ģimenēs, kurās kopējais ienākums uz ģimenes locekli ir zem oficiālā kritiskā iztikas minimuma – Ls 38.23 mēnesī). Tikai 26.8% ģimeņu var uzturēt savus bērnus paši. Saskaņā ar Valsts Statistikas pārvaldes datiem, ir nepieciešami Ls 142,74 uz bērnu mēnesī, lai nodrošinātu viņu tiesību aizsardzību – ēdienu, mājokli, apģērbu, medicīnisko palīdzību un izglītību. Labklājības ministrija piedāvā dažādas metodes, lai noteiktu bērna labklājības līmeni, kādu nosaka Bēmu tiesību aizsardzības likums. Ilgstošā nabadzība, nesāņemot nepieciešamo palīdzību, palielina bērnu skaitu, kuri nonāk bērnu namos; katru gadu apmēram 2000 bērnu tiek ievietoti bērnu aprūpes centros.

Tika veikti daži mēģinājumi novērst ģimeņu ar bērniem izlikšanu no viņu dzīvokļiem par nespēju samaksāt īri un komunālos maksājumus, pieņemot grozījumus likumā «Par dzīvojamo telpu īri» (pieņemts 2001. gada 7. maijā). Likums nodrošina zināmu aizsardzību pret piespiedu izlikšanu no dzīvokļiem vienīgi tiem, kuru ienākumi nepārsniedz Ministru Kabineta noteikto minimumu, kas patlaban ir Ls 21.00 mēnesī. Tas nozīmē, ka, ja kopējais vientuļās mātes ar 2 bērniem ienākums ir Ls 65 (~ 70 santīmu dienā uz vienu ģimenes locekli ēdienam, apģērbam, medicīnai, izglītībai plus īrei un komunālajiem pakalpojumiem) mēnesī, viņa neiekļaujas tai grupā, kuru materiāli atbalsta valsts un pašvaldība. Likums arī nosaka bāriņu tiesu pienākumu pāraudzīt, vai no dzīvokļa izliktiem bērniem tiek nodrošināta cita piemērota mājvieta. Bāriņtiesas kā viena no pašvaldības struktūrvienībām nevar dot nekādus norādījumus vai rīkojumus pašvaldībai nodrošināt bērnus ar mājokli, tādēļ bāriņtiesas var vienīgi garantēt bērna ievietošanu bērnu namā. Minētā likuma formulējums ir piemērs īri formālai un neieinteresētai attieksmei pret bērna tiesību aizsardzības jautājumiem, jo likums vairāk aizstāv namu īpašniekus, nevis no dzīvokļa izliktos bērnus.

Secinājumi

Bērnu tiesību garantēšanai nepieciešams nopietns darbs likumdošanā, lai nodrošinātu sekojošo:

- ◆ bāreņiem un bērniem bez vecāku aprūpes – iespēju tikt adoptētiem atbilstoši starptautiskajiem standartiem;
- ◆ bērni netiktu izlikti no apdzīvojamās platības ģimenes īres un komunālo maksājumu parādu dēļ bez pretplatības ierādīšanas;
- ◆ bērniem vardarbības upuriem valsts apmaksāts advokāts, un tie netiktu izjautāti vairākkārt iepriekšējās izmeklēšanas un tiesas procesa laikā, un liecinieku aizsardzība;
- ◆ bērniem no trūcīgām ģimenēm saņemt nepieciešamo sociālo un medicīnisko palīdzību;
  - panāktu reālu bērnu aizsardzību pret miesas sodiem, precīzi atrunājot to Krimināllikumā;
  - bērni netiktu ievietoti cietumā uz pirmstiesas izmeklēšanas laiku;
  - tiktu izveidots Bērnu Ombuds;
  - ārstēšanu un rehabilitāciju narkotisko vielu, alkohola, un tabakas atkarībā nonākušiem bērniem;
  - valsts politika pret bērniem jebkurā jomā būtu prioritāra;
  - riska grupu bērniem tiktu sniegta neatliekama pilnvērtīga palīdzība ieskaitot alternatīvu aprūpi uz nepieciešamo laiku (ielu bērni, skolā negājēji, prostitūcijā iesaistītie, apdraudētie ģimenēs, atkarīgi no toksiskām vielām u. c.)
  - un vēl daudz citu lietu *

ANO 2001. g. REKOMENDĀCIJAS LATVIJAS VALDĪBAI PAR BĒRNU STĀVOKĻA UZLABOŠANU

ANO Cilvēktiesību komisijas Bērnu tiesību komiteja

Divdesmit sestā sesija

CRC/C/15/Add.142

2001. gada 26. janvāris

Saskaņā ar ANO Konvencijas par bērna tiesībām 44. pantu iesniegto dalībvalstu ziņojumu iztirzājums

Bērnu tiesību komitejas noslēguma piezīmju projekts: Latvija

1. Komiteja izskatīja 1998. gada 25. novembrī saņemto Latvijas sākotnējo ziņojumu (CRC/C/11/Add.22) 2001. gada 9. janvārī 671. un 672. sēdē (skatīt CRC/C/SR. 671-672) un pieņēma¹ šādas noslēguma piezīmes.

A. Ievads

2. Komiteja ir gandarīta par dalībvalsts sākotnējā ziņojuma iesniegšanu un rakstiskajām atbildēm uz tās jautājumu sarakstu (CRC/C/Q/LAT/1). Komiteja atzinīgi vērtē dalībvalsts atsūtīto plaši pārstāvēto delegāciju un atklāto diskusiju, kā arī pozitīvo reakciju uz priekšlikumiem un rekomendācijām, kas tika izteiktas diskusijas gaitā.

B. Pozitīvie aspekti

3. Komiteja atzinīgi vērtē nesen pieņemtos jaunus likumus, kā arī labojumus nacionālajā likumdošanā, kuru mērķis ir panākt tās saskaņotību ar Konvencijas principiem un noteikumiem. It īpaši atzinīgi tā vērtē labojumu 1998. gada Pilsonības likumā, saskaņā ar kuru visiem bērniem, kas dzimuši Latvijā kopš 1991. gada automātiski ir tiesības uz pilsonību. Tā arī atzīmē, cita starpā, 1998. gada Likumu par bērna tiesību aizsardzību un 1995. gada Likumu par bāriņtiesām un pagasta tiesām.

4. Komisija atzīmē Bērnu tiesību aizsardzības komisijas izveidi Ministru Kabinetā 1998. gadā, Bērnu tiesību aizsardzības apakškomitejas izveidi parlamentā 1996. gadā, Valsts bērnu tiesību aizsardzības centra izveidi Izglītības un zinātnes ministrijas ietvaros 1995. gadā, kas tika pārveidots 1998. gadā, kā arī bāriņtiesu izveidi 1995. gadā, kas nodarbojas ar bērnu tiesību aizsardzību attiecībā pret viņu vecākiem un trešajām personām.

5. Komiteja atzinīgi vērtē Nacionālo programmu pret bērniem vērsta vardarbības novēršanai 2000.-2004. gadam un 1999. gada leikšlietu ministrijas programmu bērnu noziedzības novēršanai un bērnu aizsardzībai pret kriminālnoziedzīgiem.

C. Faktori un grūtības, kas kavē Konvencijas ieviešanu

6. Komiteja atzīmē, ka ekonomiskās un sociālās grūtības, ar kurām saskaras dalībvalsts, un kuras izraisījuši, galvenokārt, pāreja uz tirgus ekonomiku, tai skaitā bezdarbs un nabadzības pieaugums, ir negatīvi ietekmējušas bērnu stāvokli, kavējušas un vēl joprojām kavē Konvencijas pilnīgu ieviešanu.

D. Jautājumi, kas rada bažas, un Komitejas rekomendācijas

D. 1. Vispārīgie ieviešanas pasākumi

Likumdošana

7. Lai gan Komiteja atzīmē, ka 1998. gada Likums par bērnu tiesību aizsardzību atspoguļo dažus Konvencijas principus un noteikumus, tomēr Komiteja vēl joprojām jūt bažas, ka citi būtiski likumi, tādi

kā, cita starpā, daži novecojuši noteikumi attiecībā uz ģimeni un adopciju 1937. gada Civillikumā, pilnībā neatbilst Konvencijai, un starp likumdošanu un praksi pastāv neatbilstība.

8. Komiteja iesaka dalībvalstij turpināt tās centienus likumdošanas reformas jomā, lai nodrošinātu likumdošanas pilnīgu atbilstību Konvencijas noteikumiem un principiem, izmantojot pieeju, kas vērsta uz bērnu tiesību aizsardzību, kā arī veikt efektīvus pasākumus, lai nodrošinātu, ka šie pasākumi tiek pilnībā veikti.

Koordinācija

9. Komiteja atzinīgi vērtē Valsts bērnu tiesību aizsardzības centra izveidi un tā lomu valsts un pašvaldības institūciju darba koordinēšanā jautājumos par bērnu tiesību aizsardzību, taču tā vēl joprojām ir norūpējusies par Centra kapacitāti šīs svarīgas lomas veikšanai apmierinošā veidā.

10. Komiteja iesaka dalībvalstij nodrošināt Valsts bērnu tiesību aizsardzības centru ar finansiālajiem un cilvēku resursiem, kas nepieciešami sekmīgai dažādo aktivitāšu koordinēšanai, kas saistītas ar Konvencijas ieviešanu nacionālajā līmenī, kā arī starp centrālo valdību un pašvaldību līmeni.

Budžeta resursu piešķiršana

11. Komiteja izsaka savas bažas, ka, ievērojot Konvencijas 4. pantu, pienācīga uzmanība nav tikusi pievērsta atbilstošu budžeta resursu piešķiršanai pastāvošās bērnu tiesību likumdošanas ieviešanai, it īpaši pašvaldībām, kā arī par to, attiecībā uz ka valsts budžeta resursu daudzumu un sadalījumu, kas tiek piešķirts bērnu politikas jautājumiem, nav skaidri noteiktas prioritātes.

12. Ievērojot Konvencijas 4. pantu, Komiteja mudina dalībvalsti skaidri noteikt savas prioritātes attiecībā uz bērnu tiesību jautājumiem, lai nodrošinātu pilnīgu bērnu ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību ieviešanu, piešķirot maksimāli iespējamo budžeta līdzekļu daudzumu no tai pieejamajiem līdzekļiem, it īpaši pašvaldībām un bērniem, kas pieder pie sabiedrības visneaizsargātākajiem slāņiem. Tā iesaka dalībvalstij norādīt budžeta analizē to līdzekļu apjomu un sadalījumu, kas izmantoti bērnu vajadzībām nacionālajā un pašvaldību līmenī, lai novērtētu izdevumu ietekmi uz bērniem.

Neatkarīgās pārraudzības (monitoringa) struktūras

13. Komiteja uzsver, cik svarīgi ir izveidot neatkarīgu mehānismu, kam pilnvarots periodiski pārraudzīt un novērtēt progresu Konvencijas ieviešanā gan nacionālajā, gan arī pašvaldību līmenī, un atzīmē, ka dalībvalsts ir sākusi veikt pasākumus šai sakarā.

14. Komiteja mudina dalībvalsti turpināt strādāt pie neatkarīgas iestādes izveides, kas būtu bērniem viegli pieejama, piemēram, ombudsmens bērnu jautājumos vai nacionālā bērnu tiesību komisija, ievērojot Parīzes Principus (GA Rezolūcija A/RES/48/134), Konvencijas ieviešanas pārraudzībai un individuālu sūdzību ātrai un lietpratīgai izskatīšanai bērnu tiesību sakarā. Šai ziņā Komiteja iesaka dalībvalstij apsvērt iespējas vērsties pēc tehniskās palīdzības, cita starpā, pie UNICEF, Civiltiesību augstā komisāra birojā un Apvienoto Nāciju Organizācijas Attīstības programmā (UNDP).

Datu vākšana

15. Komiteja izsaka savas bažas par to, ka vēl nav pilnībā izstrādāta sistemātiska un visaptveroša neapkopotu datu vākšanas sistēma par visām jomām, kas minētas Konvencijā, un par visām bērnu grupām.

16. Komiteja iesaka dalībvalstij turpināt veidot Konvencijai atbilstošu datu vākšanas un indikatoru sistēmu. Šai sistēmai ir jāaptver visi bērni līdz 18 gadu vecumam, īpašu uzsvāru liekot uz tiem bērniem, kas ir īpaši neaizsargāti, tai skaitā bērni, kas cietuši no vardarbības, nevērtības vai sliktas izturēšanās; bērni – invalīdi; nepilsoņu bērni; bērni, kas pieder pie minoritātēm; bērni, kas ir konfliktā ar likumu; bērni, kas strādā; adoptēti bērni un bērni, kas dzīvo uz

ielas un lauku apvidos. Tā mudina dalībvalsti izmantot šos indikatorus un datus politikas un programmu izstrādē sekmīgai Konvencijas ieviešanai.

Konvencijas principu un noteikumu izplatīšana

17. Atzīmējot dalībvalsts centienus izplatīt informāciju par Konvenciju, Komitejai tomēr ir bažas, ka Konvencijas principi un noteikumi netiek izplatīti visos sabiedrības līmeņos un it īpaši lauku apvidos.

18. Komiteja iesaka dalībvalstij izstrādāt radošākas metodes Konvencijas izplatīšanai, tai skaitā izmantojot audiovizuālos līdzekļus, tādus kā grāmatas ar attēliem un plakātus. Komiteja arī iesaka nodrošināt adekvātu un sistemātisku apmācību un/vai jautājuma apzināšanās padziļināšanu profesionālajām grupām, kas strādā ar bērniem un darbojas to labā, tādām kā tiesneši, juristi, tiesību sargājošo iestāžu personāls, skolotāji, skolu administrācija un veselības aprūpes personāls. Dalībvalsts tiek mudināta pilnībā integrēt Konvenciju mācību programmās visos izglītības sistēmas līmeņos.

Pilsoniskā sabiedrība

19. Komiteja ar bažām atzīmē, ka attiecīgu nevalstisko organizāciju un vispār pilsoniskās sabiedrības līdzdalība un iesaistīšana politikas un programmu izstrādē un ieviešanā attiecībā uz bērniem ir nesistemātiska.

20. Komiteja uzsver svarīgo lomu, kuru pilsoniskā sabiedrība un it īpaši nevalstiskās organizācijas spēlē kā partneri Konvencijas noteikumu ieviešanā, un iesaka dalībvalstij padomāt par metodisku pieeju, kā iesaistīt pilsonisko sabiedrību, it īpaši bērnu asociācijas un aizstāvības grupas visās Konvencijas ieviešana stadijās, tai skaitā politikas izstrādē.

D. 2. Vispārīgie principi

Vispārīgie principi

21. Komiteja ir nobažījies, ka nediskriminācijas principi (Konvencijas 2. pants), bērna labākās intereses (3. pants) un rēķināšanās ar bērna uzskatiem (bērna uzskatu respektēšana) (12. pants) nav pilnībā atspoguļoti dalībvalsts likumdošanā, administratīvajos un tiesu lēmumos, kā arī politikā un programmās attiecībā uz bērniem ne nacionālajā, ne vietējā līmenī.

22. Komiteja iesaka pienācīgā kārtā integrēt Konvencijas vispārīgos principus, it īpaši tās 2., 3. un 12. panta noteikumus visos likumdošanas aktos, kas attiecas uz bērniem, un piemērot tos visos politiskajos, tiesu un administratīvajos lēmumos un projektos, programmās un pakalpojumos, kas ietekmē visus bērnus, tai skaitā nepilsoņu bērnus, kā arī vadīties pēc tiem politikas izstrādē visos līmeņos un it īpaši pasākumos, kurus veic sociālās un veselības labklājības institūcijas, tiesu iestādes un administratīvās varas iestādes.

Nediskriminācija

23. Komiteja ir nobažījies, ka nediskriminācijas princips (Konvencijas 2. pants) nav pilnībā ieviests attiecībā uz nepilsoņu bērniem, bērniem, kas pieder pie minoritātēm, tai skaitā čigānu bērniem; bērniem no nabadzīgām vai disfunkcionālām (nelabvēlīgām) ģimenēm; bērniem – invalīdiem un bērniem, kas dzīvo lauku apvidos, it īpaši attiecībā uz adekvātu veselības aprūpes un izglītības iestāžu pieejamību. Šai kontekstā tā ar interesi atzīmē Valsts programmu bērnu stāvokļa uzlabošanai valstī 1999. gadam. Tā ar bažām norāda uz prasību pasēs minēt etnisko izcelsmi.

24. Komiteja iesaka dalībvalstij vākt neapkopotus datus, lai nodrošinātu pārraudzību pār diskrimināciju pret visiem bērniem, it īpaši tiem bērniem, kas pieder pie augstāk minētajām neaizsargātajām grupām, lai izstrādātu pasākumus jebkura veida diskriminācijas izbeigšanai. Tā atkārtoti rekomendāciju, kuru izteikusi Komiteja par rasu diskriminācijas novēršanu, pārskatīt prasību uzrādīt etnisko izcelsmi pasēs (A/54/18. 407. paragrāfs).

D. 3. Pilsoņu tiesības un brīvības

Tiesības uz pilsonību

25. Komiteja izjūt dziļas bažas, ka, lai gan visiem bērniem, kas dzimuši Latvijā kopš 1991. gada, automātiski ir tiesības uz pilsonību saskaņā ar Pilsonības likuma 1998. gada labojumu, vēl ir liels procents bērnu, kam nav Latvijas pilsonības. Tā izsaka arī savas bažas par vispār lēno Latvijas nepilsoņu naturalizācijas tempu.

26. Ievērojot Konvencijas 7. pantu, Komiteja pievienojas Komitejas par rasu diskriminācijas novēršanu rekomendācijai racionalizēt naturalizācijas procesu visiem, kas lūdz pilsonību (A/54/18, 404. paragrāfs), un tā it īpaši mudina dalībvalsti sniegt vairāk informācijas un atbalsta nepilsoņu bērnu vecākiem, lai tie varētu lūgt pilsonību savu bērnu vārdā.

Miesas sodi

27. Atzīmējot, ka 1998. gada Likums par bērnu tiesību aizsardzību nepārprotami aizliedz miesas sodu, Komiteja izsaka savas bažas par vēl joprojām plaši izplatīto miesas sodu pielietojumu, it īpaši ģimenes lokā, skolās un citās iestādēs.

28. Ievērojot Konvencijas 19. un 28. (2) pantu, Komiteja mudina dalībvalsti izstrādāt pasākumus, lai celtu apziņas līmeni par miesas sodu kaitīgajām sekām, un veicināt alternatīvu disciplīnas formu piemērošanu ģimenēs, nepazemotot bērna pašcieņu un ievērojot Konvenciju. Tā arī iesaka panākt miesas sodu aizlieguma ievērošanu skolās un citās iestādēs.

D. 4. Ģimenes vide un alternatīvā aprūpe

Iestādēs dzīvojošie bērni

29. Komiteja izsaka savas bažas par augsto bērnu skaitu, kas dzīvo iestādēs, galvenokārt sakarā ar to, ka bērnus, kas dzīvo neaizsargātās ģimenēs vai ģimenēs ar ļoti zemiem ienākumiem, nevar uzturēt sakarā ar alternatīvās aprūpes un sociālās palīdzības trūkumu.

30. Konvencijas 18. un 26. panta gaismā Komiteja rosina dalībvalsti izstrādāt visaptverošus pasākumus neaizsargāto ģimeņu atbalstam, lai palīdzētu tiem veikt bērnu audzināšanas pienākumus, piemēram, palielinot dažādas sociālās palīdzības formas ģimenēm vai nodrošinot bērnu aprūpes pakalpojumus un iestādes, lai palīdzētu ģimenēm bērnu audzināšanā.

Vardarbība un nevērība pret bērnu

31. Lai gan Komiteja atzīmē Nacionālo programmu seksuālas vardarbības novēršanai 2000.–2004. gadam, tā tomēr izsaka savas bažas par datu, atbilstošu pasākumu, mehānismu un resursu trūkumu, lai novērstu un cīnītos pret vardarbību ģimenē, tai skaitā bērnu seksuālo izmantošanu. Bez tam cietušajiem bērniem nav tiesību uz bezmaksas juridisko palīdzību, tiesu procedūra ir bērniem traumējoša, it īpaši tādēļ, ka cietušie bērni tiek pakļauti atkārtotai izjautāšanai.

32. Konvencijas 19. panta gaismā Komiteja iesaka dalībvalstij veikt pētījumus par vardarbību, sliktu izturēšanos un izmantošanu, tai skaitā seksuālu izmantošanu ģimenē, lai apzinātu šo parādību apjomu, mērogu un raksturu, veiktu pienācīgus pasākumus un izstrādātu atbilstošu politiku, kā arī veicinātu attieksmes maiņu. Komiteja arī iesaka lietās par vardarbību, sliktu izturēšanos pret bērniem un bērnu izmantošanu ģimenē, tai skaitā seksuālu izmantošanu ģimenē, pienācīgi izmeklēt, pielietojot bērnu netraumējošu izmeklēšanu un tiesas procedūru, lai nodrošinātu labāku aizsardzību cietušajiem bērniem, tai skaitā lai aizsargātu viņu tiesības uz privātu dzīvi. Ir jāveic arī pasākumi, lai nodrošinātu atbalsta pakalpojumus bērniem tiesas prāvu laikā, izvarošanas, vardarbības, nevērības, sliktas izturēšanās un brutalitātes rezultātā cietušo

bērnu fizisko un psiholoģisko atveseļošanas un sociālo reintegrāciju saskaņā ar Konvencijas 39. pantu.

Adopcija

33. Komiteja izsaka savas bažas par to, ka pašreizējā likumdošana, kas regulē adopciju, ir novecojusi un negarantē pienācīgu aizsardzību adopcijā iesaistītajam bērnam, kā to nosaka Konvencija. Tā kā adopcijas procedūras, it īpaši adopcija uz ārzemēm, ir sarežģītas, un tā kā nav pieejama gandrīz nekāda audžuģimeņu sistēma, tā atzīmē, ka ievrojams skaits bērnu ir spiesti ilgu laiku dzīvot bērnunamos un iestādēs.

34. Konvencijas 21. panta un citu attiecīgo noteikumu gaismā Komiteja rosina dalībvalsti pieņemt jaunu likumdošanu par adopciju, lai vienkāršotu un paātrinātu adopcijas procedūras. Tā arī iesaka dalībvalstij veikt pasākumus, lai veicinātu audžuģimeņu aprūpes sistēmas radīšanu ar pietiekamu finansiālu atbalstu. Tā arī mudina dalībvalsti turpināt procesu, kas vērsti uz 1993. gada Hāgas Konvencijas par bērnu aizsardzību un sadarbību attiecībā uz adopciju uz ārzemēm ratifikāciju.

D. 4. Pamatveselība un labklājība

Veselība un veselības pakalpojumi

35. Lai gan Komiteja atzīst, ka dalībvalsts ir uzsākusi procesu, ka koncentrē uzmanību uz preventīvo veselības aprūpi, tā tomēr ir nobažījusies par faktu, ka mātes, bērna un reprodūktīvās veselības stāvoklis ir slikts. Tā it īpaši ar bažām atzīmē augstos bērnu mirstības rādītājus, lai gan pēdējos gados tā ir mazinājusies, un bērnu saslimstības rādītājus, it īpaši augsto saslimstību ar ērcu izraisīto encefalītu un difteriju. Tā arī norāda, ka imunizācijas programma ir tikusi aizkavēta, jo finansiālie līdzekļi bijuši nepietiekami, un ka tā vairs nav pieejama skolās.

36. Komiteja iesaka dalībvalstij piešķirt pienācīgus līdzekļus un izstrādāt visaptverošu politiku un programmas, lai uzlabotu visu bērnu veselības stāvokli bez jebkādas diskriminācijas. Attiecībā uz imunizācijas programmu Komiteja mudina dalībvalsti pievērsties starptautiskajai sadarbībai, lai rastu atbalstu vakcīnu ražošanai un piegādei.

Bērni – invalīdi

37. Komiteja izsaka savas bažas par faktu, ka bērniem – invalīdiem tiek piešķirti papildus valsts pabalsti tikai līdz 16 gadu vecumam, un ka bērniem – invalīdiem, kas dzīvo lauku apvidos, nav pieejami tāda paša līmeņa pakalpojumi un zāles kā bērniem, kas dzīvo citās valsts daļās. Tā ir arī nobažījusies par augsto bērnu – invalīdu skatu, kas atrodas iestādēs. Tā arī ar bažām atzīmē, ka bērnu – invalīdu integrācija normālajā izglītības sistēmā ir problemātiska speciāli apmācītu skolotāju trūkuma dēļ, un ka skolas nav viegli pieejamas bērniem ar kustību traucējumiem.

38. Komiteja iesaka dalībvalstij piešķirt nepieciešamos resursus programmām un iestādēm visiem bērniem – invalīdiem līdz 18 gadu vecumam, it īpaši bērniem – invalīdiem, kas dzīvo lauku apvidos, un izstrādāt uz sabiedrību balsītas programmas, lai bērni varētu palikt mājās kopā ar savām ģimenēm. Ievērojot Standartnoteikumus par vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu invalīdiem (Ģenerālās Asamblejas Rezolūcija 48/96) un Komitejas rekomendācijas, kas pieņemtas tās Vispārējā diskusiju dienā «Par bērnu – invalīdu tiesībām» (CRC/C 69), tā arī iesaka dalībvalstij tālāk veicināt viņu integrāciju izglītības sistēmā un iekļaušanu sabiedrībā, tai skaitā nodrošinot speciālu apmācību skolotājiem un padarot skolas vieglāk pieejamas.

Pusaudžu veselība

39. Komiteja izsaka savas bažas sakarā ar to bērnu un jauniešu skaita pieaugumu, kas lieto narkotikas, alkoholu un tabaku, seksuāli transmisīvo slimību un HIV/AIDS gadījumu pieaugumu jauniešu vidū, kā arī augošo aborta kā dzimstības kontroles metodes pielietojumu. Tā arī norāda uz ierobežoto skaitu pieejamo programmu un pakalpojumu pusaudžu

veselības jomā, tai skaitā garīgas veselības jomā, it īpaši ārstniecības un rehabilitācijas programmas no alkohola un narkotikām atkarīgajiem, profilakses un informācijas programmas, it īpaši par reproduktīvo veselību skolu līmenī.

40. Komiteja rekomendē dalībvalstij paplašināt centienus veicināt pusaudžu veselības politiku, tai skaitā garīgās veselības jomā, it īpaši attiecībā uz alkohola patēriņu, ļaunprātīgu vielu izmantošanu un reproduktīvo veselību, un izstrādāt programmu veselības izglītībai skolās. Komiteja arī ierosina veikt visaptverošu un multidisciplināru pētījumu, lai apzinātu pusaudžu veselības problēmu mērogu, tai skaitā seksuāli transmisīvo slimību un HIV/AIDS negatīvo ietekmi, kā arī lai izstrādātu piemērotu politiku un programmas. Vēl tiek ieteikts dalībvalstij veikt turpmākus pasākumus, tai skaitā piešķirt pienācīgus cilvēkši reproduktīvajā veselībā, un izveidot jaunatnei labvēlīgas konsultāciju, aprūpes un rehabilitācijas iestādes, kas ir pieejamas bez vecāku piekrišanas, kad tas ir bērna labākajās interesēs.

Pienācīgs dzīves līmenis

41. Komiteja izsaka savas bažas par lielo skaitu ģimeņu, it īpaši ģimenes ar trim un vairāk bērniem, kas dzīvo zem iztikas minimuma līmeņa, un lielo skaitu ģimeņu, kurām draud izlikšana no viņu mājokļiem, jo sociālās labklājības sistēmu kopumā ietekmējusi pāreja uz tirgus ekonomiku.

42. Ievērojot Konvencijas 3., 4., 6., 26. un 27. pantu, Komiteja mudina dalībvalsti veikt visus atbilstošos pasākumus tai pieejamo resursu maksimālā apjomā, it īpaši vietējā līmenī, lai atbalsfītu ģimenes grūtā ekonomiskā un/vai sociālā situācijā, lai, cik vien tas ir iespējams, nodrošinātu visu Latvijā dzīvojošo bērnu izdzīvošanu un attīstību.

C. 6. Izglītība, atpūta un kultūras aktivitātes

Izglītība

43. Komiteja ar bažām norāda uz augsto bērnu skaitu, kas neapmeklē obligāto pamatskolu. Tā arī izsaka savas bažas par faktu, ka virkne skolu lauku apvidos tikušas slēgtas, un ka lauku apvidos nodrošinātās izglītības kvalitāte ir zemāka par izglītības kvalitāti pilsētās.

44. Ievērojot Konvencijas 28. pantu, Komiteja iesaka dalībvalstij veikt atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu regulāru skolas apmeklēšanu un no skolas izstājušos bērnu skaita samazināšanos, tai skaitā turpinot kampaņu, kuru veic Valsts bērnu tiesību aizsardzības centrs «Skola tevi gaida», lai informētu sabiedrību par nepieciešamību raudzīties, lai visi bērni apmeklē pamatskolu, un palīdzētu pašvaldībām viņu darbā ieviest noteikumus par bērnu reģistrāciju. Tā arī rosina dalībvalsti veikt pasākumus, lai nodrošinātu to, ka bērni no nabadzīgām un/vai nelabvēlīgām ģimenēm regulāri apmeklē vietējās skolas.

D. 7. Speciālie aizsardzības pasākumi

Nepilngadīgo tiesvedības administrēšana

45. Komiteja ir norūpējusies, ka nepilngadīgo tiesvedības sistēma pilnībā neatbilst Konvencijai, un ka tiesu sistēma nav pilnībā efektīva. Tā it īpaši apliecina savas bažas sakarā ar ziņojumiem par nepilngadīgiem likumpārkāpējiem, kas pavada ilgu laiku pirmstiesas izmeklēšanas cietumā, jo tiesu sistēma ir pārslogota. Tā arī izsaka savas bažas par gadījumiem, kad nepilngadīgie likumpārkāpēji tiek turēti pieaugušo cietuma iestādēs, kā arī par faktu, ka nav programmu viņu rehabilitācijai un reintegrācijai sabiedrībā.

46. Komiteja iesaka dalībvalstij pārskatīt likumus un praksi attiecībā uz nepilngadīgo tiesvedības sistēmu, lai tā pilnīgāk atbilstu Konvencijai, it īpaši 37., 40. un 39. pantam, kā arī citiem attiecīgajiem starptautiskajiem standartiem šai jomā, tādiem kā Apvienoto Nāciju Organizācijas Minimālie standartnoteikumi par nepilngadīgo tiesvedības administrēšanu (Beidzinas Noteikumi) un Apvienoto Nāciju Organizācijas Vadlīnijas nepilngadīgo noziedzības

novēršanai (Rijādas Vadlīnijas), lai nodrošinātu bērnus netraumējošu praksi policijas darbā un pārējos nepilngadīgo tiesvedības sistēmas līmeņos, kā arī nepilngadīgo un pieaugušo likumpārkāpēju nošķiršanu cietumos. Tā īpaši atgādina dalībvalstij, ka ar nepilngadīgo likumpārkāpēju lietām ir jānodarbojas bez kavēšanās, un ka pirmstiesas aizturēšana, kas nedrīkst būt ilgāka par likumā noteikto laiku, ir izmantojama vienīgi kā pēdējais iespējamais līdzeklis un uz visīsāko iespējamo laiku. Kad vien tas ir iespējams, ir jāizmanto alternatīvi pasākumi, lai izvairītos no pirmstiesas aizturēšanas. Attiecībā uz bērniem, kas sodīti ar brīvības atņemšanu Komiteja iesaka dalībvalstij iekļaut savā likumdošanā un praksē Apvienoto Nāciju Organizācijas Noteikumus par aizsardzību nepilngadīgām personām, kas sodītas ar brīvības atņemšanu, it īpaši, lai garantētu personām pieeju efektīvām sūdzību iesniegšanas procedūrām par visiem aspektiem attiecībā uz izturēšanos pret šīm personām, kā arī veikt atbilstošu rehabilitācijas pasākumus, lai veicinātu nepilngadīgo tiesvedības sistēmā iesaistīto bērnu sociālo reintegrāciju. Visbeidzot Komiteja iesaka dalībvalstij vērsties pēc palīdzības, cita starpā, pie Cilvēktiesību augstā komisāra biroja, Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskās noziedzības novēršanas centra, Starptautiskā nepilngadīgo tiesvedības tīkla, kā arī UNICEF ar Apvienoto Nāciju Organizāciju Tehniskās konsultāciju un palīdzības koordinācijas paneļa nepilngadīgo tiesvedības jautājumos starpniecību.

Seksuālā izmantošana un nelegālā tirdzniecība

47. Komiteja ar bažām norāda, ka nepilngadīgo vidū strauji pieaug prostitūcija, un ka pieejamas ir vienīgi īstermiņa rakstura rehabilitācijas programmas.

48. Komiteja iesaka dalībvalstij ieviest Nacionālo programmu seksuālās vardarbības novēršanai 2000.–2004. gadam, it īpaši, tās rehabilitācijas un reintegrācijas aspektu. Tā arī rekomendē dalībvalstij veikt pētījumu par komerciāla rakstura seksuālās izmantošanas un pret bērniem vērstas vardarbības jautājumu, lai apzinātu tā mērogu un cēloņus, kā arī lai nodrošinātu problēmas sekmīgu pārraudzību, un izstrādāt visus nepieciešamos pasākumus un programmas, lai novērstu un cīnītos pret tiem, ievērojot Stokholmas Pasaules kongresa pret komerciāla rakstura seksuālo izmantošanu darbības plānu. Tā it īpaši mudina dalībvalsti novērst cietušo kriminalizāciju un stigmatizāciju.

Bērni, kas dzīvo uz ielas

49. Komiteja izsaka savas bažas par lielo bērnu skaitu, kas dzīvo uz ielas, un norāda, ka lai gan Likums par bērnu tiesību aizsardzību ietver uz ielas dzīvojošo bērnu aizsardzību, tā ieviešanai nav tikuši izveidoti nekādi īpaši mehānismi, un ka palīdzību bērniem, kas dzīvo uz ielas, parasti sniedz vienīgi nevalstiskās organizācijas.

50. Komiteja iesaka dalībvalstij atbalstīt esošos mehānismus, lai panāktu, ka bērni, kas dzīvo uz ielas, tiek nodrošināti ar pārtiku, apģērbu, mājokli, veselības aprūpes un izglītības iespējām, tai skaitā profesionālo un sadzīves prasmju apmācību, lai atbalstītu viņu pilnīgu attīstību. Vēl jo vairāk, dalībvalstij ir jānodrošina, ka šiem bērniem, kad vien tas ir nepieciešams, tiek nodrošināti rehabilitācijas pakalpojumi fiziskas, seksuālas vardarbības un atkarības vielu lietošanas gadījumā; aizsardzība pret policijas brutalitāti, kā arī pakalpojumi izlīgumam ar ģimenēm.

Bērni, kas pieder pie minoritāšu grupām

51. Komiteja ar bažām atzīmē, ka 1998. gada Izglītības likums paredz, ka, sākot ar 2004. gadu, visas valsts finansētās skolas nodrošinās vidējo izglītību latviešu valodā, kamēr bilingvālā izglītība būs pieejama vienīgi līdz 9. klasei ieskaitot. Tā arī norāda uz Nacionālās sabiedrības integrācijas programmas lēno tempu Latvijā, it īpaši sakarā ar finansējuma trūkumu.

52. Komiteja rosina dalībvalsti nodrošināt, ka bērni, kas pieder pie minoritātēm, var izmantot arī savu dzimto valodu vidējā izglītībā saskaņā ar Konvencijas 29. un 30. pantu. Tā arī mudina veikt integrācijas procesu it īpaši sabiedrības līmenī, arī sniedzot vairāk informācijas par šo procesu.

Pagaidu protokoli

53. Komiteja ņem vērā faktu, ka Latvijas valdība ir uzsākusi iekšējo procedūru, lai pievienotos Pagaidu protokolam par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju, kā arī Pagaidu protokolam par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos.

54. Komiteja aicina dalībvalsti turpināt procesu, lai ratificētu abus Pagaidu protokolus.

D. 9. Ziņojuma procesa dokumentu izplatīšana

55. Visbeidzot **Komiteja iesaka, ka, ievērojot Konvencijas 44. panta 6. paragrāfu, sākotnējais ziņojums un rakstiskās atbildes, kuras iesniegusi dalībvalsts, ir darāmaspieejams plašai sabiedrībai, un ka ir jāapsver iespējas publicēt ziņojumu kopā ar attiecīgajiem kopsavilkuma pierakstiem un šai sakarā pieņemtajām Komitejas noslēguma piezīmēm. Šāds dokuments ir izplatāms, lai rosinātu debates un apziņu par Konvenciju un tās ieviešanu, kā arī pārraudzību valdības ietvaros un vispārējās sabiedrības vidū, tai skaitā nevalstiskajās organizācijās.**

21.05.01. g.

**LR Saeimas priekšsēdētājam Jānim Straumem
Saeimas frakciju un komisiju priekšsēdētājiem
Saeimas deputātiem**

Godājamie deputāti!

Šis ir īpašs laiks visām ANO dalībvalstīm, jo aktīvi norisinās gatavošanās ANO Ģenerālās asamblejas speciālajai sesijai par bērnu jautājumiem, kas no 19.–21. septembrim norisināsies Ņujorkā. Par koordinējošo institūciju ANO Ģenerālsekretārs Kofi Anans nozīmējis ANO Bērnu fondu UNICEF, sadarbībā ar stratēģisko partneri starptautisko «Glābiet bērnus» aliansi.

Tādēļ lūdzam Jūs aktīvi iesaistīties Jūsu kompetences ietvaros bērnu tiesību uzlabošanā Latvijā.

Mēs, zemāk parakstījušās sabiedriskās organizācijas lūdzam Jūs iespējami ātrākā laikā izskatīt un pieņemt papildinājumus vairākiem likumiem, kurus atbilstoši ANO Rekomendācijām Latvijas valdībai ir izstrādājuši organizācijas «Glābiet bērnus» speciālisti. Minēto likumu papildinājumu nepieciešamību un kvalitāti atzinīgi novērtējuši ANO Cilvēktiesību komitejas locekļi 2000./2001. gadā tikšanās laikā Ženēvā.

Bērnu tiesību nodrošināšana ir ne tikai ANO prasība, bet arī ES prasība kandidātvalstīm, kas izriet no Kopenhāģenas vienošanās 1993. gadā.

«Glābiet bērnus» izstrādāto likumu papildinājumu pieņemšana būtu svarīgs Latvijas politiskās gribas demonstrējums, kā arī ANO rekomendāciju Latvijas valdībai pirmā – likumdošanas posma īstenošana.

Līdz ar to lūdzam Jūs līdz ANO sesijai Ņujorkā septembra vidū pieņemt pievienotos likumu papildinājumus LR Krimināllikumā, kriminālprocesa kodeksā, likumā par pašvaldībām, likumā par sociālo palīdzību, kas nodrošinās bērnu aizsardzību pret vardarbību un sociālo izstumtību.

Šajā sakarā lūdzam organizēt visu frakciju deputātu tikšanos ar sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem, lai mūsu juristi varētu izskaidrot iesniegtos likumprojektus.

<i>I. Ebela</i>	<i>organizācija «Glābiet bērnus»</i>
<i>I. Doškina</i>	<i>UNICEF LR Nacionālā komiteja</i>
<i>P. Leiškals</i>	<i>SVASA Ģimeņu sfēra, Jūrmalas daudzbērnu ģimeņu biedrība</i>
<i>Ļ. Drukteine</i>	<i>Latvijas Vientuļo Māšu biedrība «ICP»</i>
<i>J. Salmiņš</i>	<i>Latvijas Bāreņu biedrība</i>
<i>M. Šķiliņa</i>	<i>Latvijas Audžuģimeņu biedrība</i>
<i>L. Mucenieks</i>	<i>Latvijas daudzbērnu ģimeņu apvienība</i>
<i>U. Zariņš</i>	<i>Daudzbērnu ģimeņu biedrība</i>
<i>V. Šulcs</i>	<i>misija «Pakāpieni»</i>
<i>I. Rulle</i>	<i>«Rūpju bērns»</i>

LATVIJAS ORGANIZĀCIJA GLĀBIET BĒRNUS
NEATKARĪGAIS BĒRNU OMBUDS
LATVIAN SAVE THE CHILDREN
INDEPENDENT CHILDREN'S OMBUD

Ģertrūdes iela 19/21, Rīga
LV – 1011, Latvija
Tel. (371) 7315298 7315443 7315522 7315307
Fax. (371) 7315497
E-mail. glabiet.bernus@delfi.lv

Reģ. nr. 000800128
Latvijas Unibanka Rīdzenes filiāle
kods 310101900
konts Ls 02036469683
konts USD 02036469984

Nr.180/2

09.05.01.

LR Saeimas
priekšsēdētājam J. Straumes kungam

Godātais Straumes kungs!

Sirsnīgi lūdzam Jūsu atbalstu, lai sagaidot Starptautisko bērnu tiesību aizsardzības dienu, Saeimā tiktu izskatīti un pieņemti vairāku likumu papildinājumi un grozījumi, kas ļautu ievērojami uzlabot bērnu stāvokli valstī atbilstoši ANO Rekomendācijām un starptautisko cilvēktiesību dokumentu prasībām.

Nosūtām Jums Latvijas organizācijas «Glābiet bērnus» priekšlikumus par nepieciešamajiem grozījumiem Krimināllikumā, Latvijas Kriminālprocesa kodeksā, likumā «Par pašvaldībām» un likumā «Par sociālo palīdzību».

Minētie priekšlikumi ir izstrādāti saskaņā ar ANO Konvencijas par bērna tiesībām un Latvijas Bērnu tiesību aizsardzības likuma prasībām un bija iesniegti Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā izskatīšanai. Saeimas komisijās priekšlikumi netika atbalstīti, jo tobrīd netika atzīti par nepieciešamiem bērnu tiesību nodrošināšanai.

2001. gada februārī Latvijas valdība saņēma ANO Bērnu tiesību komitejas rekomendācijas, kurās ir izteiktas bažas par Latvijas likumu neatbilstību Konvencijai un neatbilstību starp praksi un likumdošanu. Komiteja ieteica turpināt likumdošanas pilnveidošanu, lai panāktu tās pilnīgu atbilstību Konvencijas noteikumiem un principiem.

«Glābiet bērnus» šajā sēdē piedalījās kā novērotāji un dzirdēja, kā ANO Cilvēktiesību komisijas locekļi jautāja Latvijas valdības pārstāviem, kādēļ parlaments nav pieņēmis vairākus «Glābiet bērnus» iesniegtos likumu papildinājumus, kuri patiešām ir ļoti nepieciešami. Tādēļ «Glābiet bērnus» kongress uzdeva «Glābiet bērnus» valdei un juristiem sagatavot un iesniegt tos likumu papildinājumus un izmaiņas, kuru nepieciešamība izriet no esošās bērnu situācijas un ANO Rekomendācijām.

Diemžēl, praksē ir nepārprotami apstiprinājies, ka:

- 1) pašvaldības nesniedz ģimenēm ar bērniem vajadzīgo sociālo palīdzību, kas apdraud bērna veselību un normālu attīstību;
- 2) no dzīvokļiem bez citas dzīvojamās platības ierādīšanas tiek izliktas ģimenes ar maziem bērniem, arī tajos gadījumos, ja ģimene nav spējusi samaksāt par tīri un saņemtajiem komunālajiem pakalpojumiem nabadzības dēļ un nav vainojama par īres nemaksāšanu;
- 3) ne visi Latvijas bērni var saņemt vajadzīgo medicīnisko palīdzību;

4) gadījumos, kad notikusi vardarbība pret bērnu, varbūtējie vainīgie netiek izolēti no bērna un izziņas izdarītāji un prokurori atzīst, ka viņiem trūkst pilnvaru, lai pieprasītu bērna izolēšanu no iespējamā vainīgā jau izziņas procesa laikā;

5) ne tikai valsts un pašvaldības, bet arī tiesību sargājošās iestādes likumus tulko burtiski un piemēro sašaurināti, pieņemot lēmumus nevadās no vispārējiem tiesību principiem.

Pastāvot šādai situācijai bērna tiesību aizsargājošām likuma normām ir jābūt skaidrām un sīki reglamentētām, nepaļaujoties uz pašvaldības vadītāja vai ierēdņa spēju pareizi tulkot likumu un vadīties no vispārējiem tiesību principiem pieņemot lēmumu, kas skar bērnu.

Lūdzu Jūsu personisku atbalstu likumdošanas sakārtošanā atbilstoši Konvencijas principiem.

Pielikumā: likumprojekti uz 8 lapām.

Patiesā cieņā

Inguna Ebela

Organizācijas «Glābiet bērnus» kongresa
44 atbalsta grupu delegātu vārdā.

LATVIJAS ORGANIZĀCIJA GLĀBIET BĒRNUS
NEATKARĪGAIS BĒRNU OMBUDS
LATVIAN SAVE THE CHILDREN
INDEPENDENT CHILDREN'S OMBUD

Ģertrūdes iela 19/21, Rīga
LV – 1011, Latvija
Tel. (371) 7315298 7315443 7315522 7315307
Fax. (371) 7315497
E-mail. glabiet.bernus@delfi.lv

Reģ. nr. 000800128
Latvijas Unibanka Rīdzenes filiāle
kods 310101900
konts Ls 02036469683
konts USD 02036469984

10.05.01.

«Glābiet bērņus» informācija presei

Ceturtdien 10. maijā organizācijas «Glābiet bērņus» pārstāvji oficiālas tikšanās laikā iesniedza LR Saeimas priekšsēdētājam Jānim Straumem tos likumu papildinājumus, kuri vēl nav pieņemti, bet ir nepieciešami, lai likumdošana atbilstu ANO Konvencijas par bērnu tiesībām un ES prasībām kandidātvalstīm bērnu tiesību aizsardzības jomā.

«Glābiet bērņus» tikšanās laikā ar Straumes kungu tika panākta vienošanās, ka Saeimas priekšsēdētājs atbalstīs šo likumu papildinājumu izskatīšanu un pieņemšanu, savukārt «Glābiet bērņus» no savas puses centīsies lobēt šos likumus visās Saeimas frakcijās, iesaistot tos deputātus, kuri interesējas par cilvēktiesībām un ar kuriem «Glābiet bērņus» likumdošanas jomā ir sadarbojušies ilggadēji.

«Glābiet bērņus» jau informēja, ka «Glābiet bērņus» atsaucoties ANO Rekomendācijām Latvijas valdībai par bērnu stāvokļa uzlabošanu ir sagatavojusi vairākus ļoti nepieciešamus likumu papi-nājumus, lai pilnveidotu likumdošanu atbilstoši starptautiskajām tiesību normām. «Glābiet bērņus» lūdz likumu papildinājumus izskatīt plenārsēdē par godu starptautiskajai bērnu tiesību aizsardzības dienai 1. jūnijā.

«Glābiet bērņus» sagatavotie likumu papildinājumi ir reāls pamats desmitiem tūkstošu bērnu stāvokļa uzlabošanai valstī un varētu būt pirmais etaps, pēc kā atbilstoši ANO rekomendācijām Latvijas valdībai jāizstrādā konkrēts rīcības plāns bērnu problēmu risināšanai.

Jāatzīmē, ka bez «Glābiet bērņus» sagatavotajām likumu izmaiņām šo rīcības plānu nebūs iespējami realizēt.

Minētās likumu izmaiņas ANO bērnu tiesību komisija novērtējusi pozitīvi pēc tikšanās ar «Glābiet bērņus» Ženēvā.

Inguna Ebela
priekšsēdētāja

P. S. Ar Saeimas priekšsēdētāju tikās «Glābiet bērņus» valdes locekle, Rīgas pašvaldību policijas koordinācijas dienesta vecākā inspektore Ilze Stīpola, «Glābiet bērņus» direktore Valentīna Eihenberga un organizācijas priekšsēdētāja Inguna Ebela.

LATVIJAS ORGANIZĀCIJA GLĀBIET BĒRNUS
NEATKARĪGAIS BĒRNU OMBUDS
LATVIAN SAVE THE CHILDREN
INDEPENDENT CHILDREN'S OMBUD

Ģertrūdes iela 19/21, Rīga
LV – 1011, Latvija
Tel. (371) 7315298 7315443 7315522 7315307
Fax. (371) 7315497
E-mail. glabiet.bernus@delfi.lv

Reģ. nr. 000800128
Latvijas Unibanka Rīdzenes filiāle
kods 310101900
konts Ls 02036469683
konts USD 02036469984

**«Glābiet bērnus» preses konference par ANO pieprasītajām un
«Glābiet bērnus» sagatavotajām likumdošanas izmaiņām atbilstoši starptautisko cilvēktiesību
dokumentu normām**

09.05.01. «Glābiet bērnus» birojā

Organizācija «Glābiet bērnus» sirsnīgi aicina visus žurnālistus veicināt «Glābiet bērnus» izstrādāto likumu izmaiņu pieņemšanu LR Saeimā, kas ļautu ievērojami uzlabot tūkstošiem bērnu stāvokli, garantējot aizstāvību pret vardarbību, sociālu izstumšanu un gadiem ilgu turēšanu valsts iestādēs.

«Glābiet bērnus» likumu izmaiņas ir izstrādājusi atbilstoši ANO rekomendācijām Latvijas valdībai, kuras ANO iesniedza pēc Latvijas valdības iztaujāšanas Ženēvā janvārī par bērnu stāvokli Latvijā. Šajā sēdē «Glābiet bērnus» piedalījās kā novērotāji. Atgādinām, ka «Glābiet bērnus» savu sabiedrisko viedokli ANO Ženēvā sniedza gada nogalē. ANO ir informēta par «Glābiet bērnus» sagatavotajiem likumu papildinājumiem un sēdes gaitā uzdeva jautājumu Latvijas valdības delegācijai, kādēļ vairāki «Glābiet bērnus» sagatavotie likumu papildinājumi, tomēr noraidīti, lai gan to pieņemšana ļautu būtiski uzlabot bērnu stāvokli valstī un pilnvērtīgāk nodrošināt ANO Konvencijas par bērna tiesībām īstenošanu valstī.

Nupat Zviedrijā notikušās Eiropas valstu konferences «Veidosim bērniem Eiropu ar bērna tiesībām» iespaidā **ceturtdien 10. maijā pulksten 10.30 «Glābiet bērnus» pārstāvji tiksies ar Saeimas priekšsēdētāju J. Straumi, lai iesniegtu «Glābiet bērnus» juristu izstrādātos likumu papildinājumus un lūgtu tos izskatīt un pieņemt plenārsēdē, sagaidot starptautisko bērnu tiesību aizsardzības dienu 1. jūnijā.**

Citējam Norčepingas aicinājumu maija Eiropas valstu konferencē – «Veidosim bērniem Eiropu – īstenošim bērna tiesības ES paplašināšanās procesā»:

«Ir jāiznīcina aizspriedumi un agrākā attieksme. Cienīt bērnu un nedarīt bērnam pārestību nenozīmē vienkārši atrast tam līdzekļus, bet tas nozīmē arī politisko un pilsonisko gribu.»

«Nepieciešams izstrādāt rīcības plānu bērna tiesību jomā katrā kandidātvalstī.»

«Politiskajā dialogā par bērna tiesībām būtiski svarīga loma ir sabiedriskajām organizācijām.»

«Glābiet bērnus» likumu papildinājumi attiecas ne tikai uz bērniem, kuri dzīvo smagos apstākļos un bez ģimenes, bet arī uz jebkuru bērnu jebkurā ģimenē, kurš var nonākt riska situācijā.

Likumu papildinājumu pieņemšana būtu pirmais ANO Rekomendāciju Latvijas valdībai īstenošanas etaps uz kura balstoties Ministru kabinets varēs izstrādāt rīcības plānu bērnu stāvokļa uzlabošanai. Kā atzīmēts ANO un arī Eiropas valstu konferences dokumentos, ES kandidātvalstīm jāizstrādā konkrēts rīcības plāns, lai krasi samazinātu ielu bērnu un valsts aprūpes iestādēs esošo bērnu skaitu, palīdzot ģimenēm viņus uzturēt, atrisinot tīši samezgloto un sarežģīto adopcijas procedūru. Īpaša prasība ir valstij panākt, lai tiktu pārtraukta jebkāda vardarbība pret bērnu un bērna pazemošana. Ikvienai kandidātvalstij ir reāli jāievēro bērnu tiesības, nevis formāli vai vadoties no aizspriedumiem, kā tas ir daudzviet šodienas Latvijā.

«Glābiet bērnus» iesniegtās likumu izmaiņas ļautu atrisināt daudzas no minētajām problēmām.

Ilggadīgi nesodīti pāridarījumi bērniem valsts iestādēs, ko «Glābiet bērnus» konstatējis šogad, izlikšanas no dzīvokļiem, kas valstij izmaksā no 4–10 reizēm vairāk nekā tiešs atbalsts ģimenei, daži

tūkstoši bērnu – bāreņu un invalīdu, kurus neatdod ne audžuģimenēs, ne adopcijā, nedz arī atbalsta viņu ģimenes, lai bērns nebūtu jāievieto iestādēs – ir tikai daži piemēri.

Pievienojam izstrādātos priekšlikumus likumdošanas papildinājumiem ar komentāriem.

Tekstā komentējam tikai atsevišķus «Glābiet bērnus» izstrādātos likumu papildinājumus. Ar pilnu tekstu var iepazīties «Glābiet bērnus» birojā, 10. maijā to iesniegsim LR Saeimas priekšsēdētājam.

1. Lai novērstu vardarbību, nolaidību un nepieļaujamu attieksmi pret bērniem, «Glābiet bērnus» ierosina papildināt Krimināllikumu (k/l) ar jaunu 319a pantu, kurš noteiktu kriminālatbildību medicīnas, izglītības, sociālās aprūpes un policijas iestāžu darbiniekiem par neziņošanu attiecīgiem bērnu aizsardzības dienestiem par apstākļiem, kas apdraud nepilngadīgo normālu fizisku un garīgu attīstību, veselību vai dzīvību.

Šis k/l pants ievērojami mazinātu tādus precedētus kā piemēram Aleksandrovas speciālajā internātskolā un «Veģos», 4 bērnu sadegšanu Virgas pagastā pirms gada mātes mājās, pie kuras bērni nemaz nedrīkstēja atrasties vecāku varas pārtraukšanas dēļ, arī Talsu traģēdija un līdzīgi gadījumi. Nedz bērnu tiesību aizsardzības likums, ne patreizējais k/l 141 p. – atstāšana bez palīdzības nespēj garantēt mūsu 319a p. piedāvāto.

2. «Glābiet bērnus» ierosina papildināt k/l 174. p. par vardarbību pret bērniem, piebilstot pie pārējiem aizliegumiem vārdus «tajā skaitā viņa fizisku sodīšanu».

Līdz šim, lai gan Bērnu tiesību aizsardzības likumā fiziski sodīt ir aizliegts, tomēr k/l konkrēti šāda forma nebija ietverta.

«Glābiet bērnus» prakse liecina, ka bērnu tiesību likums daudzās valsts bērnu iestādēs netiek ievērots, un bāreņus un skolēnus darbinieki nereti iekausta. Policija un prokuratūra mums tad bieži pēc situācijas izpēti atbild – jā viņi fiziski sodīja bērnus, bet tas bija ar labiem nodomiem, tātad formāli šī sodīšana satur k/l 174.p. pazīmes, bet reāli tā tomēr nav vardarbība pret bērnu.

Nekur attīstītās demokrātijas valstīs šāda situācija nepastāv, bērns ir ar likumu aizsargāts, ja kāds viņu iekausta, pārējiem par to ir jāziņo, un notiek tiesa ar pamatīgu spriedumu pāridarītājam.

Cilvēka cieņas un goda aizskaršana, viņa mocīšana ir noliegta kā Satversmē 95. p. tā, bērnu tiesību likuma 9. p. 2. d., bet! Tā kā k/l šī norma nav ietverta, tad turpinās patvaļa pret bērniem.

3. Kriminālprocesa kodeksā «Glābiet bērnus» ierosina vairākus papildinājumus no kuriem galvenie ir – lai varētu atstādināt no darba jebkuru personu, kura saukta pie kriminālatbildības, lai šī persona nenodarītu turpmāku kaitējumu cietušajiem vai lieciniekiem. Līdz šim varēja atstādināt tikai amatpersonas, piem. direktoru, bet ne pedagogu vai kurinātāju.

Kriminālprocesa 106. p. arī jānodrošina bērnu cietušo vai liecinieku reāla aizsardzība, ja ir ziņas, ka viņus ietekmē vai peliēto vardarbību viņu ģimenes locekļi vai bērnu iestādes – skolas vai bērnu nama darbinieki.

Kriminālprocesā jāpapildina arī 160. p. ar jaunu 5. daļu, kas nosaka atkārtotu bērnu pratināšanu pirms 16 gadu vecuma tikai tad, ja to atļauj tiesu psiholoģiskās ekspertīzes slēdziens.

Tāpat arī cietušā vai liecinieka bērna konfrontēšana ar pāridarītāju ir jāmaina.

4. Papildinājumi atbilstoši ANO rekomendācijām sagatavoti arī likumam «Par sociālo palīdzību».

Šo papildinājumu galvenā būtība balstās uz starptautisko cilvēktiesību dokumentu normu, ka valstij jānodrošina katram bērnam reāla iespēja fiziskai un intelektuālai attīstībai – ēdiens, apģērbs, pajumte, siltums un iespēja apmeklēt skolu.

Palīdzība bērnam, kurš nonācis bīstamos apstākļos, t. i., kuram trūkst augšminēto eksistences iespēju, ir jāsniedz neatliekami un neatkarīgi no tā vai bērnam ir vai nav personas kods. Bērns nedrīkst ciest par vecāku vai iestāžu neizdarību.

Pie tam situācijas risinājums ir – sniegt atbalstu bērna ģimenei viņa uzturēšanai, bet nevis ievietot šo bērnu valsts iestādē uz gadu gadiem un par nesalīdzināmi lielāku naudu nekā pietiktu ģimenes atbalstam.

Ja ģimene maina dzīvesvietu, tad pabalstu izmaksas drīkst pārtraukt vienīgi tad, kad jaunās dzīvesvietas dienesti ir snieguši garantiju par pabalsta atjaunošanu.

Un daudzi citi.

Inguna Ebela
priekšsēdētāja

LATVIJAS ORGANIZĀCIJA GLĀBIET BĒRNUS
NEATKARĪGAIS BĒRNU OMBUDS
LATVIAN SAVE THE CHILDREN
INDEPENDENT CHILDREN'S OMBUD

Ģertrūdes iela 19/21, Rīga
LV – 1011, Latvija
Tel. (371) 7315298 7315443 7315522 7315307
Fax. (371) 7315497
E-mail. glabiet.bernus@delfi.lv

Reģ. nr. 000800128
Latvijas Unibanka Rīdzenes filiāle
kods 310101900
konts Ls 02036469683
konts USD 02036469984

09.05.01.

«Glābiet bērnus» informācija presei

Ceturtdien 10. maijā, pulksten 10.30 LR Saeimas priekšsēdētājs piekritis rīkot tikšanos ar organizācijas «Glābiet bērnus» pārstāvjiem.

«Glābiet bērnus» atsaucoties ANO Rekomendācijām Latvijas valdībai par bērnu stāvokļa uzlabošanu ir sagatavojuši vairākus ļoti nepieciešamus likumu papildinājumus, lai pilnveidotu likumdošanu atbilstoši starptautiskajām tiesību normām. «Glābiet bērnus» lūdz likumu papildinājumus izskatīt plenārsēdē par godu starptautiskajai bērnu tiesību aizsardzības dienai 1. jūnijā.

«Glābiet bērnus» sagatavotie likumu papildinājumi ir reāls pamats desmitiem tūkstošu bērnu stāvokļa uzlabošanai valstī un varētu būt pirmais etaps, pēc kā atbilstoši ANO rekomendācijām Latvijas valdībai jāizstrādā konkrēts rīcības plāns bērnu problēmu risināšanai.

Jāatzīmē, ka bez «Glābiet bērnus» sagatavotajām likumu izmaiņām šo rīcības plānu nebūs iespējami realizēt.

Minētās likumu izmaiņas ANO bērnu tiesību komisija novērtējusi pozitīvi pēc tikšanās ar «Glābiet bērnus» Ženēvā.

Inguna Ebela
priekšsēdētāja

NVO Informācija par ANO 2001. gada Rekomendāciju Latvijas valdībai bērnu stāvokļa uzlabošanai izpildes gaitu gada laikā kopš to saņemšanas

2001. gada 26. janvārī ANO Bērnu Tiesību Komiteja, struktūra, kura darbojas ANO Cilvēktiesību Komisijas ietvaros, iesniedza Latvijas valdībai ieteikumus kā uzlabot bērnu stāvokli valstī kopumā, un kas būtu darāms, lai sekmīgi risinātu konkrētas bērnu problēmas.

Organizācijas «Glābiet bērnus» Kongress nolēma, ka organizācija dos ieguldījumu ANO Rekomendāciju īstenošanai no sabiedrības puses, izstrādājot un iesniedzot Latvijas Republikas Saeimā visu paketi nepieciešamo likumdošanas izmaiņu, lai bērnu tiesības tiktu garantētas atbilstoši ANO 2001. gada prasībām. 2001. gada maijā Organizācija «Glābiet bērnus» kopīgi ar daudzām citām NVO iesniedza LR Saeimas priekšsēdētājam J. Straumem papildinājumus likumdošanā Krimināllikumam, Latvijas Kriminālprocesa Kodeksam, likumam «Par pašvaldībām» un likumam «Par sociālo palīdzību» u. c.

ANO 2001. gada Rekomendācijas Latvijas valdībai skatiet tekstā iepriekš, bet «Glābiet bērnus» un pārējo NVO izstrādātos un iesniegtos likumdošanas papildinājumus un preses konferenču materiālus skatiet tālāk tekstā.

♦ 2002. g. marts Organizācija «Glābiet bērnus» nosūta Saeimai un Ministru prezidentam aicinājumu noskaidrot vai un kā Latvijas valdība īsteno pirms gada saņemtās ANO Rekomendācijas bērnu stāvokļa uzlabošanai valstī, un jautājumu – kādēļ tās atbilstoši Konvencijas prasībām nav publicētas presē un kādēļ valdība nav gada laikā izstrādājusi konkrētu rīcības plānu Rekomendāciju īstenošanai.

♦ Izņemot «Glābiet bērnus» izstrādāto likumdošanas papildinājumu apspriešanu LR Saeimā, citi plānveidīgi un mērķtiecīgi darbi Rekomendāciju īstenošanai nenotiek tajā instancē, kura par to ir atbildīga, kā valsts politikas veidotāja bērnu tiesību jomā valstī – VBAC.

♦ 2002. g. martā LR Saeimas deputāti un Ministru Prezidents nosūta pieprasījumu valdības Starpministriju Bērnu tiesību komisijai par ANO Rekomendāciju īstenošanu.

♦ 2002. g. aprīlī Valdības Starpministriju Bērnu tiesību komisijas vadītājs Izglītības ministrs K. Greiškālns nosūta atbildi, minot virkni pasākumu, kas veikti VBAC Rekomendāciju īstenošanai.

♦ 2002. g. aprīlī «Glābiet bērnus» kopīgi ar pārējām NVO un speciālistu analizē starpministriju Bērnu tiesību komisijas atbildi par Rekomendāciju īstenošanu. Konstatējums:

– ANO Rekomendācijas nav publicētas Latvijas Vēstnesī, līdz ar to ar tām nekādi nav varējusi iepazīties sabiedrība kopumā;

– VBAC vairāk nekā gada laikā nav izstrādājusi rīcības plānu ANO Rekomendāciju īstenošanai, un tas nav apstiprināts Ministru Kabinētā;

– Vienīgais rezultatīvais darbs, kas ir darīts – NVO Saeimā iesniegtie likumu papildinājumi, kuri izriet no ANO Rekomendācijām, un to apspriešana Saeimas komisijās, kā arī iekļaušana likumos;

– VBAC kā atbildīgās struktūras par valsts politikas veidošanu bērnu tiesību jomā darbs ANO Rekomendāciju īstenošanai ir neapmierinošs.

Pievienojam ekspertu slēdzienu par Valsts bērna tiesību aizsardzības centra (VBAC) atskaiti par Centra paveikto Rekomendāciju īstenošanā.

Izvērtējot VBAC informāciju «Par ANO Bērnu tiesību komitejas noslēguma secinājumiem par Latvijas Sākotnējo Ziņojumu» var secināt, ka VBAC nav uzsācis nopietnu darbu noteikto Rekomendāciju izpildei. Savā ziņojumā VBAC uzskaita attiecīgo ministriju paveiktus pasākumus, nevis sadarbībā ar valsti, pašvaldībām un sabiedriskajām organizācijām VBAC paveiktus pasākumus minēto Rekomendāciju izpildei. Par to liecina VBAC ziņojumā šādi minētie pasākumi:

Izglītības un zinātnes ministrijas darbs pie civilzinību mācību priekšmeta izstrādes, mācību priekšmeta «Politika un tiesības» izstrādes.

Tieslietu ministrijas darbs uzdodot Tiesnešu apmācības centram ieplānot un organizēt tiesnešu apmācību, Tieslietu ministres I. Labuckas nosūtīta vēstule un lūgums tiesu priekšsēdētājiem, izveidot darba grupu adopcijas noteikumu izstrādei.

Iekšlietu ministrijas izstrādāta programma «Bērnu noziedzības novēršana un bērnu aizsardzība pret noziedzīgu nodarījumu».

Labklājības ministrijas izstrādāta koncepcija «Par sociālās aprūpes pakalpojumu sniegšanas attīstību», «Par atbalstu ģimenēm ar bērniem», veikto psihologu un psihoterapeitu apmācību un daudzi citi.

Savukārt VBTAC darbs rekomendāciju izpildei aprobežots ar NVO tikšanās organizēšanu, bērnu viedokļa dienu organizēšanu ar atsevišķām lekcijām, Rekomendāciju izplatīšanu un tml. Par to liecina arī VBTAC ziņojumā lietotie termini, kā: publicēti, apspriesti, izsūtīti, izvērtēti, organizētas tikšanās, nosūtītas vēstules, u. c. Rodas jautājums, kādi Rekomendāciju punkti ir izpildīti un kāda ir VBTAC loma šo Rekomendāciju izpildē?

Apbrīnojams VBTAC apgalvojums, ka Rekomendāciju izpildei nav nepieciešams izstrādāt rīcības plānu vai programmu, iesaistot valsts un pašvaldību institūcijas un sabiedriskās organizācijas. Kaut Rekomendācijas iesaka VBTAC aktivizēt darbu koordinēšanas jomā, uzdodot par pienākumu skaidri noteikt prioritātes bērnu tiesību aizsardzības jautājumos, paredz izveidot datu vākšanas sistēmu atbilstoši ANO Konvencijai par bērna tiesībām, lai apzinātu reālo situāciju par bērniem, kuru līdz šim Centrs nav izveidojis, paredz Latvijas Republikas likumdošanu sakārtot atbilstoši ANO Konvencijai par bērna tiesībām, arī šī jautājuma risināšanā nav jūtamas VBTAC aktivitātes, lai pilnveidotu Bērnu tiesību aizsardzības likumu, veicinātu grozījumu izdarīšanu Civillikumā, izstrādātu Adopcijas noteikumus u. c. Rekomendācijas mudina strādāt pie neatkarīgas bērnu tiesību pārraudzības – kontroles iestādes izveides, tomēr VBTAC nav atbalstījis šo ideju un izteica viedokli, ka nepieciešams saglabāt esošo neefektīvo sistēmu, atstājot VBTAC Izglītības un zinātnes ministrijas pakļautībā.

VBTAC aicinājis izskatīt Rekomendācijas atbildīgajām institūcijām, kuras devušas savu izvērtējumu. Šis izvērtējums izskatīts Starpministriju Bērnu Tiesību aizsardzības komitejas sēdē, taču nekāds lēmums nav pieņemts. Rekomendācijas apspriestas dažādās citās institūcijās, taču nekāda reāla darbība nav sekojusi.

Centrs nav iesniedzis gandrīz nevienu konkrētu likumu grozījumu, lai pilnveidotu likumdošanu atbilstoši ANO Bērna tiesību konvencijai un ANO 2001. g. Rekomendācijām.

Savukārt organizācijas «Glābiet bērnus» iesniegtos likumprojektus Centra juristi Saeimas komisijās ir noraidījuši, neskatoties uz to, ka tie ir bijuši principiāli saskaņoti ar Centra vadību.

Joprojām nav datu par dažādiem aspektiem saistībā ar bērnu stāvokli valstī un nenotiek sistemātiska datu vākšana. Centrā nav izveidota datu bāze. Centrs nav iesniedzis Statistikas Pārvaldei prasīto informāciju par konkrētiem bērnu tiesību pārkāpumiem, kuru viņi vēlējās iekļaut statistiskās informācijas sistēmā, nedz arī priekšlikumus, kādi dati būtu jāietver valsts statistikā atbilstoši starptautiskām prasībām un noteikumiem.

Centrs pēc savas iniciatīvas nav veicis pārraudzību par bērnu tiesību ievērošanu un likumu izpildi. Praktiski nav veidotas pārbaudes komisijas, lai iepazītos ar situāciju un nepieļautu bērnu tiesību pārkāpumus iekams tos nav atklājušas NVO, jo situācija jau ir kļuvusi nekontrolējama.

Gatavojot ziņojumus Saeimai ir uzrādīts ļoti maz konkrētu priekšlikumu bērnu stāvokļa uzlabošanai valstī.

Centrs nav izstrādājis priekšlikumus, par to, lai policija, prokuratūra, dažādi dienesti un tiesas ņemtu vērā ANO bērna tiesību Konvencijas normas, atzīstot tās par noteicošām lēmumu pieņemšanā par labu bērna interesēm gadījumos, kad Latvijas likumdošana bērna tiesības negarantē.

VBTAC informācijā par Rekomendāciju izpildi teikts, ka sabiedrība tiek regulāri informēta par likumā noteikto, ka fiziska sodīšana ir aizliegta. Nopietns darbs no Centra puses šajā jomā nenotiek. Kad «Glābiet bērnus» iesniegtos priekšlikumus par to, lai Krimināllikumā tiktu iekļauta bērnu tiesību likumā pastāvošā norma par jebkuru miesas sodu aizliegšanu, 2001. gada vasarā izskatīja Saeimas komisijas sēdēs, VBTAC juristi šos «Glābiet bērnus» priekšlikumus, kuri arīdzan atbalstīti kā ANO Sesijā, tā ANO Rekomendācijās, neatbalstīja.

Nav jūtama Centra loma adopciju un audžuģimeņu skaita veicināšanā, kā arī bērnu veselības aizsardzībā, neraugoties uz to, ka Latvijas statistika veselības jomā ir katastrofāla pārējo Baltijas un CE/AE valstu kontekstā.

Joprojām pastāv problēmas attiecībā uz 16 gadus veco bērnu invalīdu nevienlīdzību pēc šī vecuma sasniegšanas. Lai gan ANO ir uzsvēris pat jau Sesijas laikā ar Latvijas delegācijas piedalīšanos atrisināt šo bērnu invalīdu problēmu, tad līdz šim laikam VBTAC nav izdarījis spiedienu uz Labklājības Ministriju, lai šis jautājums tiktu atrisināts. Nav vērojama konsekventa Centra darbība radikālā valsts politikas izmaiņā reālās palīdzības sniegšanai riska bērniem (narkomāni, HIV inficētie, apdraudēti pašu ģimenēs).

Joprojām nav panākts, ka visās skolās tiktu pasniegta Veselības mācība pietiekošā kvalitātē un apjomā.

Nav reālas valsts palīdzības HIV inficētiem bērniem.

Visā Latvijā ir tikai viens rehabilitācijas centrs atkarīgajiem pusaudžiem (centru neatbalsta valsts programma, vietu lielākajai daļai pusaudžu nav).

Visu šo minēto un pārējo nepieciešamo pasākumu veikšanā, lai īstenotu ANO Rekomendācijas. Centrs nav ieguldījis pietiekamu, pārdomātu un koordinētu darbu. Būtiskākā kļūda ir tā, ka Centrs 2001. gada martā pēc Rekomendāciju saņemšanas nav sastādījis rīcības plānu, ko apstiprināt Ministru kabinetā, un līdz ar to nav veidojis valsts politiku ANO 2001. gada Rekomendāciju īstenošanai.

Tāds ir ekspertu izvērtējums VBTAC sagatavotajai atskaitei par VBTAC padarīto ANO 2001. gada Rekomendāciju īstenošanas jomā.

Sīkāku informāciju par NVO darbu pie ANO Rekomendāciju īstenošanas likumdošanās jomā lasiet Starpziņojuma juridiskajā daļā un «Glābiet bēmus» pētījuma «Vardarbība bērnu iestādēs» juridiskajā izvērtējumā.

Ieskats atsevišķos Latvijas bērnu stāvokļa parametros Baltijas un pārējo 24 Centrālās un Austrumeiropas valstu kontekstā – pārejas dekādes ietvaros.

Rakstot analītisku apskatu par bērnu stāvokli Latvijā, tas noteikti jāsalīdzina ar situācijas raksturojumu abās pārējās Baltijas valstīs. Igaunija un Lietuva neatkarības atjaunošanas brīdī, labklājības jomā atradās līdzīgā stāvoklī ar mums. Latvijas salīdzinājums ar tuvākajām kaimiņvalstīm skaidri parādīs, kurā valstī bērnu tiesību aizstāvībai ir bijis prioritārāks raksturs. Arī netiešā veidā norādīs uz vienas vai otras valsts spēju adekvāti attīstīt valsts ekonomiku pie praktiski vienādām starta pozīcijām, atjaunojot neatkarību.

Salīdzinājums nepieciešams arī ar pārējo 24 Centrāl un Austrum Eiropas (CE/ AE) valstu rādītājiem, galvenokārt jau to, kuras no okupācijas režīma cieta ievērojami mazāk kā bijušās PSRS republikas, un kurām Baltijas valstis bija ģeopolitiski piederīgas līdz 2. Pasaules karam.

Šādu Reģionālās novērošanas ziņojumu par pārmaiņām pārejas desmitgadē 27 CE/ AE valstīs ir veicis UNICEF Pētījumu centrs.

Ielūkojoties šajā ziņojumā, kā arī apkopojot Baltijas valstu NVO datus, jāizdara mūsu valstij ārkārtīgi nepatīkami secinājumi. Paraugoties veselības jomā redzam skaitļus, kuri liecina:

◆ **Latvijā ir augstākā zīdaiņu mirstība Baltijā** (promilēs 11,4 – 1999. g.; promilēs 10,4 – 2000. g.), bet raugoties uz Rietumiem – vienīgi Bulgārijā zīdaiņu mirstība ir vēl lielāka.

◆ **Latvijā ir augstākā dzemdētāju mirstība** (41,2 uz 100 tūkst.) – **3 reizes lielāka nekā Lietuvā vai Igaunijā! Pat atpalikušajā Rumānijā tā ir zemāka.** Latvijas Neatkarības desmitgades beigās māšu mirstība ir tikpat liela kā absolūti nolaistajā Krievijā!

◆ **Bērnu mirstība no 0–5 gadu vecumam promilēs 13,6 – lielākā Baltijā** (gandrīz sasniedzot Rumānijas, Bulgārijas līmeni). Līdz 1999. gadam Latvija «velkas tālu astē» Lietuvai un Igaunijai.

♦ **5–14 gadu vecu zēnu mirstība (45 uz 100 tūkst.)** – Latvijā lielāka nekā Lietuvā un Igaunijā, vienīgi Rumānijā un Bulgārijā ir augstāka.

♦ Kopš 1996. gada **Lietuva un Igaunija grandiozi progresē, samazinot zīdaiņu mirstību**. Latvijā pilnīgi apkaunojoši mirstība ir katastrofāli augstāka nekā kaimiņvalstīs, un lūzums notiek tikai 1999. gadā, kad mirstība strauji pazeminās. **Diemžēl joprojām paliekot augstāka nekā Lietuvā un Igaunijā un protams pārējās reģiona valstīs, izņemot vienīgi Rumāniju un Bulgāriju.**

♦ **Bērnu mirstība no 15–19 g. v. uz 100 tūkst.** – augstākā Baltijā, pat 2 reiz lielāka kā Bulgārijā, Rumānijā.

♦ Pašnāvību 15–19 gadu vecu zēnu vidū – Lietuvā vairāk kā Latvijā 16,6 uz 100 tūkst.

Latvija negatīvā nozīmē izceļas arī ar ļoti straujo HIV/AIDS pieaugumu. Inficēšanās gadījumu skaits **kopš 1998. gada** pieaudzis 5 reizes t. sk. **bērnu vidū 10 reizes**. Rādītāji korelē ar narkomānijas pieaugumu. Jau 2000. gadā 3 reizes vairāk lietoja heroīnu kā 1998. gadā. Tas ir atbilstošas valsts politikas trūkuma rezultāts. 80% inficēto lieto intravenozās narkotikas.

Arī saslimstība ar tuberkulozi salīdzinot ar attīstītākām Reģiona valstīm joprojām ir ievērojami augstāka, neraugoties uz tās kritumu kopš 1999. gada.

«Glābiet bēmus» apsekojumi liecināja, ka jau 90-to gadu vidū vismaz 50% ģimeņu ar bērniem nespēja sev laikus nodrošināt medicīnas pakalpojumus līdzekļu trūkuma dēļ. Šos datus vēlāk faktiski apstiprināja valsts pasūtīts pētījums. Izrādījās, ka «Glābiet bēmus» nav kļūdījies, jo 2/3 ģimeņu ar 2 un vairāk bērniem spiesti atteikties kaut vai no zobārsta pakalpojumiem. «Glābiet bēmus» **lobēšanas rezultātā LR Saeimā panāca, ka tiek ievērotas Bēmu Tiesību Aizsardzības likuma normas Ārstniecības u. c. likumos un kopš 2001. gada bērniem tika atceltas pacienta nodevas un maksa par ārsta izsaukumu** uz mājām. Diemžēl ir rajoni, kuros mediķi atļaujas neievērot likumu un pieprasa naudu no bērniem.

Mediķus šajā situācijā nevar vainot, jo viņi sen strādā uz izmisuma robežas. Visa mūsu Latvijas medicīna atrodas uz pilnīga kraha robežas, īstenībā tas jau ir sācies.

Tas, ka vairāk nekā puse Latvijas bērnu nevar laikus saņemt medicīnisko palīdzību, bet, kad saņem, tad pārsvarā mūsdienu prasībām neatbilstošu un nepietiekamas kvalitātes, ir uz to politiķu un ministru sirdsapziņas, kuri veica medicīnas reformas mūsu valstī.

Pie budžeta finansējuma veselības aprūpei 3,6% no leکشemes Kopprodukta arī neiespējami cerēt uz reāliem uzlabojumiem.

Tajā pat laikā no iepriekšējiem skaitļiem redzams – **Lietuvā un Igaunijā** (arī trūcīgās valstīs) **būtiskākie veselības aprūpes rādītāji ir ievērojami optimiskāki nekā mūsu valstī**. Pie tam panākumus zīdaiņu, bērnu, dzemdētāju mirstības samazināšanā kā arī vairākos citos rādītājos, speciālisti Lietuvā un Igaunijā jau stabili gūst kopš 90-to gadu vidus. Tajā pat laikā Latvijā ļoti lēnas pozitīvas izmaiņas sākas tikai 1999./2000. gados.

Tas pats notiek arī citās dzīves jomās. **Latvija ir negatīvi izcēlusies starptautiskā aprītē ar to, ka pēdējo 10 gadu laikā bērnu skaits aprūpes iestādēs ir pieaudzis 4 reizes**. Praktiski nepastāv audžuģimenes – SOS patvēruma vieta uz laiku krīzē nonākušam bērnam, nedz arī citas īslaicīgas krīzes situācijām paredzētas ģimeniskas alternatīvās aprūpes formas.

Savukārt adopcijas pēdējā desmitgadē krasi samazinājušās - veselas 2 reizes. Joprojām, kā liecināja «Glābiet bēmus» pētījums 90-to beigās, **7 –14% bērnu** namu iemītnieku – dzīvu vecāku «bāreņu», **nekad neatgriežas savās ģimenēs**. Taču! Alternatīvā aprūpe viņiem arī netiek nodrošināta.

Visu to ANO aizrādīja Latvijas valdībai 2001. gada Rekomendācijās, aicinot novērst, un ieteica virkni konkrētu pasākumu kā rīkoties. Adevkātas reakcijas mūsu valstī nav.

Lietuvā valdība ir 5 kārtīgi palielinājusi audžuģimenēm piešķiramo finansējumu. Latvijā viss tiek **bremsēts**, jebkura pozitīvas attīstības tendence tiek gadiem ilgi malta ministriju birokrātu dzirnavās un iesviesta šajā birokrātijas linu mārķā pūdzēšanai. Ja cilvēks pieņem 1 audžubērnu – saņem 38 Ls, ja 5 bērnus – arī tad tos pašus 38 Ls – par audžuvecāka pienākumu pildīšanu. Lai atceramies, cik gadus «Glābiet bērnus» bija jācīnās Labklājības Ministrijā (LM) un Saeimā, lai pārliecinātu ierēdņus, ka arī vecvecākiem, māsām un brāļiem finansiāli jāpalīdz audzināt vecāku gādību zaudējušus bērnus. Līdz tam valsts nekādi nespēja piekrist šo naudu dot vecajiem, slimajiem, nabadzīgajiem cilvēkiem, vai jau tā

nepaēdušajiem brāļiem un māsām bāreņu audzināšanai. Sociālās palīdzības u. c. iestādēs tuviniekiem tika izteikti ciniski piedāvājumi – «atdodiet tos bērnu namā vai svešiem aizbildnībā, tad bērni vismaz nemirs badā un bez apģērba».

Tāpēc Latvijā ar bažām minēta to valstu skaitā, kurā (neraugoties uz krasi samazināto dzimstību) bērnu iestādes tiek ievietots aizvien vairāk ļoti mazu bērnu – no 0–3 gadu vecumam.

Igaunija tepat blakus gan slēgusi visus bērnu namus maziem bērniem jau pirms 5 gadiem, izveidojot maziņas ģimenes mājas u. c.

Latvija negatīvi pieminēta Reģionālās novērošanas pētījumā arī sakarā ar faktu, ka bērnu aprūpes iestādes ir ļoti nolaistas un viņu labošanas dēļ bērni iestādēs spiesti iztikt ar 90% agrākā finansējuma.

Lietuvā un Igaunijā Parlaments, ministrijas un bērnu tiesību dienesti ne tik vien nebaidās runāt atklāti par sasāpējušākajām bērnu problēmām savās valstīs un ārzemēs, bet arī ļoti nopietni un pārdomāti strādā pie šo problēmu atrisināšanas, ja Latvijā līdz šim Izglītības Ministrija (IZM) faktiski nav atklājusi sabiedrībai valstī un starptautiskās struktūrās patieso milzīgo bērnu skaitu, kuri regulāri vai vispār neapmeklē skolu (aptuveni 15 tūkst.), tad Lietuva jau 1994./1995. gadā atklāti paziņoja par 24 tūkstošiem skolā negājēju. Rezultātā Lietuvā pie problēmas tiek nopietni strādāts un situācija labojas.

Latvijā vēl aizvien «tiek meklēts ezītis miglā», ministrija skaita jau 7 gadus, bet vēl nav saskaitījusi cik bērnu Latvijā nesaņem izglītību. **Lai gan 2001. gada decembrī Starpministriju Bērnu tiesību komisijā beidzot tika nosaukti 15000 bērnu, kuri nesaņem izglītību, tas gan plašākai publikai paziņots tā arī netika.**

Ja Latvijā bērnu problēmas konceptuāli mēģina risināt Starpministriju Bērnu tiesību komisija, kurā vienīgā reālās varas persona ir Izglītības Ministrs, bet valsts politiku uzticēts veidot Valsts Bērnu Tiesību Aizsardzības Centram, kurš ir IZM absolūti pakļauta atkarīga struktūra, tad arī nav brīnums, ka nopietns rezultātīvs darbs nenotiek. Jo neviena, ne otra augšminētās struktūras nav spējīgas reāli ietekmēt lēmumu pieņemšanu ministru līmenī, vienkārši tādēļ, ka tām nav šāda spēka.

Lietuvā jau daudzus gadus bērnu problēmas konceptuāli risina un valsts politiku bērnu tiesību jomā ievirza spēcīga neatkarīga komanda pie Lietuvas Prezidenta biroja, kura sastāv no ministriem un sabiedrisku bērnu tiesību organizāciju vadītājiem. Lietuvā ir arī izveidota Bērnu Ombuda institūcija. Augšminētajām struktūrām ir deleģētas spēcīgas pilnvaras, lai reāli varētu ietekmēt Lietuvas Ministru Kabinetā un Seimā pieņemamos lēmumus.

Tajā pat laikā mūsu Latvijas Starpministriju Bērnu tiesību komisija un VBTAC var vienīgi «lūgt ņemt vērā» un «ieteikt».

Raugoties uz tekstā minētajiem valsts atbilstību raksturojošiem rādītājiem 27 CE/AE valstu tīkla ietvaros, kuri ir sliktāki nekā Igaunijā un Lietuvā, patiesībā sliktāk par Latviju izskatās vienīgi Bulgārija un Rumānija, pārņem pamatotas bažas, ka arī Latvija tiks izslēgta no ES paplašināšanās procesa līdz 2007. g. Rumāniju un Bulgāriju no ES paplašināšanās procesa izslēdza lielā mērā bērnu tiesību pārkāpumu dēļ. Abas šīs valstis arī nebija ņēmušas vērā ANO Rekomendācijas par nepieciešamajiem pasākumiem, kas jāveic Rumānijas un Bulgārijas valdībām, lai uzlabotu bērnu stāvokli valstī.

Vairāk nekā gada laikā arī Latvijas valdība nav īpaši rēķinājusies ar ANO Rekomendācijām. Neraugoties uz dramatisko ainu, kāda paveras uz Latvijas valsts neizdarību bērnu tiesību aizsardzībā, labklājībā, kā mēs izskatāmies 27 CE/ AE valstu kontekstā, t.sk. sliktākie Baltijas valstu vidū – joprojām netiek mērķtiecīgi veidota adekvāta valsts politika bērnu labklājības jomā.

Valsts un «Glābiet bērnus» aktivitātes bērnu tiesību likumdošanas jomā skatieties Starpziņojuma juridiskajā daļā un «Glābiet bērnus» pētījuma par vardarbību bērnu iestādēs juridiskajā izvērtējumā.

Atsevišķas bērnu tiesību aizsardzības stāvokļa tendences Latvijā 2001./2002. g. veselības un labklājības jomā

Kopš Latvijas valdības papildziņojuma un organizācijas «Glābiet bērnus» Alternatīvā Starpziņojuma salīdzināšanas 2000./2001. g. ANO, Ženēvā, pagājis pusotrs gads.

«Glābiet bērnus» iesniegtajā Starpziņojumā aplūkojam bērnu situāciju 1998. g.– 2000. g.

Arī Latvijas valdība bija sagatavojusi papildinformāciju par šo laika posmu. Papildinformācija tika gatavota atsaucoties ANO Augstā Cilvēka tiesību komisāra aicinājumam, par cik Latvijas valdības 5 gadus par vēlu iesniegtais Sākotnējais Ziņojums jau bija pamatīgi novecojis.

«Glābiet bērnus» no savas puses Starpzīņojumā par 1998.– 2000. g. uzrādīja būtiskāko bērnu tiesību aizsardzības rādītāju tendences uzlaboties, nemainīties vai pasliktināties.

Kopš Latvijas valdība atskaitījās ANO un saņēma ANO Rekomendācijas par ieteikumiem kā mazināt cilvēktiesību pārkāpumus pret nepilngadīgajiem un kā uzlabot viņu labklājību, ir aizvadīts teju pusotrs gads. **Valstī nav manāms, ka ANO ieteikumi būtu izraisījuši krasas pozitīvas pārmaiņas bērnu tiesību aizsardzībā.** Pa šo laiku ir publicēti vairāki pētījumi, kuros redzams, ka Latvija Baltijas un pārējo 24 Centrālās un Austrumeiropas valstu kontekstā bērnu tiesību un labklājības jomā pamatīgi atpaliek.

Rumānija un Bulgārija, kurām Latvija pēdējos gados stipri pietuvojusies negatīvu parametru ziņā jau ir izslēgtas no ES paplašināšanās procesa līdz 2007. gadam. Viens no būtiskākajiem pārmērumiem minētajām valstīm ir – bērnu tiesību pārkāpumi, ANO Rekomendāciju pārāk lēna īstenošana.

Centrāl un Austrumeiropas Reģiona ietvaros pārejas desmitgades beigās šķīta, ka situācija Latvijā sāk uzlaboties. Tā 90-to beigās sāka nedaudz pieaugt dzimstība, samazināties zīdaiņu un bērnu mirstība, samazināties bērnu saslimstība ar tuberkulozi, un citām infekcijas slimībām. **Šos datus tad arī «Glābiet bērnus» ar cerībām minēja ANO 2000. gada oktobrī Ženēvā. Diemžēl šīs pozitīvās tendences ir izbeigušās un valstī atkal noticis kritiens atpakaļ.**

Lai gan valsts ekonomiskais stāvoklis kopumā nav pasliktinājies, tieši otrādi – lekšzemes Kopprodukts palielinājies 2001. g. par □ 8%, bet reģistrēto bezdarbnieku skaits samazinājies no 9,1 uz 7,7%. **2001. gads raksturojas ar daudzām negatīvām izmaiņām gandrīz visos nozīmīgos veselību raksturojošos statistikas rādītājos.**

Valstī turpina rakstīt pavājas koncepcijas, programmas un stratēģijas bērnu stāvokļa uzlabošanai, kuras pārsvarā neko būtisku bērnu labā nav mainījušas. Tā paralēli veselai rindai citu rakstiski noformētu ideju 2001. g. martā Ministru Kabinets apstiprinājis Mātes un bērna veselības aprūpes stratēģiju un Imunizācijas valsts programmu 2001.–2005. g.

Labklājības Ministrijas prioritātēs 2002. gadam nav ne vārda par bērniem.

Pēdējos divos gados atkal novērojama dzimstības samazināšanās un mirstības pieaugums.

2000. g. mirstība 1,6 reizes pārsniedz dzimstību.

2001. g. mirstība 1,7 reizes pārsniedz dzimstību.

Mātes (grūtnieces, dzemdētājas) mirstība atkal pieaugusi, kļūstot par vienu no dramatiskākajām CE/AE 27 valstu tīklā.

Mātes mirstības rādītājs:

2000. g. – 24,8 (uz 100 000)

2001. g. – 25,4 (uz 100 000)

Visi nāves gadījumi saistīti ar grūtniecību, mātēm ir ierobežotas iespējas pietiekami bieži apmeklēt ārstu kā arī saņemt attīstītu valstu tehnoloģijām atbilstošus diagnostikas pakalpojumus.

Pēc smagā darbā panāktās zīdaiņu mirstības pazemināšanās pārejas desmitgades beigās, 2001. g. noticis kritiens atpakaļ pietuvojoties mazattīstītāko Eiropas valstu līmenim (Rumānija, Bulgārija).

Zīdaiņu mirstība pieaugusi no 10, 4 promilēm 2000. g. uz 11,04 promilēm 2001. g.

Pēc ASV profesūras datiem jaundzimušo un zīdaiņu veselība ir ļoti lielā mērā atkarīga no mātes uztura kvalitātes. Mātēm, kuras saņem labu pārtiku dzimst aptuveni 65% zīdaiņu labā stāvoklī un otrādi.

Zīdaiņu un bērnu mirstību ietekmē arī mātes piena lietošana bērna uzturā. Ar krūti barotiem bērniem retāk sākas un attīstās infekcijas un citas slimības, kā arī retāk sastopams zīdaiņu pēkšņās nāves sindroms. **Diemžēl valsts labklājības un veselības sistēmas darbinieku vainas dēļ mūsu valstī tikai ~ 20% zīdaiņu tiek ēdināti tikai ar mātes pienu līdz obligātajam 6 mēnešu vecumam.**

◆ Turpina pieaugt iedzimto anomāliju daudzums

◆ Turpina pieaugt intranatāli (mātes organismā) bojā gājušo augļu skaits (2000. g. 42 gadījumi; 2001. g. 46 gadījumi)

Anomāliju un intranatāli bojā gājušo skaits lielā mērā liecina par vājām diagnostikas iespējām un kvalitatīvas aprūpes nepieejamību grūtniecēm mūsu valstī.

Diemžēl Latvijas valdības ziņojumā, kurš sagatavots ANO par pārejas desmitgadi (2002. gada maijā Speciālajai sesijai par bērniem Ņujorkā), **šie fakti nav minēti**. Bet no attiecīgajām nodaļām par prenatalo diagnostiku var saprast, ka viss mūsu valstī ir lieliskā kārtībā.

To, ka bērnu stāvoklis un veselības aprūpe valstī ir būtiski pasliktinājušies apliecina arī nākamie skaitļi:

- ◆ **Pieaugusi ir bērnu mirstība no «zīdaiņu pēkšņās nāves sindroma»** (18 bērni 2001. gadā).
- ◆ **Pieaugusi bērnu mirstība no ļaundabīgiem audzējiem** (2000. g. – 0; 2001. g. – 4 bērni)
- ◆ **Pieaugusi bērnu mirstība no plaušu karsoņa** (2000. g.– 3; 2001. g. – 7)
- ◆ **Pieaudzis mājās mirušo bērnu skaits** (3,7% no bērniem nomiruši bez ievietošanas slimnīcā)

Iepriekšminēto rādītāju pieaugums ir likumsakarīgs, jo vairāk kā pusei ģimeņu ar bērniem nebija iespējas laikus saņemt medicīnisko palīdzību.

2001. g. par 16% samazinājies ārsta apmeklējumu skaits par 26,8% – samazinājies konsultāciju skaits pie vidējā medicīniskā personāla, savukārt neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšana samazinājusies par 20,6%. **Salīdzinot ar 2000. gadu par 42,9% ir samazinājusies saslimstība ar ērcu encefalītu.** Tomēr Latvija joprojām ir ļoti nelabvēlīgā pozīcijā ērcu encefalīta saslimstības ziņā salīdzinot ar pārējām Eiropas valstīm.

Tajā pat laikā iedzīvotāju nabadzības dēļ – nokavētie ārstu apmeklējumi daudz biežāk izvērtušies par neatliekamām operācijām sakarā ar asiņošanām un plīsumiem kuņģa zarnu traktā. Ģimenes ar 2 un vairāk bērniem 63% gadījumu spiestas attiekties pat no zobu ārstēšanas.

Bērnu veselības pasliktināšanās un novēlotu diagnostikas iespēju rezultāti ir bērnu invalidizēšanās pieaugums. Gadu no gada pieaug bērnu no 3–14 gadu vecumam profilaktiskajās apskatēs konstatēto veselības traucējumu skaits – pazemināta dzirde, pavājināta redze, valodas un stājas traucējumi.

Attīstītām Eiropas valstīm neiedomājami rādītāji:

– Kopš 2000. gada 2 reizes ir pieaugusi saslimstība ar HIV/AIDS. Bet! tas ir gada laikā. Savukārt kopš 1998.–2000. g. bērnu inficētība jau bija palielinājusies 10 reizes. **5 gadu laikā 1998.–2002. g. bērnu inficētība ar HIV/AIDS ir pieaugusi 20 reizes. 1998.–2000.g. kad valstī nebija nekāda nacionālā rīcības plāna** bērnu narkomānijas profilaksei un ārstēšanai, kad mūsu atbildīgie dienesti acīmredzot bija pārliecināti, ka uz bērniem Latvijā neattiecas pārejas pasaules likumsakarības.

– **Par 300% pieauga intravenozo narkotiku (heroīna) lietošana, tajā skaitā bērnu vidū. Uz pilnīgu dempinga cenu fona policijai nopietni nekontrolējot narkotiku izplatīšanas vietas – skolas, klubus, punktus, valsts policijai bija norādīts neaizturēt un nesūtīt uz analīzēm bērnus, kuri bija lietojuši narkotikas.** Iemesls? Iekšlietu ministrijai nebija valsts iedalītas naudas, ko maksāt Ls 30 par katra viena aizdomīga bērna analīzi.

– Skolās, valsts radio un TV, Interneta portālos, ko varēja un vajadzēja finansēt valstij, joprojām vairumā gadījumu netiek nodrošināta pilnvērtīga bērnu, vecāku un pedagogu izglītošana pa bērnu veselības, HIV/AIDS, narkomānijas profilakses un ārstēšanas problēmām. Nedz arī par neatliekamās palīdzības sniegšanu bērns – bērnam.

– Zināmā korelācijā ar intravenozo narkotiku lietotāju pieaugumu palielinās arī saslimstība ar parenterālo vīrusu hepatītiem.

– Būtisks rādītājs, kurš raksturo valsts iedzīvotāju un medicīnu izglītības un kultūras līmeni ir saslimstība ar **akūtām zarnu infekcijām, kurām 2001. gadā arī ir tendence paaugstināties, īpaši jau dizentērijai. Saslimstība ar dizentēriju salīdzinot ar 2000. gadu ir palielinājusies 4,5 reizes.**

Saslimstības uzliesmojumi neapšaubāmi saistīti ar higiēnas normu neievērošanu. Valsts Ziņojumā ANO atkal ir sirsnīgi un mīļi ar atzinību novērtēta Latvijā pastāvošā vides kontrole, «Glābiet bērnus» ekspertiem šajā jomā ir pavisam cits viedoklis. «Glābiet bērnus» vides un veselības projektā iesaistītiem cilvēkiem apsekojot bērnu iestādes un veikalus izdevies konstatēt daudzus pārkāpumus pret pārtikas higiēnas prasībām. Diezgan daudzi cilvēki sniedza norādes, ka pārtiku kontrolējošie dienesti «caur pirkstiem skatās uz novecojušiem produktu termiņiem un vaļēju produktu sagatavošanas noteikumiem – par zināmu atlīdzību naudā vai graudā».

2001. gadā sabiedrības veselības aģentūra konstatējusi, ka 5,8% no tuvu 40 tūkst. izmeklēto pārtikas produktu neatbilda higiēnas prasībām.

No pārtikas produktiem izdalīto mikroorganismu vidū vairāk nekā divas trešdaļas satur stafilokokus. Tieši šie mikrobi izraisa smagas vemšanas un caurejas maziem bērniem.

Tautas pagrimumu «medicīniski kulturālā» jomā raksturo arī saslimstības ar lipīgām ādas slimībām. Prieicīga ziņa šajā jomā ir, ka **vismaz saslimstība ar kašķi 2001. gadā ir mazinājusies par 13,2 %.**

Vakcīnatarīgās bērnu slimības

Valstī pēdējos gados izveidojusies smaga situācija ar vakcīnatarīgām infekcijas slimībām.

Lai gan 2001. g. janvārī Latvijas valdības delegācija ANO Cilvēka tiesību komisijas sesijā Ženēvā lepnī paziņoja, ka mūsu valstī imunizācijas rezultāti ir taisni lieliski un primārā veselības aprūpe ir 100% pieejama visiem bērniem, tad no mūsu publikācijas var skaidri saprast, ka tik dramatiska situācija veselības aprūpē var izveidoties vienīgi apstākļos, kad vismaz puse iedzīvotāju nevar reāli saņemt medicīniskos pakalpojumus laikā, kad tie ir nepieciešami.

Kopš 1998. gada atkal turpina pieaugt bērnu saslimstība ar tuberkulozi. Ja 1998. gadā bija kopumā 149 jauni saslimšanas gadījumi, tad 2001.g. jau ir tuvu 200 gadījumiem no jauna saslimušu bērnu.

Turpinās tendence novēloti apmeklēt ārstu ar tuberkulozi ielaistās stadijās. Vairāk nekā puse plaušu tuberkulozes slimnieku ir bīstami apkārtējai sabiedrībai, jo izdala baktērijas.

2001. gadā strauji palielinājusies bērnu saslimstība ar epidēmisko parotītu (cūciņām), sasniedzot pēdējo 10 gadu laikā visaugstāko saslimstības līmeni. Tāpat palielinājusies saslimstība ar masaliņām un garo klepu, nedaudz samazinājusies saslimstība ar difteriju. Diemžēl valstī vēl nav izdevies sasniegt Pasaules Veselības Organizācijas un UNICEF ieteikto 95% imunizācijas līmeni. To būs grūti panākt, jo mūsu veselības aprūpes «dižgari» ir atņēmuši desmitiem tūkstošu bērnu vienīgo reālo iespēju sekot veselībai un saņemt medicīnas pakalpojumus pie skolu ārstiem un māsīņām. Kad šāda sistēma pastāvēja skolēni tika laikā vakcinēti, kā arī laikus konstatētas visādas novirzes un bērnu slimības. Patreizējos Latvijas apstākļos nebija pareizi sagraut šo sistēmu, atstājot visu tikai bērnu vecāku labas gribas un atbildības ziņā. Kā jau minējam vismaz 54% ģimeņu ar bērniem nav finansiālu iespēju laikus un pietiekami bieži griezties pie ārstiem.

Difterija. Nav imunizēts pietiekams skaits bērnu un ir nepietiekams pieaugušu imunitātes līmenis. Arī pusaudžu jauniešu imunitātes līmenis pret difteriju nepiemērotu vakcīnas pielietošanas dēļ ir apšaubāms. NB! **2000. gadā Latvijā bija augstākais saslimstības līmenis ar difteriju Eiropā. Difterijas izplatību neizdosies apturēt, ja nerasniegs PVO rekomendēto imunizācijas līmeni pret difteriju 90%.**

Garais klepus. 2000.–2002. g. saslimstība palielinās.

NB! **Masaliņas. 2001. gadā par 600% (6 reizes) pieaugusi saslimstība ar masaliņām salīdzinot ar 2000. gadu. Visvairāk slimo bērni un jaunieši. Masaliņas ir superbīstama infekcija grūtniecēm, jo gandrīz vienmēr noved pie smagas augļa anomālijas, tādēļ, lai gan valsts statistika apgalvo, ka ir vakcinēti 95% cilvēku, būtu jāanalizē vakcīnas kvalitāte, lai izskaidrotu tik lielu pieaugumu.**

NB! **Skandalozi skaitļi raksturo cūciņu izplatību Latvijā (epidēmiskais parotīts).** Skolās daudzi bērni sāka slimot 1999. gadā, pie tam slimoja arī vakcinēti bērni, kas nopietni lika apšaubīt vakcīnas kvalitāti. **2001. gadā ir konstatēti 6834 cūciņu gadījumi, kas ir 3,5 reizes vairāk nekā iepriekšējā gadā.** 72% no saslimušajiem bija bērni. Saskaņā ar PVO prasībām pret parotītu ar kvalitatīvu vakcīnu jābūt vakcinētiem 95% bērnu. Acīmredzot Krievijā ražotās, kā arī daļa neatkarības gados iepirkto vakcīnu ir bijušas zemas kvalitātes.

Joprojām satraucoši ir bērnu un pusaudžu alkoholisma rādītāji, lai gan kopš 1999. gada uzskaitē esošo bērnu skaits nedaudz samazinājies, tomēr problēma joprojām ir milzīga, un nav redzams, ka valsts pie tās risināšanas nopietni strādātu – nedz profilakses, nedz ārstēšanas, nedz likumdošanas jomā.

Esošie statistikas dati apliecina, ka 2001. gadā ģimeņu un bērnu veselība ir pasliktinājusies, un tas saistīts ar medicīnisko pakalpojumu pieejamības problēmām, kuru cēloņi jau būtu jāanalizē veselības aprūpes organizatoriem. Tik slikti veselību raksturojošie rādītāji bija tikai 1994. gadā un to varēja saistīt ar 1993. gadā uzsāktu veselības aprūpes sistēmas reformu un attiecīgām likumdošanas izmaiņām. Kā to skaidrot šodien? Lietuvā un Igaunijā bērnu stāvoklis turpina uzlaboties. Tajā pat laikā Latvija slīd pa skalu lejā uz no ES paplašināšanas procesa izslēgto Rumānijas un Bulgārijas pusi.

Visu informāciju par valsts un «Glābiet bērnus» aktivitātēm likumdošanas jomā bērnu tiesību sfērā skatieties Starpziņojuma juridiskajā daļā un «Glābiet bērnus» pētījuma par vardarbību bērnu iestādēs juridiskajā izvērtējumā.

**Daži aspekti un atskaite par «Glābiet bērnus»
pētījumu ANO projekta
«Valsts vardarbība pret bērniem» ietvaros**

**Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez
vecāku gādības palikušu bērnu
aprūpes iestādēs
un internātskolās**

**Daži aspekti* un atskaite par «Glābiet bērnus» projektu
ANO projekta «Valsts vardarbība pret bērnu» ietvaros
«Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecāku gādības palikušu bērnu
aprūpes iestādēs un internātskolās»**

ANO 2000./2002. g. aicināja Valstu valdības un NVO ierobežot vardarbību pret bērniem. Projekts tika nosaukts «Valsts vardarbība pret bērniem», kas nozīmē vardarbību pret bērniem valsts un pašvaldības iestādēs, arī ģimenēs – visur tur, kur valsts nepilda savu uzdevumu – pasargāt bērnu no jebkuras vardarbības, kā to prasa ANO Konvencija par bērna tiesībām. Atsaucoties šim ANO aicinājumam, organizācija «Glābiet bērnus» 2000. gadā uzsāka projektu «Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecāku gādības palikušu bērnu aprūpes iestādēs un internātskolās».

Projekta mērķis bija samazināt vardarbību pret bērniem bērnu iestādēs. Lai to panāktu, vajadzēja:

- izglītēt bērnus un darbiniekus par bērnu tiesībām būt pasargātiem no vardarbības un par vardarbību kā tādu, kur vērsties pēc palīdzības;
- atklāt bērnu tiesību pārkāpumus, dokumentēt tos audio un video ierakstos, izanalizēt, iesniegt prokuratūrai pārbaudei;
- ar masu mediju palīdzību iesaistīt sabiedrību bērnu tiesību pārkāpumu novēršanā bērnu iestādēs;
- izanalizēt iegūtos datus, lai konstatētu, kas traucē novērst bērnu tiesību pārkāpumus iestādēs – kādas nepilnības būtu jānovērš likumdošanā un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas un tiesībsargājošo valsts institūciju darbā, lai varētu palīdzēt bērniem, kuri cieš no vardarbības.

Projektā piedalījās:

organizācijas «Glābiet bērnus» pārstāvji – Inguna Ebela, dr. med., organizācijas priekšsēdētāja, Valentīna Eihenberga – direktore, socioloģe, Pēteris Mežulis – uzticības telefona konsultants, psihologs, raidījumu «Glābiet bērnus» žurnālists, Edmunds Paulavičs – videooperators.

«Glābiet bērnus» pieaicinātie eksperti:

- ◆ Juridiskais birojs »Rektiņa un Mize«
- ◆ Maija Valce mag. paed., psiholoģe
- ◆ Ilze Veitnere psiholoģe, tiesu medicīnas eksperte
- ◆ Aida Prēdele Saeimas deputāte
- ◆ Vaira Paegle Saeimas deputāte
- ◆ Aija Barča Saeimas deputāte
- ◆ Una Brenča ģenerālprokuratūras prokurore
- ◆ Ilze Sīpola Municipālās policijas pārstāve
- ◆ Aija Korņeva TV Panorāmas žurnāliste
- ◆ Iveta Baškevica psiholoģe
- ◆ Latvijas Bāreņu biedrība – priekšsēdētājs Jānis Salmiņš

Projekta gaitā apsekotas 29 bērnu – bāreņu iestādes (skat. pielikumā) – tajā skaitā:

- bērnu nami – 7;
- internātskolas – 5;
- speciālās internātskolas – 4;
- pamatskolas – 4;
- vidusskolas – 3;
- sociālas aprūpes centri – 3;
- ģimenes aprūpes centri – 1;
- izglītības – rehabilitācijas centri – 1;
- arodskolas – 1 :

* Šajā sadaļā rakstīto, kā arī mūsu visa kopējā apsekojuma rezultātus no juridiskā viedokļa izvērtēs juridiskais birojs Rektiņa un Mieze (skat. tālāk tekstā). Tādēļ mēs vairāk pakavēsimies pie pārējiem problēmas aspektiem, kā arī detalizēti pie mūsu apsekojuma norišu apraksta trijās Latvijas vietās – Aleksandrovas internātskolā Konstantinovā Talsu rajonā, sociālās aprūpes centrā «Veģi» Talsu rajonā un vairākās Liepājas bērnu iestādēs.

Apmeklējot 29 bērnu iestādes katrā no viņām notika stundām ilga liecību un interviju dokumentēšana, gan filmējot, gan veicot audioierakstus.

Projektu finansiāli atbalstīja Sorosa Fonds Latvija un Lielbritānijas vēstniecība. Projekts sastāvēja no divām daļām – izglītojošās un pētnieciskās.

Izglītojošo daļu atbalstīja vairāk Lielbritānijas vēstniecība un tas nozīmēja, ka 29 internātskolās, bērnu namos, sociālās aprūpes centros, patversmēs un skolās «Glābiet bērnus» speciālisti sarunājās ar audzēkņiem un darbiniekiem par bērnu tiesību tēmām un problēmām, skaidrojot pieeju tām ANO Konvencijas par bērnu tiesībām aspektā. Tika stāstīts par to, kas ir vardarbība pret bērniem, kā to konstatē, kādas sankcijas par to paredzētas LR likumdošanā un citās valstīs. Bērnu iestāžu darbinieki tika aicināti ziņot par bērnu tiesību pārkāpumiem vietējām bērnu tiesību aizsardzības struktūrām vai/ un, ja ir neuzticēšanās viņu darbam, tad ziņot Valsts bērnu aizsardzības centram (VBTA) vai visbeidzot organizācijai «Glābiet bērnus». Par pamatotām aizdomām par bērnu tiesību pārkāpumiem, kurus ignorē iestādes vadība, tika mudināts ziņot policijai, prokuratūrai. «Radu būšanas» un korupcijas gadījumā «Glābiet bērnus» aicināja ziņot Ģenerālprokuratūrai.

Projekta sadaļu par vardarbības izpēti galvenokārt finansēja Sorosa Fonds Latvija. Situāciju ar vardarbību «Glābiet bērnus» pētīja sarunājoties ar bērniem, kā arī lūdzot aizpildīt anketas (galvenos jautājumus skat. pielikumā). Par iegūtajiem rezultātiem un vardarbības gadījumiem «Glābiet bērnus» informēja Izglītības, labklājības, tieslietu ministrus un Starpministriju bērnu tiesību komisiju un Saeimas deputātus.

Sarunas ar bērniem un atbildes anketās liecina, ka bērni nezin, kas ir vardarbība, izprot kā fizisku vardarbību – piekaušanu ar vidējiem vai smagiem miesas bojājumiem, bet kā seksuālu vardarbību – izvarošanu. Tikai pēc ilgstošas izskaidrošanas bērni piekrīt vardarbības starptautiski pieņemtajam skaidrojumam.

Pavisam vājš priekšstats bērniem ir par tādiem vardarbības veidiem kā pamešana novārtā, bet īpaši par emocionālo vardarbību. Augšminētais liecina, ka pētot vardarbības izplatību postkomunisma valstīs ir jābūt īpaši pielāgotām aptaujas anketām.

Secinājumi ir, ka:

- ◆ līdzšinējie pētījumi visticamāk neatspoguļo patieso stāvokli un vardarbības izplatības rādītājus*;
- ◆ nepieciešams izglītēt bērnus par dažādiem vardarbības veidiem un kā no tās izvairīties.

*2000.g. pētījums Īrijā liecina, ka > 80% bērnu kopumā ir sastapušies ar dažādiem vardarbības veidiem. 80 – to gadu pētījumi no ASV liecina, ka katra 4. meitene un katrs 10. zēns ir cietuši no seksuālas vardarbības. Tajā pat laikā 1998./1999g. «Glābiet bērnus» pētījumi, aptaujājot 4300 skolēnus ar anketu palīdzību liecina, ka no fiziskas vardarbības cietuši tikai 18% bērnu, bet no seksuālas vardarbības 2% bērnu, vidēji Latvijā. Taču ekstrapolējot šos datus uz valsts bērniem kopumā, (arī pie šī salīdzinot ārzemju datiem zemā vardarbības līmeņa) absolūtais bērnu daudzums, kuri atzīst, ka cietuši no vardarbības, ir dramatisks – no fiziskas vardarbības ~100 000 bērnu, no seksuālas > 10 000 bērnu. Minētie skaitļi varētu liecināt, ka Latvijā ne bērniem, ne pedagogiem, ne vecākiem nav izpratnes par to, kas īsti ir vardarbība pret bērnu plašākajā šī vārda nozīmē. Līdz ar to, lai gan vardarbība pret bērnu ir aizliegta vairākos Latvijas likumos, piem. Bērnu tiesību likumā un Krimināllikumā, sabiedrība pilnībā neizprot pat šajās likuma normās ietvertos jēdzienus. Pat daudzi Saeimas deputāti nepiekrīt, ka ar likumu ir aizliegts pielietot bērniem jebkurus miesas sodus – t. sk. pērt, raut aiz ausīm, kniebt utt. Lai gan tieši tas ir aizliegts Bērnu tiesību aizsardzības likumā.

Līdz ar to nav brīnums, ka skaidrojot Krimināllikumu 174. pantā noteiktās likuma normas vairāki speciālisti juristi ir būtībā aizstāvējuši pārdarītāju nevis upuri, kurš cietis no vardarbības, skaidrojot, ka vardarbība ir notikusi sitot bērnu tikai tad, ja sitējam ir bijis nodoms pazemot bērnu vai sagādāt viņam fiziskas vai garīgas ciešanas.

Pēdējais pētījums, kas veikts UNICEF uzdevumā 35 valstīs, tajā skaitā Latvijā, kur to veica Latvijas fakti 2001. g. aptaujājot 400 Latvijas bērnus, liecina, ka «Glābiet bērnus», VBTAC un UNICEF Latvijas nacionālā komitejas darbs, izskaidrojot vardarbības jēdzienu TV raidījumos «Glābiet bērnus» un skolās, ir devis labus rezultātus. Tā šogad jau 62% bērnu atzīst, ka ir izjutuši vardarbību un agresīvu izturēšanos mājās, 18% tāpat kā «Glābiet bērnus» 1999. gada pētījumā pieredzējuši sišanu, 44% bērnu jau izprot, kas ir emocionāla vardarbība. Tomēr pie jēdziena izpratnes vēl jāstrādā, jo šie skaitļi neticami lielā mērā vēl atpaliek no, piemēram, Īrijas rādītājiem.

Bērnu aptauja, kuru «Glābiet bērnus» speciālisti un brīvprātīgie veikuši 29 Latvijas bērnu iestādēs, pilnībā apstiprina to, ka Latvijas valdībai ir aktīvi jāīsteno dzīvē ANO 2001. g. Rekomendācijas – jāsamazina bērnu skaits iestādēs, jānodrošina bērni ar audžuģimenēm, jāsaved kārtībā likumdošana un adopcijas sistēma tā, lai bērni tiktu maksimāli adoptēti, lai būtu nodrošināta vardarbības atklāšana, cietušo un liecinieku reāla aizsardzība un vainīgo sodīšana.

Pielikumā skat. dažus jautājumus no aptaujas anketām.

Kopumā tika aptaujāti 170 bērni. Aptaujas rezultāti liecina ne tikai to, ka bērni nezina, kas īsti ir vardarbība, bet apliecina, ka 90% bērnu momentā atstātu bērnu namu, internātskolu, ja vien viņiem būtu kur iet. Tikai 10% bērnu jūtas labi aprūpes iestādēs.

Tas lieku reizi apliecina ANO pieprasīto pārveidojumu nepieciešamību – attīstīt audžuģimeņu tīklu, samazināt bērnu skaitu iestādēs, stimulējot alternatīvo aprūpi.

Mēs redzam, ka bērni iestādēs atrodas gadiem ilgi, tā vietā, lai atrastu viņiem ģimeni, redzam, ka 90% bērnu jūtas vientuļi. Bet redzam arī, ka 85% bērnu visvairāk sāpinātu apziņa, ka viņi nekad nesatiks mammu vai tēti (tulko, ka viņiem nekad nebūs ģimenes – īsto vecāku jeb alternatīvas)

Trešais «Glābiet bērnus» uzdevums projektā bija pārliecināties par to, kā bērniem pret varmācību palīdz visa valsts bērnu tiesību aizsardzības sistēma, t. i. VBTAC, skolu valdes izglītības nodaļas (bērnu tiesību speciālisti), bāriņtiesa, pagasttiesa, policija, (nepilngadīgo lietu inspektori), prokuratūra, kā arī, kā šīs minētās struktūras uzrauga attiecīgās ministrijas, t. i.:

– Izglītības Ministrija – Izglītības nodaļas, izglītības valsts inspekciju utt., internātskolas, speciālās internātskolas, VBTAC;

– Labklājības Ministrija – bāriņtiesas, pagasttiesas, sociālās aprūpes centrus, bērnu namus, patversmes.

«Glābiet bērnus» pārbaude bērnu iestādēs notika gan plānveidīgi, gan atsaucoties uz ienākošām sūdzībām par vardarbību konkrētā iestādē.

«Glābiet bērnus» ir 2 lielākie precedenti šajā apsekojumā, kur ir bijušas kritikas situācijas ar plaša spektra vardarbību pret bērniem. 2 atšķirīgas pakļautības iestādes – 2 atšķirīgi risinājumi – nu jau augstākos etapos – nākamajos līmeņos – virs direktora, t. i. pagasttiesa, valsts bērnu tiesību speciālists, policija, ministrija.

1. precedents pozitīvais – IM pakļautībā esošā Aleksandrovas speciālā internātskola Krāslavas rajonā.

2. precedents negatīvs – LM pakļautībā esošais bērnu sociālās aprūpes centrs «Veģi» Talsu rajonā.

Ir arī 3. precedents – kas radies «Glābiet bērnus», apsekojot vairākas Latvijas iestādes un tiekoties ar Liepājas bērnu tiesību speciālistu un policijas darbiniekiem.

Veicot pārbaudi 29 bērnu iestādēs, konstatējām, ka izšķirošā persona, kura nosaka būs vai nebūs vardarbība pret bērniem iestādē – ir iestādes direktors. Kur bija direktors, kurš šādas lietas kontrolēja un nepieļāva, tur viņas vai nu nenotika, vai notika ierobežoti. Liela nozīme arī kolektīva vispārējam izglītības līmenim. Tā piem. lieliska direktore Pamūšas internātskolā. Direktors un spožs kolektīvs – Lielplatones speciālajā internātskolā. Īpašs gadījums Bebru internātskola – Aizkraukles rajonā, kur bērni no visas Latvijas pēc «Glābiet bērnus» vasaras nometnēm – nevēlas braukt mājās. Bebru internātskolā ir arī «Glābiet bērnus» vietējā nodaļa, pedagogi no citām Latvijas vietām brauc šeit pieredzes apmaiņā. Bet! Turpat netālu – Mālpils internātskolā arī ir «Glābiet bērnus» nodaļa, bet šajā skolā bērni pēc vasaras nometnēm labprāt atgriežas mājās, skolā formāli bērnu labā viss tiek darīts, taču bērni nevēlas nedz atrasties, nedz arī izjūt sirsniību pret sevi. Sirsniības te nav, ir laipns atturīgums.

Pamūšas internātskolā pie labas direktores un mācību daļas vadītājas ir skolotāji, kuri ir vardarbīgi pret bērniem. Eksistējošā likumdošana neļauj tādus atbrīvot no darba. Direktore atkārtoti mēģinājusi to darīt, bet izglītības inspekcija atkal atjaunojusi darbā **pierādījumu trūkuma dēļ.**

Šis ir ļoti nopietns «Glābiet bēmus» konstatējums likumu – toreizējā Darba Likumu Kodeksa – nepilnībai. DLK neparedz iespēju atlaist no darba cilvēku uz aizdomu pamata par vardarbību. Tā ir vispirms jāpierāda. Taču – DLK ļauj atstādināt cilvēku uz izmeklēšanas laiku no darba pienākumu pildīšanas, t. i. pārvedot citā darbā un saglabājot darba algu. Patreizējos Latvijas pašvaldību trūcīgā finansējuma apstākļos tas bieži nav iespējams. Rezultātā – bērni cietušie paliek kopā ar varmāku, kurš netraucēti var iespaidot liecinieku mainīt liecības, traumēt un iebaidīt bēmus.

POZITĪVIE PIEMĒRI

«Glābiet bēmus» saņēma trauksmes signālu no **lecavas internātskolas** direktores, ka viņa atklājusi, ka kāda ilggadīga skolotāja regulāri pazemo un spīdzina bēmus. Direktore uzaicināja «Glābiet bēmus», jo uzskatīja, ka pastāvošās likumdošanas nepilnības un sabiedrības attieksme varētu traucēt viņai atbrīvot no darba vardarbīgo skolotāju. Direktore informēja rajona prokuratūru. Arī «Glābiet bēmus» pēc bērnu, skolotāju intervēšanas iesniedz Bauskas virsprokuroram iesniegumu ar lūgumu pārbaudīt vai skolotājas rīcība nesatur Krimināllikuma 174. panta pazīmes un ierosināt krimināllietu. Pārbaude notika, krimināllietā tika ierosināta. Cietušos bēmus bija iespējams noprināt, jo skolotāja tika atstādināta no darba pienākumu pildīšanas uz laiku un pārvesta citā apmaksātā darbā turpat skolā. Diemžēl, saskaņā ar toreizējo Darba likumu kodeksu, pavisam atbrīvot personu var tikai, ja pilnībā pierādīta viņas vaina. Ja direktore nebūtu uzņēmusies risku un atbildību, tomēr atrodot minēto risinājumu (izolēt skolotāju no cietušajiem un lieciniekiem), vistīcāmāk iestātos apburtais loks – skolotāja turpinātu iebaidīt un šantažēt cietušos un lieciniekus, un kā jau tas visbiežāk gadās – cietušie un liecinieki baidītos apstiprināt viņas vainu. Bauskas prokuratūrā ir īpaša attieksme pret bērniem, un šeit tiek ņemta vērā ANO Konvencija par bērna tiesībām, arī bērns tiek uzskatīts kā prioritāte. Prokuratūra pati izmeklē vairumu lietu, kur cietušais ir bērns, jo prakse liecina, ka lielākā daļa policijas darbinieku vēl nav ieguvuši attiecīgu izglītību un kapacitāti, lai spētu izmeklēt lietas, kurās cietušais ir bērns, atbilstoši viņa speciālajām vajadzībām.

Arī otrs piemērs no Bauskas rajona ir pozitīvs, lai gan tikai daļēji.

«Glābiet bērnu» lūdza pārbaudīt arī informāciju par vardarbību pret bērniem **Pamūšas speciālajā internātskolā un Bauskas bērnu namā**. Bauskas prokuratūra reaģēja operatīvi un pārbaudīja informāciju. Taču tā kā vardarbība pret bērniem Bauskas bērnu namā izrādījās epizodiska un tikai no dažu audzinātāju puses, tad krimināllietu neierosināja. Juristu analizē var sīkāk iepazīties ar skaidrojumiem, kāpēc – tāpēc, ka audzinātājiem «neesot bijis nodoma pazemot vai sagādāt bērnam ciešanas». Tāda diemžēl vēl ir arī lielas sabiedrības daļas attieksme, ka fiziski sodi nāk bērnam tikai par labu. Lai gan kā ANO Konvencija par bērna tiesībām, tā arī Bērnu tiesību aizsardzības likums un arī Krimināllikums pēc būtības aizliedz fiziskus (miesas) sodus un cieņu un godu aizskarošu izturēšanos pret bērniem, diemžēl daudzi policisti un prokurori pieturas pie morāles un pārkāpjot starptautiskās tiesību normas novecojušā Krimināllikuma 174. panta skaidrojuma (skat. juridiskajā atzinumā). Pamūšas internātskolā arī konstatējam Darba likuma kodeksa nepilnības, kas gadiem ilgi liedz direktorei atbrīvot no darba par vardarbību pret bērniem dažus pedagogus.

Spožākais pozitīvais piemērs no «Glābiet bēmus» pētījuma ir bērnu tiesību pārkāpumu novēršana Aleksandrovas speciālajā internātskolā – kas apstiprina, ka pat pie nepilnīgas likumdošanas var panākt pozitīvu rezultātu, bērnu labā saliedēti darbojoties sabiedriskai organizācijai ar Izglītības ministriju, presi, ģenerālprokuratūru, rajona prokuratūru un policiju, ja cilvēkam izdodas pacelties pāri «radu un draugu būšanai», bailēm apkaunot savu (Latgales) rajonu, un stingri pieturēties pie ANO Konvencijas par bērna tiesībām tajos brīžos, kur vietējā likumdošanā ir tukšās vietas – nišas.

Rudenī «Glābiet bēmus» saņēma ziņas, ka Aleksandrovas internātskolā notiek emocionāla, fiziska, seksuāla vardarbība pret bērniem, arī pamešana novārtā. «Glābiet bēmus» sāka meklēt iespējamus lieciniekus un sazinājās ar viņiem. Tie bija bijušie un esošie internātskolas darbinieki. «Glābiet bēmus» darba grupa izbrauca uz Aleksandrovu un konstatēja sekojošo: skolas audzēkņi ir bāli, vāji, iebaidīti, baidās no atklātības. Tomēr pastāstīja, ka nepietiekot pārtikas, deviņos vakarā izslēdz elektrību, ir kopēja tualete zēniem un meitenēm – pie tam bez durvīm, nav iespējas pastaigāties, ne paskatīties televizoru, nav spēļu un rotaļu, par pārkāpumiem tiek sīsti, audzinātāji uzlielot tos bēmus, kuri piekauj un pazemo pārējos. Skolas direktors seksuāli uzmācoties meitenēm savā kabinetā, kad viņas lūdza iespēju piezvanīt pa telefonu. Direktors lietojot skolas transportu medību braucieniem kopā ar rajona vadības pārstāvjiem un citām amatpersonām, par dārgu naudu tirgojot savas saimniecības, zemas kvalitātes produkciju skolas virtuvei. Cilvēki, kuri mēģinājuši aizstāvēt bērnu intereses tiekot iebaidīti un atlaisti. Ar izglītības nodaļas un domes izpilddirekcijas darbiniekiem tiekot rīkotas kopīgas izklaides, tādēļ arī šīs amatpersonas ignorējot skolas darbinieku sūdzības.

Bāriņtiesas darbiniece vienlaikus ir arī skolas darbiniece, tādēļ baidoties zaudēt darbu un aizstāvēt bērnus. Psiholoģe esot direktora sievasmāte, kura neliekas ne zinīs par bērnu ciešanām.

Viss tas turpinoties gadiem, un valdot pilnīga direktora diktatūra, patvaļa un nesodāmības apziņa.

«Glābiet bērnus» momentā informēja par notiekošo Izglītības ministriju, valsts Prezidenti, Ģenerālprokuratūru un masu medijus aicinot panākt krimināllietas ierosināšanu.

«Glābiet bērnus» saņēma visielāko atsaucību no augšminētajām struktūrām. Savukārt no Krāslavas rajona domes izpilddirektora, skolas amatpersonu un daļēji vietējās preses puses tika organizēts milzīgs pretspārs «Glābiet bērnus».

Uz Aleksandrovu izbrauca Izglītības ministrijas pārbaude ar ministru priekšgalā. Diemžēl situācija pierādīja, ka valsts bērnu tiesību aizsardzības struktūra un Izglītības ministrijas ierēdņi nebija gatavas rīkoties efektīvi krīzes situācijā.

Netika atstādīnāti no amata pienākumu pildīšanas bērnu apsūdzētie skolas darbinieki, netika arī nodrošināta cietušo un liecinieku aizsardzība, kuriem tika draudēts, tāpat bērniem uzreiz nebija pieejami psihologi, kuri varētu viņus mierināt emocionālas krīzes brīdī. Tas viss nav iedomājams attīstītā rietumu demokrātijas valstī.

Pateicoties «Glābiet bērnus» ciešai sadarbībai ar masu medijiem un Izglītības ministru Kārli Greiškalnu faktiski izdevās radīt modeli, kā turpmāk rīkoties līdzīgās situācijās. **Pateicoties ministra operatīvai rīcībai**, gan ar novēlošanos, bet tomēr, neskatoties uz visām toreizējā Darba likumu kodeksa u. c. likumu nepilnībām, nedz arī koruptīvām un nepotiskām (radu) saitēm vietējo amatpersonu un skolas darbinieku starpā, **izdevās bērniem palīdzēt relatīvi ātri.**

Lieta ieguva pozitīvu virzību pateicoties Krāslavas rajona virsprokurorei Maldai Kristovskai un VBTAC uzraudzības nodaļas vadītājai Fainai Lomānovai, kā arī vietējās Dagdas policijas inspektorei, kura nevēlējās publiskot savu vārdu.

Aizdomās turētie skolas pedagogi gan ņēma slimības lapas, gan devās atvaļinājumos, Izglītības ministrija mēģināja viņus atstādīnāt no darba, taču esošā likumdošana to tiešā veidā izdarīt neļāva utt. Ar bērniem novēloti, bet tomēr uzsāka strādāt psihologi. Lieliski strādāja policija un prokuratūra.

Rezultātā tika ierosinātas vairākas krimināllietas par valsts amatpersonas stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, vardarbību pret bērniem un seksuālu izmantošanu utt.

Pēc Aleksandrovas gadījuma Izglītības ministrija deva pavēli apsekot visas Latvijas internātskolas, apmācīt pedagogus un bērnu par vardarbības pazīmēm un tās novēršanu. Bija radīts precedents, ka nesodāmības ēra par pārdarījumiem bērniem ir beigusies.

Lai gan VBTAC jau 1999. g. bija izdevusi mācību līdzekli skolām par vardarbības novēršanu, diemžēl, pirms «Glābiet bērnus» pētījumu braucieniem, tikai retās internātskolās pie tā bija nopietni strādāts.

Situācija, kura izveidojusies bērnu tiesību aizsardzībā internātskolās, lieku reizi apliecina sabiedrisko organizāciju nepieciešamību, un to, ka sabiedrībai ir milzīgs spēks, ja tā ar preses palīdzību nopietni iesaistās kādas problēmas risināšanā.

24. oktobrī 2001. g. notika tiesa, un ir pirmais notiesātais – Aleksandrovas internātskolas audzinātājs Oļegs Lisjonoks. Tika pierādīta viņa vaina bērnu spīdzināšanā 32 no 33 epizodēm, kurās bija 23 cietušie. Domājams, ka tie ne tuvu nav visi cietušie. Neskatoties uz milzīgo Dagdas policijas un Krāslavas prokuratūras darbu, lai pierādītu šīs epizodes, tiesa piesprieda Lisjonokam tikai 2,5 gadi nosacīti, bet spriedumā neierakstīja, ka šis cilvēks nedrīkst strādāt ar bērniem.

«Glābiet bērnus» iesniedza protestu Ģenerālprokuroram ar lūgumu pārsūdzēt spriedumu augšminēto iemeslu dēļ, kā arī tāpēc, ka 23 cietušie bērni nav iepazīstināti ar spriedumu, un nav ņemts vērā viņu viedoklis, kas atkal ir rupji ANO konvencijas par bērna tiesībām pārkāpumi.

Un jau tūlīt pēc dažām dienām «Glābiet bērnus» saņēma informāciju, ka Lisjonoks turpina strādāt ar bērniem Tilžas internātpamatskolā, kuras direktors viņam devis «spožu» raksturojumu iesniegšanai tiesā. Ļoti labu raksturojumu esot tiesai sniedzis par Lisjonoku arī Kaivas internātskolas direktors, kurā Lisjonoks esot nostrādājis 12 gadus.

Lisjonoks nevarēja būt vardarbīgs pret bērniem tikai un vienīgi Aleksandrovas internātskolā, tāpēc jāvaicā, kas par cilvēkiem ir abu pārējo Lisjonoka darbavietu direktori, kuri taču ir bērnu likumīgie pārstāvji, un no kuriem šie bērni ir pilnībā atkarīgi. Vai šādi cilvēki vispār drīkst strādāt ar bērniem, kuri pieņem šādus darbiniekus. «Glābiet bērnus» saņemot informāciju lūdza pārbaudīt Ģenerālprokuratūrai un VBTAC, informējot arī masu medijus.

Dažu dienu laikā tika panākts, ka O. Lisjonoks iesniedz atlūgumu. Normāli gan būtu, ka viņš tiktu atlaists sakarā ar tiesas spriedumu, ka ir spīdzinājis un mocījis, piekāvis 23 bērnus vismaz 32 reizes. Pēdējais «Glābiet bērnus» panākumus ir, ka pēc

«Glābiet bēmus» lūguma vēstules Ģenerālprokuroram, spriedums ir pārsūdzēts. Tiesu gaida arī citi aleksandrovieši, pret kuriem celta apsūdzība. Tā kā 2002. g. process turpinās.

Lūk mūsu «nosacīti» pozitīvie piemēri. Pozitīvie tāpēc, ka amatpersonas ir atsaukušās un pēc savām iespējām un izpratnes ir palīdzējušas bērniem, t. i. pildījušas savu pienākumu.

«Nosacīti» pozitīvie, tāpēc, ka tas nav normāli, ka –

◆ vardarbību pret bērniem atklāj, savāc pierādījumus un lūdz ierosināt kriminālietu sabiedriska organizācija, lai gan valstī ir bērnu tiesību aizsardzības inspektori, bāriņtiesas, izglītības nodaļas, izglītības valsts inspektori, sociālās palīdzības dienesti, policija un prokuratūra;

◆ ka bērnu tiesību aizsardzības struktūras ir pakļautas pašvaldībai, kurā to pilnvērtīgu darbu negatīvi ietekmē radu un draugu būšana:

– **netiek nodrošināta bērnu – cietušo un liecinieku aizsardzība (nav kur pārvietot bērnus, lai izolētu tos no aizdomās turamiem pāridarītājiem),**

– **netiek atstādīnāti uz izmeklēšanas laiku no amata pienākumu pildīšanas bērnu apsūdzētie darbinieki,**

– bērniem nav reālas iespējas paziņot par vardarbību pret viņiem tajos gadījumos, ja ir nepieciešamība to darīt nezinot direktoram.

◆ ka valstī nav valsts finansēta bērnu ombuda; neatkarīga bērnu tiesību novērotāja, kurš atbilstoši ANO 2001. g. Rekomendācijām Latvijas valdībai ir jāizveido, lai ikvienam valsts bērnam būtu iespēja griezties pēc palīdzības, ja viņš to nesaņem no dienestiem pēc dzīves vietas, kuri viņu ignorē;

◆ ka esošās likumdošanas nepilnības vai tās nepareiza piemērošana nespēj garantēt ANO Konvencijas par bērna tiesībām ievērošanu valstī

◆ šie pozitīvie piemēri vispār var būt pozitīvi nevis kā to instanču darba rezultāts, kurām par šo darbu maksā algu, bet gan iejaucoties ģenerālprokuratūrai (vietējās prokuratūras vietā) vai Izglītības ministram (savu ierēdņu un vietējo izglītības nodaļu un izglītības valsts inspekcijas nodaļu vietā), VBTA (vietējo pašvaldības bērnu tiesību speciālistu, pagasttiesu un sociālo dienestu vietā, abi pēdējie bez tam vispār ir Labklājības ministrijas pakļautības dienesti!)

NEGATĪVIE PIEMĒRI

Liepājas bērnu nams, speciālā internātskola, Sociālās aprūpes centrs «Vēģi» Talsu rajonā.

Liepājas piemēri sīkāk aplūkoti juridiskajā atzinumā. Piebildīšu vienīgi, ka **Liepāja** ir klasisks gadījums, kur bērnu tiesību dienesti metas vienotā frontē, iesaistot presi, aizstāvot sava rajona godu, tā vietā, lai iedziļinātos savās kļūdās un mēģinātu tās novērst. Atklājot Liepājas bērnu iestādēs vairākas nopietnas norādes uz bērnu tiesību pārkāpumiem, darba grupa izdiskutēja tās ar valsts bērnu tiesību speciālistu Daci Liņķi, kura arī sniedza videointerviju. Saruna notika mierīgā gaisotnē un ir fiksēta videoierakstā. Pēc tam, kad «Glābiet bērnus» bija informējusi presi par sava pētījuma rezultātiem un atklātajiem bērnu tiesību pārkāpumiem, liepājnieki gribēja sūdzēt «Glābiet bērnus» tiesā par goda un cieņas aizskaršanu. «Glābiet bērnus» darba grupa, kurā bija gan psihologs, gan sociologs, gan ārsts, gan žurnālisti, vienojās, apkopojot savu viedokli kopīgā preses relīzē, ka, dažās **Liepājas bērnu iestādēs kā internātskolā un bērnu namā** ir konstatēta emocionāla, kā arī viegla fiziska vardarbība pret bērniem, konstatētas arī nopietnas norādes par seksuālo vardarbību pret bērnu nama bērniem no internātskolas audzēkņu puses. Visi iegūtie dati videokasetēs tika iesniegti ģenerālprokuratūrai ar lūgumu organizēt pārbaudi, vai bērnu iestāžu darbinieku un bērnu tiesību dienestu rīcība nesatur vairākus Krimināllikuma pantos atzīmēto nodarījumu pazīmes.

Pēc Ģenerālprokuratūras rīkojuma Liepājas policija un prokuratūra pārbaudīja «Glābiet bērnus» sūdzību un (skat. juridisko atzinumu), prasību noraidīja.

Ar nožēlu jākonstatē, ka prasības noraidīšanas pamatā acīmredzot bija aizsardzības reakcija pret rīdzinieku sabiedriskas organizācijas it kā aizskārums, tā arī diemžēl novecojis un starptautiskām cilvēktiesībām neatbilstošs uzskats par Krimināllikuma 174. panta skaidrojumu.

Jāatzīst gan, ka Liepājā bērnu tiesību dienesti strādā efektīvi, saliedēti, multidisciplināri – ciešā sadarbībā ar policiju, un «Glābiet bērnus» atklātos pārkāpumus tādēļ būtu iespējams diezgan ātri novērst. Žēl, ka tas netika izdarīts tikai tāpēc, ka Liepājas dienesti «Glābiet bērnus» rīcību uztvēra kā viņus aizskarošu.

Plaša spektra ilggadēja nesodīta vardarbība pret bērniem sociālās aprūpes centrā «Veģi».

2001. gada sākumā Glābiet bērnus saņēma pirmo informāciju par smagajiem bērnu tiesību pārkāpumiem Veģos. Ziņas sniedza bijusī mūzikas skolotāja, psiholoģe B. Kad viņa par vairākiem stipri sasīstiem bērniem, kā arī emocionālu vardarbību bija nesekmīgi ziņojusi direktoram un policijai, bērnu tiesību speciālistiem un bāriņtiesai, un Labklājības ministrijai, šo pedagogu atlaida no darba. B. savās vēstulēs minēja ap 10 konkrētus bērnus, kurus bija situši, spīdzinājuši, pazemojuši un seksuāli izmantojuši «Veģu» darbinieki.

«Glābiet bērnus» darba grupa, pieaicinot vienu no retiēm Latvijas speciālistiem darbam ar garīgi atpalikušiem bērniem, paed. mag. un psiholoģi Maiju Valci – Talsu rajona IP konsultanti. Pirmajā braucienā «Glābiet bērnus» intervēja bijušos Veģu audzēkņus, kuri tagad dzīvo sociālās aprūpes centrā «Ziedkalne» Jelgavas rajonā. Iegūtā informācija bija satriecoša. Satriekts bija arī «Ziedkalnes» direktors A. Nīmanis, kurš izteicies – *es zināju, ka Veģos nav viss kārtībā, ka tur bērnus iespaido, bet kaut ko tādu es iedomāties nevarēju, pat nojaust ne*. Iegūto video un audio-informāciju «Glābiet bērnus» nekavējoties iesniedza LR Ģenerālprokuroram līdz ar psihologa atzi-numu, ka pret bērniem Veģos acīmredzot norit ilggadīga, nesodīta plaša spektra vardarbība – fiziska, emocionāla un seksuāla. Lūdzām ierosināt krimināllietu un, deleģēt mūsu «Glābiet bērnus» komandā prokuroru no Ģenerālprokuratūras. Pieaicinot vēl divus deputātus no Saeimas, apsekojām bērnus pašos Veģos. Intervējām bērnus, esošos un bijušos Veģu darbiniekus un bijušos audzēkņus vairākās Latvijas pilsētās. **Atklājām, ka visi signāli policijā un bērnu tiesību struktūrās, kuri gadiem ir ienākuši tajā skaitā arī Labklājības ministrijā (LM), ir palikuši bez reālas operatīvas rīcības, bērniem nav palīdzēts un patiesībā neviens nekad nav bērnus izvaicājis par vardarbību pret viņiem, nav izvaicājis bez Veģu darbinieku klātbūtnes, no kuriem bērni baidās.**

Gan bērni, gan pieaugušie atklāja, ka bērni tiek sisti ar šļūteni pa kāju pēdām, lai nepaliek zilumi, ar vadiem, ar siksnām, slēgti ar rokudzelžiem pie radiatoriem, triekti ar galvu pret sienu, sisti ar kurpju papēžiem, nolaidības dēļ stīkuši un nostīkuši, saindējušies ar medikamentiem un miruši, spiesti strādāt smagus darbus darbinieku privātsaimniecībās, izvaroti, iesaistīti netiklās darbībās, pazemoti utt.

Visi darbinieki, pat bijušie ārprātīgi baidījās atklāt savu vārdu aiz bailēm zaudēt savu darbu vai no direktora, grāmatvedes un viņu radu atriebības. Šāda situācija varēja gadiem ilgi pastāvēt tādēļ, ka centra darbiniekus saista radniecības un draudzības saiknes ar Talsu Sociālās palīdzības fondu policiju un LM darbiniekiem. Bija liecinieki, kuri apgalvoja, ka uz LM no Sociālās aprūpes centriem gadiem ilgi regulāri tiekot vesti «Kukuļi».

Ģenerālprokurors, neraugoties uz to, ka «Glābiet bērnus» lūdza šo lietu nodot izmeklēšanā pavisam citam rajonam vai paturēt to Ģenerālprokuratūras lietvedībā, tomēr uzdeva lietu izmeklēt Talsu rajona prokuratūrai, kura izrādījās absolūti nespējīga izmeklēt krimināllietu par cietsirdīgu apiešanos ar bērniem augšminēto nepotiski koruptīvo saišu dēļ. Divu mēnešu laikā Talsu prokuratūra nebija aptaujājusi praktiski nevienu no vairākiem desmitiem liecinieku un cietušo, ko «Glābiet bērnus» bija uzrādījusi oficiālos atkārtotos iesniegumos Ģenerālprokuroram un arī Talsu rajona virsprokuroram un kuri atradās ārpus Talsu rajona. Kāds Talsu rajona prokuratūras darbinieks mūs informēja, *ka lieta nekust ne no vietas, jo policija tiešām negrib strādāt radniecības un draugu būšanas dēļ, bet virsprokurors nav informējis Ģenerālprokuratūru par to, ka netiek galā ar darbu.*

Tajā pat laikā Talsu rajona bērnu tiesību aizsardzības dienesti nedarīja pilnīgi neko, lai palīdzētu upuriem un lieciniekiem «Veģos». Izglītības pārvalde gaidīja rīkojumu no Izglītības ministrijas un VBTAC, kuri vilcinājās, jo «Veģu» centrs nav viņu pakļautības iestāde. Savukārt LM, kuras pakļautībā ir «Veģu» centrs, nerīkojās adekvāti.

«Glābiet bērnus» pirmajās dienās pēc informācijas iesniegšanas, iepazīstināja ar satriecošiem videomateriāliem par vardarbību Veģos LM Sociālās palīdzības departamenta vadītāju O. Dzeni, kad rīcība nesevoja, «Glābiet bērnus» parādīja materiālus Labklājības ministram A. Požarnovam, kurš solījās operatīvi rīkoties.

Diemžēl tā vietā, lai operatīvi rīkotos, kā to izdarīja izglītības ministrs Aleksandrovas speciālās inter-nātskolas gadījumā, atsaucoties «Glābiet bēmus» sniegtajai informācijai par vardarbību pret bērniem šajā skolā, (atstādinot no darba aizdomās turamos, nosūtot palīgā bērniem psihologus un VBTAC, lai veicinātu izmeklēšanu), labklājības ministrs A. Požarnovs vienīgi nodeklarēja presē, ka LM rīcībai «Veģos» neesot nekāda sakara ar «Glābiet bēmus» sniegto informāciju.

Cietušie bērni palika Veģos kopā ar visiem tiem, kuri viņus gadiem bija mocījuši, par direktora v. i. LM nozīmēja pēc liecinieku sacītā atlaistā direktora brāļa civilsievu, kura arī esot LM ministra sekretāres radniece. LM uzsāka pretvardarbības kampaņu pret «Glābiet bēmus». Tā vietā, lai atrastu iespēju veicināt vardarbības izmeklēšanu pret bērniem «Veģos», LM to kavēja.

Rezultātā Veģu darbinieki par LM naudu iesūdzēja «Glābiet bēmus» tiesā par goda un cieņas aizskaršanu, paši, kā mums stāstīja liecinieki, turpinot lietot vardarbību pret bērniem. Tiesa «Glābiet bēmus» attaisnoja, spriedumā tika minēts, ka «Glābiet bēmus» rīcībā bijusi pietiekama un ticama informācija, uz kuras pamata ir ierosināta krimināllieta pret sociālās aprūpes centra «Veģi» darbiniekiem par vardarbību pret bērniem.

Tajā pat laikā LM darbinieki Latvijas Radio raidījumos konsekventi pārmet «Glābiet bēmus» nekompetenci, Latvijas tēla nomelnošanu, sniedzot aplamas ziņas ANO komisijas sēdē par bērnu stāvokli Latvijā.

Pēc vairākiem mēnešiem nesekmīga, bezrezultatīva Talsu prokuratūras darba Veģu lietas izmeklēšanā «Glābiet bēmus» atkārtoti lūdza Ģenerālprokuroram «Veģu» lietu ņemt Ģenerālprokuratūras pārraudzībā. «Glābiet bēmus» atkārtoti motivēja Talsu prokuratūras un policijas nespēju strādāt efektīvi nepotisku saikņu dēļ starp Talsu policiju un «Veģu» darbiniekiem. Ģenerālprokurors atkārtoti tikās ar «Glābiet bēmus» pārstāvjiem un piekrita lietu nodot izmeklēšanai valsts policijai, kura to godprātīgi veica. Valsts policija 2002. g. ziemā beidza Veģu lietas izmeklēšanu un nodeva lietu Ģenerālprokuratūrā. Izmeklēšanas gaitā apstiprinājās visi organizācijas «Glābiet bēmus» minētie fakti par izvarošanu, spīdzināšanu, sišanu, pazemošanu. Pavasarī prokuratūra izvirzījusi apsūdzības pagaidām pret 3 Veģu darbiniekiem. Tā kā lietā figurē desmitiem cietušo un liecinieku ļoti daudzos Latvijas rajonos, izmeklēšana ievilkās, prokuratūrai un policijai arī trūkst līdzekļu tiesu psiholoģijas un tiesu psihiatrijas ekspertīzes veikšanai bērniem ar garīgiem traucējumiem.

Šobrīd «Veģu» lieta jau nonākusi Eiropas parlamenta deputātu redzes lokā.

2001. gada vasaras beigās Īru organizācija Shoe for children ziņoja Latvijas Ģenerālprokuratūrai, Prezidentei par to, ka Veģu darbinieki turpina vardarbību pret bērniem un ir izlaupījuši viņiem uzticēto labdarības sūtījumu, kurš bija paredzēts 7 bērnu namiem. Īrijas organizācija ir sašutusi par Talsu policijas, Veģu direktora un labklājības ministra A. Požarnova attieksmi pret bērniem Veģos un sūdzējusies Eiropas parlamentā par to, ka Latvijas valsts pieļauj nesodītu vardarbību pret bērniem ar speciālām vajadzībām LM pakļautajā bērnu iestādē.

Tas, ka LM ir rīkojusies kļūdaini, neveicot Veģu reorganizāciju pēc «Glābiet bēmus» atklātās Veģu kolektīva pilnīgas morālas degradācijas, kad vismaz 10 gadus darbinieku vairumam ir pieticis nekrietnības ignorēt masveidīgu bērnu spīdzināšanu aprūpes centrā, apstiprinās aizvien no jauna, kā ar humānās palīdzības izlaupīšanu, tā ar ilgstoši neārstēta kašķa epidēmiju, kuru pavisam nejauši 2001.g. rudenī atklāja Rīgas speciālisti. Situācija liecina, ka LM nepilda savu funkciju, uzraugot Talsu rajona bāreieņtiesām, kuras pakļautas LM, un VBTAC, kas pakļauts IM, un bērnu tiesību speciālistiem, kas pakļauti pašvaldībām. Arī šo gadījumu Veģos traucē risināt likumdošanas nepilnības, kā arī esošās likumdošanas nepareiza izpratne un piemērošana no valsts un pašvaldību amatpersonu puses, kā arī no policijas un prokuratūras darbinieku puses.

Lai gan ANO savās 2001. gada rekomendācijās noteikti aicina Latvijas valdību pārtraukt vardarbību bērnu iestādēs, valdība nav devusi oficiālu rīkojumu sev pakļautajām bērnu tiesību struktūrām par šo Rekomendāciju īstenošanu dzīvē.

Secinājumi apsekojot 29 iestādes bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem:

1. Bērni iestādēs jūtas vientuļi, 90% no viņiem uzreiz atstātu šīs iestādes, ja būtu kur iet dzīvot, tātad 90% bērnu cieš no emocionālas vardarbības.

2. Milzīgs bērnu skaits cieš no vardarbības, bet precīzu % nevar nosaukt, jo bērni neizprot vardarbības jēdzienu plašākā nozīmē.

3. Vardarbības pret bērniem kontrolēšana un novērošana ir ievērojami ierobežota iestādēs, kurās strādā vietējās policijas, bāriņtiesas, izglītības inspekcijas utt. darbinieku radinieki vai, kuri ir saistīti radniecīgām saitēm ar LM darbiniekiem.

– 4. Bērniem » 85% apmeklēto iestāžu nebija pedagogu sniegtas informācijas ne par bērnu tiesībām, ne par to, kas ir vardarbība un, kur griezties pēc palīdzības.

5. Nevienā iestādē pārbaudītāji no bērnu tiesību aizsardzības struktūrām vai ministrijām nav runājuši ar bērniem par vardarbību bez lieciniekiem no iestādes darbinieku puses!

6. Uz vairumu LM pakļauto iestāžu nedodas ar pārbaudēm ne valsts bērnu tiesību aizsardzības speciālisti, ne bāriņtiesas (pagasttiesas) pārstāvji. Lai gan bērnu tiesību likumā ir noteikts, ka bāriņtiesai jāseko katrā viņas teritorijā dzīvojoša bērna tiesību ievērošanai, tad valsts bērnu tiesību aizsardzības speciālisti nepārbauda LM pakļautības iestādēs esošu bērnu stāvokli, jo par šiem speciālistiem atbild IM. Savukārt vietējie bērnu tiesību aizsardzības speciālisti ir pašvaldības pakļautībā un arī viņus LM pakļautajās iestādēs nemaz labprāt neielaiž, jo viņi, lūk esot citas – IM – pārstāvji.

7. Korupcijai un nepotismam (radu būšana) ir ārkārtīgi liela nozīme nesodītībai un kontroles trūkumam par vardarbību pret bērniem valsts un pašvaldību iestādēs.

Radniecības un koruptīvās saites sākot no iestādes ierindas darbiniekiem iet cauri pašvaldības, valdības, bāriņtiesas (pagasttiesas), izglītības inspekcijas, rajonu izpilddirekcijas struktūrām līdz pat augstām amatpersonām LM – ja var ticēt lieciniekiem, kuri snieguši informāciju «Glābiet bērnus» pētījuma dalībniekiem.

8. Likumdošana ir nepilnīga, lai reāli aizsargātu bērnu no vardarbības uz ko Latvijas valdībai pēc «Glābiet bērnus» sniegtā ziņojuma analīzes 2001. g. ir aizrādījusi ANO savās Rekomendācijās.

9. «Glābiet bērnus» ir sagatavojusi un iesniegusi LR Saeimai visus nepieciešamos papildinājumus (minētos punktā 9.), lai aizsargātu bērnu no vardarbības, taču tikai daļa no tiem iekļautas, lai gan to rekomendē pieņemt ANO.

10. Vardarbība pret bērniem Latvijas iestādēs kopumā netiek plānveidīgi un mērķtiecīgi kontrolēta. Nav koordinācijas starp atsevišķiem bērnu tiesību aizsardzības struktūras posmiem.

Preventīvā jomā nedarbojas ministriju departamenti, kuriem ir jāuzrauga augšminēto struktūru darbs.

11. Likumdošanas nepilnības neļauj ne atklāt vardarbību pret bērnu, ne aizsargāt jau atklātas vardarbības upurus un lieciniekus, ne izolēt aizdomās turamos, ne nodrošināt taisnīgu tiesas procesu ar advokātu cietušajam bērnam.

12. Vardarbības pret bērnu jomā Latvijā netiek pildītas ANO Konvencijas par bērna tiesībām prasības, netiek ievērotas ANO 2001. g. Rekomendācijas Latvijas valdībai.

13. Visa šī situācija jau ir nonākusi Eiropas parlamenta un ANO informācijas lokā un var ļoti kaitēt Latvijas iespējām tikt uzņemtai ES un saņemt starptautisku palīdzību bērniem.

14. Vardarbības novēršana bērnu aprūpes iestādēs nebūs rezultatīva bez iepriekšējas Ombuda institūcijas izveidošanas un Valsts bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reorganizācijas.

ATZINUMS

par Latvijas organizācijas »Glābiet bērnus» iesniegtajiem dokumentiem, kas liecina par vardarbību pret bērniem valsts iestādēs

Zvērinātu advokātu birojs «Rektiņa un Mieze» (turpmāk tekstā – Birojs) iepazinās ar šādiem Latvijas organizācijas «Glābiet bērnus» iesniegtajiem dokumentiem:

- 1) pārbaužu materiāliem 24 Latvijas bērnu bāreņu iestādēs un sociālās aprūpes centros;
- 2) lēmumu par atteikšanos ierosināt krimināllietu par vardarbību Bauskas rajona bāreņu aprūpes iestādēs;
- 3) lēmumu par atteikšanos ierosināt krimināllietu par vardarbību Liepājas bāreņu aprūpes iestādē un internātskolā un saraksti ar lekšlietu ministriju un Liepājas rajona prokuroru;
- 4) audio un video materiāliem par vardarbību sociālās aprūpes centrā «Veģi», saraksti ar Labklājības ministriju, ģenerālprokuroru, Talsu rajona policijas pārvaldi un prokuratūru.

Atzinuma sagatavošanai tika izvērtēta šādu likumu atbilstība Konvencijai par bērna tiesībām:

- 1) bērnu tiesību aizsardzības likums;
- 2) likums «Par bāriņtiesām un pagasttiesām»;
- 3) latvijas Kriminālprocesa kodekss;
- 4) krimināllikums;
- 5) latvijas Darba likumu kodekss.

Piāns

- 1. Vardarbība Bauskas rajona bērnu iestādēs.**
- 2. Vardarbība Liepājas bērnu iestādēs.**
- 3. Vardarbība sociālās aprūpes centrā «Veģi».**
- 4. Bērnu tiesību aizsardzību reglamentējošie likumi:**
  - 4. 1 Latvijas kriminālprocesa kodekss;**
  - 4. 2 Krimināllikums;**
  - 4. 3 Latvijas darba likumu kodekss;**
  - 4. 4 Bērnu tiesību aizsardzības likums;**
  - 4. 5 Likums «Par bāriņtiesām un pagasttiesām».**
- 5. «Glābiet bērnus» Saeimā iesniegtie priekšlikumi par grozījumiem likumos.**
- 6. Secinājumi.**
- 7. Priekšlikumi.**

I.

Bauskas rajona prokuratūras prokurors A. Circens 2001. gada 24. aprīlī pieņēma lēmumu par atteikšanos ierosināt krimināllietu par vardarbību Bauskas bērnu namā »Annele» sakarā ar to, ka bērnu nama audzinātāju darbībās nav konstatēts Krimināllikuma 174. p. paredzēta noziedzīga nodarījuma sastāvs. Procesa virzītājs savu lēmumu motivē šādi: *«Bērnu nama »Annele» audzinātāju... darbībā pielietojot fizisku spēku pret viņu audzināšanā esošajiem bērniem, saskatāmas noziedzīga nodarījuma pazīmes, taču... šīm darbībām nebija sistemātisks raksturs, to cēlonis bija pašu bērnu, pret kuriem tika pielietots fizisks spēks, vispārpieņemto uzvedības normu un bērnu nama iekšējo noteikumu pārkāpumi, minēto audzinātāju darbību mērķis nebija radīt ne psihiska, ne fiziska rakstura ciešanas un šādas ciešanas faktiski arī netika radītas, jo bērni apzinājās un apzinās, kas tas bijis sods par pašu nodarījumiem.»*

II.

Liepājas pilsētas un rajona policijas pārvalde 2001. gada 16. februārī pieņēma lēmumu par atteikšanos ierosināt krimināllietu par bērnu tiesību pārkāpumiem Liepājas internātskolā un Liepājas bērnu namā. Veicot faktu pārbaudi, tika konstatēts, ka atsevišķas bērnu nama audzinātājas fiziski soda bērnus, neuzskatot to par vardarbību. Nopratinot ārstu psihoterapeitu A. P., viņš sniedz šādu komentāru: *«Pēršanu var uzskatīt par vardarbību, ja tas notiek regulāri, atsevišķus gadījumus nevar uzskatīt par fizisku vardarbību, ja no audzinātāju puses nav subjektīvās vēlmes bērnu pazemot. Šādi atsevišķi gadījumi vērtējami kā audzinātāju emociju uzplaisnījumi.»*

Tālāk lēmuma pieņēmējs izdara secinājumus, ka pēršana nevar būt ne fiziska vardarbība, ne bērna cieņas un goda pazemošana, un atsaka ierosināt krimināllietu, jo audzinātāju darbības nav nozieguma sastāvā.

Liepājas pilsētas prokuratūra 2001. gada 9. marta vēstulē norāda, ka *»lai personas darbības kvalificētu pēc Krimināllikuma 174. p. ir svarīgi konstatēt pilnu Krimināllikuma 174. p. sastāvu... subjektīvo pusi – personas psihisko attieksmi pret nodarījumu.»* Pamatojoties uz policijas pārvaldē veiktās pārbaudes materiāliem, kuros konstatēta audzinātāju subjektīvā attieksme pret bērnu pēršanu – audzinātāju vārdisks apliecinājums, ka viņām nav bijis nolūks nodarīt bērniem ciešanas, un *»daudzi bērni nāk no tādas vides, kur viņi ir audzināti ar fizisku ietekmēšanu un viņiem ir nepieciešams fizisks kontakts, un pāriet ilgs laiks, kamēr bērni sāk ieklausīties vārdos,»* nav juridiska pamata ierosināt krimināllietu par vardarbību pret bērnu.

III.

Birojs iepazinās ar iesniegtajiem video un audio ierakstiem par sociālās aprūpes centrā »Veģi« pieļauto vardarbību pret bērniem, kā arī ar saraksti starp »Glābiet bērnus« un valsts institūcijām, kas liecina par inertumu, neieinteresētību un formālu attieksmi pret bērnu tiesību pārkāpumiem valstī, arī valsts iestādēs, kur bērniem būtu jājūtas īpaši aizsargātiem.

LR ģenerālprokurors savā 13.03.2001. vēstulē nr. 3/2-13-4-01 norāda, ka *«ne Prokuratūras likums, ne kriminālprocesuālā likumdošana neparedz prokuroram tiesības pārvietot nepilngadīgos cietušos vai lieciniekus uz citām sociālās aprūpes iestādēm,»* kā arī norāda, ka krimināllietas izmeklēšanas gaitā nav iegūti apstiprinājumi, ka būtu nepieciešams veikt nepilngadīgo liecinieku un cietušo likumisko interešu aizsardzību (bērnu izolēšanu no iespējamiem vainīgajiem).

IV.

Risinot jautājumus par vardarbības novēršanu valsts un pašvaldību bērnu iestādēs un novēršot bērnu tiesību pārkāpumus, un sodot vainīgās amatpersonas, policijas un prokuratūras darbiniekiem vajadzēja piemērot šādus likumus:

IV. 1

Latvijas kriminālprocesa kodeksa 106. p. nosaka, ka *«ja cietušajam, lieciniekam vai citām personām, kas piedalās lietā... tiek izteikti draudi **izdarīt slepkavību, pielietot vardarbību, iznīcināt vai sabojāt mantu, vai tiek draudēts ar citu pretlikumīgu darbību izdarīšanu, viņi ir tiesīgi lūgt nodrošināt viņu personas, tiesību un likumīgo interešu aizsardzību.»***

LR ģenerālprokurors un tiešais procesa virzītājs – Talsu rajona policijas pārvalde un LR IM uzskata, ka tieši draudi nepilngadīgajiem lieciniekiem un cietušajiem – sociālās aprūpes centra »Veģi« iemītniekiem, izteikti nebija, un viņu atrašanās iespējamo apsūdzēto – audzinātāju tiešā ikdienas atkarībā nav pamats īpašu pasākumu veikšanai, lai nodrošinātu bērnu tiesību aizsardzību.

Latvijas kriminālprocesa kodeksa 155. pants nosaka, ka «*saucot amatpersonu pie kriminālatbildības kā apsūdzēto, prokuroram jāizšķir jautājums par apsūdzētā atstādīšanu no amata uz izmeklēšanas laiku.... Prokurors par to pieņem lēmumu, kuru nosūta izpildīšanai apsūdzētā darbavietai.*»

Konkrētajā «Veģu» gadījumā līdz šim brīdim – 8 mēnešus pēc krimināllietas ierosināšanas, neviens nav saukts pie kriminālatbildības, pie tam, ne visi iespējamie apsūdzētie ir amatpersonas. Ja gadījumā kāds no «Veģu» darbiniekiem, kas nav amatpersona tiks saukts pie kriminālatbildības, tad formāli nebūs pamata prokuroram pieprasīt šī darbinieka atstādīšanu no amata, un šī persona varēs turpināt ikdienā atrasties ciešā saskarsmē ar cietušajiem bērniem.

IV. 2

Krimināllikuma 174. pants nosaka atbildību «*par cietsirdīgu vai vardarbīgu apiešanos ar nepilngadīgo, ja ar to nepilngadīgajam nodarītas fiziskas vai psihiskas ciešanas un ja tās nodarījušas personas, no kurām cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs.*»

Bauskas un *Liepājas* gadījumos tiesību sargājošo iestāžu darbinieki nepareizi ir tulkojuši likuma normas motivējot atteikumu ierosināt krimināllietu ar nozieguma sastāva subjektīvās puses trūkumu – nav iespējams konstatēt nodomu nodarīt ciešanas.

Krimināllikuma 174. pantā paredzēto noziegumu iespējams nodarīt tikai ar tiešu nodomu, un noziegums uzskatāms par izdarītu ar tiešu nodomu, ja persona, kas to izdarījusi, ir paredzējusi nodarījuma sekas un vēlējusies tās. Vainīgās personas apgalvojums, ka viņai/viņam nav bijis nolūks nodarīt bērnam ciešanas, ir vērtējams kritiski. Tīšas darbības – bēma sišanu, pēršanu vai jebkādu citu fizisku iespaidošanu var veikt tikai ar mērķi radīt bērnam lielākas vai mazākas ciešanas, lai piespiestu viņu pakļauties rīkojumam, disciplīnai, izpildīt noteiktas darbības u. tml. Audzinātāju paskaidrojums, ka bērns nepakļaujas mutiskiem rīkojumiem un ka miesas sodi ir piemērojami, lai panāktu paklausību liecina par to, ka audzinātāja mērķis ir panākt seku iestāšanos. Nav iedomājams, ka audzinātāja nav sapratusi nodarījuma kaifgumu bēma interesēm. Nodarījuma bīstamības apzināšanos nosaka arī personas (šajā gadījumā – audzinātāja) subjektīvās īpašības – dzīves pieredze, pedagoģiskās zināšanas, izglītība, tajā skaitā zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jautājumos, tiesiskā apziņa u. c. īpašības. Ja audzinātājam nav šo īpašību, tad tāda persona nevar strādāt pedagoģisku darbu, un ir jāizvērtē pedagoģiskās iestādes vadītāja atbildība par nekompetentas personas pieņemšanu darbā.

Augstāk minētajos gadījumos tiesību sargājošās iestādes ir nepareizi interpretējušas likuma normas, un likuma normu ierobežota tulkošana (tikai gramatiskās likumu tulkošanas metodes pielietošana) ir raksturīga un bieži sastopama pārejas posmam.

IV. 3

Latvijas Darba likumu kodeksa 39. pants – atstādināšana no darba, nosaka, ka «*darbiniekus atstādināt no darba, izbeidzot maksāt darba algu, var tikai pēc attiecīgi pilnvarotu orgānu priekšlikuma likumdošanā paredzētajos gadījumos.*»

LR Labklājības ministrija, atsaucoties uz minēto LDLK pantu, neveica nekādus pasākumus, lai novērstu to «Veģu» darbinieku, kuri norādīti bērnu sūdzībās par pielietoto pret viņiem vardarbību, ikdienas saskarsmi ar cietušajiem bērniem.

Ministrija ir kļūdaini interpretējusi augstāk minētās likuma normas – likums nosaka, ka atstādināšana no darba, **nesaglabājot darba algu**, var notikt tikai pēc pilnvaroto orgānu priekšlikuma, bet likums neaizliedz darba devējam atstādināt no darba darbinieku, **saglabājot darba algu**. Ir acīmredzams, ka Labklājības ministrija nav bijusi ieinteresēta rīkoties cietušo bērnu interesēs, vai arī nav spējusi interpretēt likuma normas, bet šajā konkrētajā gadījumā ir nepārprotami rīkojusies «Veģu» administrācijas un darbinieku interesēs. Labklājības ministrs A. Požamovs savā 2001. gada 5. aprīļa vēstulē Nr. 304-835/3.2 jur Valsts prezidenta kancelejai norādīja, ka sociālās aprūpes iestādes «Veģi» darbinieki tiks atbrīvoti no darba nekavējot, tiklīdz viņu pārkāpums tiks pierādīts (tiks pieņemts lēmums par saukšanu pie kriminālatbildības).

IV. 4

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9. panta 2. daļa nosaka, ka *«pret bērnu nedrīkst izturēties cietsirdīgi, nedrīkst viņu mocīt un fiziski sodīt, aizskart viņa cieņu un godu.»*

Likuma 32. pants nosaka, ka *«ārpusģimenes aprūpes mērķis ir radīt bērnam aizsargātības sajūtu, nodrošināt apstākļus viņa attīstībai un labklājībai...»*

Likuma 52. panta 3. daļa nosaka, ka *«bērnu, kurš kļuvis par vardarbības (prettiesisku darbību) upuri, aizliegts... konfrontēt ar iespējamo vardarbības izdarītāju, kamēr bērns nav pietiekami psiholoģiski sagatavots šādi konfrontācijai.»*

Pašlaik šāda praktiska konfrontācija notiek ikdienā, jo iespējamie vainīgie turpina pildīt cietušo bērnu audzinātāju funkcijas jeb pilda citus pienākumus sociālās aprūpes centrā «Veģi».

Likuma 62. panta 2. punkts nosaka, ka Labklājības ministrija *«nodrošina medicīnisko un sociālo rehabilitāciju bērniem, kuri cietuši no vardarbības vai citas prettiesiskas darbības.»* Šo pienākumu ministrija nepilda – cietušajiem bērniem rehabilitācijas vietā ikdienā jātiekas ar personām, kuras bērni ir apsūdzējuši vardarbībā.

Saskaņā ar likuma 64. pantu Iekšlietu ministrija un Ģenerālprokuratūra organizē saviem darbiniekiem apmācību bērnu tiesību jautājumos, nodrošinot bērnu tiesību ievērošanu pirmstiesas izmeklēšanas procesā un veicot darbu ar nepilngadīgajiem noziedzīga nodarījuma upuriem un viņu ģimenēm.

LR Valsts policijas Izziņas pārvaldes priekšnieks 27.03.2001. atbildot uz »Glābiet bērnus« iesniegumu norāda, ka *«policijas darbinieki savu finansiālo iespēju robežās cenšas paaugstināt zināšanu līmeni bērnu tiesību aizsardzības jomā» un «ka līdz šai dienai nav atrisināts jautājums par to, kas atlīdzinās izdevumus psihologam, kurš tiek pieaicināts pirmstiesas izmeklēšanas procesā, jo policijas budžetā šim mērķim naudas līdzekļi nav izdalīti.»*

IV. 5

Likums «Par bāriņtiesām un pagasttiesām» nosaka, ka bāriņtiesa aizstāv bērna personiskās un mantiskās intereses, attiecības ar vecākiem un citām personām (15. pants) un uzrauga aizbildņu rīcību (17. pants).

Konkrētajā «Veģu» gadījumā sociālās aprūpes centra direktors ir centrā dzīvojošo bērnu aizbildnis, un tādēļ bāriņtiesai (pagasttiesai) bija tiesības un arī pieaņākums uzraudzīt sociālajā aprūpes centrā ievietoto bērnu tiesības, bet dažādu iemeslu dēļ uzraudzība netika veikta.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45. pants nosaka kārtību, kādā veicama privātā bērnu iestādē ievietoto bērnu aprūpes uzraudzība, bet nenosaka, ka šāda pat uzraudzība veicama valsts un pašvaldības bērnu iestādēs ievietoto bērnu tiesību aizsardzībai. Bāriņtiesu (pagasttiesu) pienākumu veikt arī valsts un pašvaldības iestādē dzīvojošo bērnu aprūpes un tiesību ievērošanas uzraudzību nosaka tikai vispārēja norma, ka bāriņtiesa (pagasttiesa) uzrauga aizbildņu rīcību, kas varēja būt par iemeslu «Veģu» administrācijas nekontrolētajai rīcībai un ilgstošiem nopietniem bērnu tiesību pārkāpumiem.

V.

Latvijas organizācija «Glābiet bērnus» ir izstrādājusi un iesniegusi Saeimā šādus grozījumus likumos:

1) Grozījumi Latvijas Kriminālprocesa Kodeksa 106. pantā, kas nosaka, ka procesa virzītājam jānodrošina nepilngadīgo cietušo un liecinieku aizsardzība, ja ir pietiekošas ziņas, kas liecina par to, ka cietušais vai liecinieks tiek ietekmēts ar mērķi mainīt liecību.

2) Grozījumi Latvijas Kriminālprocesa Kodeksa 155. pantā, kas nosaka prokuroram pienākumu izšķirt jautājumu par apsūdzētā atstādīšanu no amata izmeklēšanas laikā.

3) Papildinājumi Krimināllikumā, ierosinot likumu papildināt ar jaunu pantu, kas nosaka atbildību jebkurai personai ziņot bērnu tiesību aizsardzības iestādēm par bērna tiesību apdraudējumu vai jau notikušu vardarbību.

Diemžēl «Glābiet bērnus» jau izstrādātie un iesniegtie priekšlikumi Saeimas Bērnu tiesību aizsardzības apakškomisijas sēdē tika atbalstīti daļēji – tālāk virzot priekšlikumu par administratīvās atbildības noteikšanu par neziņošanu par bērnu tiesību pārkāpumiem. Pašreiz spēkā ir 1992. gada 3. decembra Labklājības, Izglītības un Iekšlietu ministru pavēles «Par bērnu tiesību pārkāpumiem», kas uzliek par pienākumu minēto ministriju darbiniekiem 24 stundu laikā ziņot par bērnu tiesību apdraudējumu. Pavēles teksts lielākajai daļai ministriju sistēmā strādājošajiem nav zināms un tādēļ minētās pavēles netiek pildītas, ministriju vadība pavēles izpildi nekontrolē.

VI. Secinājumi

1. Pašreiz LR spēkā esošā likumdošana nenodrošina vardarbībā cietušo bērnu tiesību aizsardzību atbilstoši Konvencijas un Bērnu tiesību aizsardzības likuma prasībām.

2. Izmeklējot krimināllietas netiek arī ievērotas ANO Bērnu tiesību komitejas 2001. g. februārī Latvijas valdībai adresētās Rekomendācijas par bērnu stāvokļa uzlabošanu un Konvencijas īstenošanu Latvijā.

VII. Priekšlikumi

1. Pieņemt «Glābiet bērnus» ierosinātās izmaiņas likumdošanā (grozījumi Latvijas Kriminālprocesa Kodeksā, Krimināllikumā, likumā «Par bāriņtiesām un pagasttiesām»).

2. Nodrošināt esošo likumu izpildi, izglītojot tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekus, īpašu vērību pievēršot likumu interpretācijai.

3. Nodrošināt finansējumu Bērnu tiesību likuma un citu spēkā esošo likumu izpildei.

4. Nepieciešams izstrādāt grozījumus un papildinājumus:

1) bērnu tiesību aizsardzības likumā;

2) likumā «Par bāriņtiesām un pagasttiesām».

5. Rekomendēt veikt šādus pasākumus, ja bērns ir cietis no vardarbības valsts vai pašvaldības iestādē (saskaņā ar pašlaik spēkā esošo likumdošanu):

1) Iesniegums par vardarbību.

2) Policija pārbauda iesniegumā minētos faktus un ierosina krimināllietu (vai atsaka ierosināt, ja iesniegumā minētie apstākļi neapstiprinās).

3) Procesa virzītājs nekavējoties paziņo par krimināllietas ierosināšanu iestādes vadītājam un iestādi uzraugošai institūcijai (pašvaldībai, ministrijai, valsts Bērnu tiesību aizsardzības centram, bāriņtiesai), tiek lemts jautājums par iestādes vadītāja nomaiņu, ja vardarbība tika pieļauta iestādes vadītāja vainas vai nolaidības dēļ.

4) Iespējamie vainīgie saskaņā ar LDLK 39. p. tiek atstādināti no darba ar darba algas saglabāšanu, un iestādes vadība nodrošina, lai iespējamiem vainīgajiem un cietušajiem bērniem nebūtu saskarsmes iespēju.

Anketas – 170

1. Bērnu vecums:

no 10–17 gadiem

2. Cik ilgi bērni atrodas bērnu namā/internātskolā?

50% no 4 līdz 10 gadiem

40% mazāk kā 4 gadus

10% neatceros

3. Vai esi kādreiz gribējis bēgt no bērnu nama/internātskolas?

10% jā

80% nē

10% nezinu

4. Vai Tu jūties vientuļš?

80% jūtos

10% nejūtos

10% nezinu

5. Vai Tu jūties mīlēts?

40% jā

10% dažreiz

20% nē

30% nezinu, varbūt

6. Vai Tev kāds dara pāri?

20% jā

15% dažreiz

65% nē

7. Vai Tu zini, kas ir vardarbība?

70% jā

25% nē

5% nav atbildējis

8. Kas Tevi visvairāk sāpinātu?

85% ka es nesatikšu mammu un tēti

5% būs jāatvadās no draugiem

8% apsūkā, ka dzīvoju bērnu namā

2% apvaino ne par ko

9. Ja Tev būtu iespēja aiziet no bērnu nama (pie vecākiem vai audžuģimenes, vai citur), vai Tu to darītu uzreiz, vai tomēr būtu žēl atstāt bērnu namu?

75% aizietu uzreiz pie vecākiem vai citiem radiem

15% aizietu, bet nezinu uz kuriem (varbūt pie audžuģimenes)

10% žēl būtu atstāt bērnu namu.

**Latvijas organizācijas «Glābiet bērnus» projekts
«Bērnu tiesību pārkāpumu novēršana bez vecāku gādības
palikušu bērnu aprūpes iestādēs un internātskolās»**

Projekta gaitā apsekotas 29 bērnu – bāreņu iestādes – tajā skaitā:

bērnu nami – 7;
internātskolas – 5;
speciālās internātskolas – 4;
pamatskolas – 4;
vidusskolas – 3;
sociālās aprūpes centri – 3
ģimenes aprūpes centri – 1;
izglītības – rehabilitācijas centri – 1;
arodskolas – 1.

1. Bērnu nams «Dzeguzīte» – Aizkraukles rajons;
2. Bebru internātskola – Aizkraukles rajons;
3. Bērnu nams «Gaujaslīči» – Cēsis;
4. Jaunaglonas internātskola – Preiļu rajons;
5. Aglonas arodskola – Preiļu rajons;
6. Aleksandrovas speciālā internātskola – Krāslavas rajons;
7. Jelgavas bērnu nams;
8. Liepājas bērnu nams;
9. Liepājas internātskola;
10. Ģimenes aprūpes centrs «Bulduri»;
11. Bērnu nams «Apīte»;
12. Iecavas internātskola;
13. Sociālās aprūpes centrs «Veģi»;
14. Sociālās aprūpes centrs «Ziedkalne»;
15. Izglītības – rehabilitācijas iestāde «Naukšēni» – Valmieras rajons;
16. Pamūšas speciālā internātskola;
17. Bērnu nams «Annele» – Bauskas rajons;
18. Bauskas rajona kristīgā pamatskola;
19. Jelgavas 3. vidusskola;
20. Jelgavas 5. vidusskola;
21. Tilžas internātskola;
22. Upītes pamatskola – Balvu rajons;
23. Piedrujas pamatskola – Krāslavas rajons;
24. Sociālās aprūpes centrs «Piltene» – Ventspils rajons;
25. Lielpaltones speciālā internātskola;
26. Bērnu nams «Inčukalns»;
27. Raiskuma pamatskola – Cēsu rajons;
28. Bauskas 2. vidusskola;
29. Rudzātes speciālā internātskola.

Valsts politika bērnu tiesību ievērošanā Latvijā un Konvencijas par bērnu tiesībām pārkāpumi

Ir vairāki politiski iemesli, kādēļ Latvijā pietiekami netiek ievērota Konvencija par bērnu tiesībām.

Valstīm pārejas periodā, tajā skaitā arī Latvijai, ir nepieciešamība radīt depolitizētu, nekorumpētu un iedarbīgu civilo dienestu (A. Fogelklous «Konstitucionālā kārtība Krievijā: jauna teritorija konstitucionālismam?», Centrālās un Austrumeiropas tiesību pārskats, W. B. Simons (eds), sējums 26, No 3, 2000, 236. lpp.). **Civilierēdņi ir atbildīgi par valsts parasto ikdienas darbu. Viņu spējas, spriedumi, efektivitāte un spēja pievērsties problēmām atstāj vislielāko ietekmi uz valsts iespējām reaģēt uz problēmām** un gūt vispārēju sabiedrības atbalstu un uzticību. Pēc atdalīšanās no impērijas Latvijai vajadzēja nostiprināt un izveidot šīs institūcijas (J. Dreifelds Latvijas pārejas laikā, Cambridge University Press, 1996, 103.–109. lpp.). Zemā samaksa, sākotnēji gadījuma rakstura nodarbinātības prakse un vispārējais zemais ierēdņu novērtējums sabiedrībā radījis morāles problēmas. Institūciju pārorientācijas process no vienām vērtībām uz citām ir lēns un arī profesionālisma rašanās pārvaldē ir lēna (J. Dreifelds Latvija pārejas laikā, Cambridge University Press, 1996, 103.–109. lpp.). **Viens no iemesliem, kas kavē kvalificēta un profesionāla civildienesta izveidošanu Latvijā, ir potenciālu ierēdņu atbilstošas apmācības trūkums.** Viens no padomju izglītības mantojumiem ir tas, ka potenciālajiem ierēdņiem bieži ir tehniskā vai humanitārā izglītība, bet trūkst zināšanu un pieredzes par to, kā darbojas Rietumu tirgus ekonomika un notiek starptautiskā sadarbība, kā arī trūkst spējas izstrādāt un ieviest efektīvu politiku. **Civilierēdņi ir pieraduši saņemt un paklausīt politiskām pavēlēm, bet neuzņemties personīgo iniciatīvu.** 1994. gadā Latvijā notika civildienesta reforma, kā mēģinājums paaugstināt administrācijas un ierēdņu profesionālismu. Viens no galvenajiem reformu politikas mērķiem bija nodrošināto, lai apstiprināšana administratīvajos posteņos būtu brīva no politiskās ietekmes. Neskatoties uz to, līdz šim brīdim augstākie amati nav brīvi no politiskās ietekmes (O. Norgaard, L. Johannsen. Baltijas valstis pēc neatkarības atgūšanas. Otrais izdevums, Edward Elgar Publishing Ltd., UK, Northampton, 1999, 162. lpp.).

Vēl viens iemesls nepietiekamai bērnu tiesību aizsardzībai ir vāja juridiskā sistēma, kas cieš no finansu trūkuma. Pastāv arī papildus faktori, kas veicina likumu neievērošanu. Tie ietver nabadzību, radikālas izmaiņas sabiedrībā, infrastruktūras un procesuālo normu trūkumu. Piemēram, Administratīvā Procesa Likums ir pieņemts, bet vēl nav stājies spēkā, Kriminālprocesa Likums nav vēl pieņemts Saeimā. Pat ja procesa jautājumi tiktu izstrādāti, nav institūcijas, kas pārraudzītu to ieviešanu (piemēram, nav reģionālo Valsts Bērnu tiesību aizsardzības centra inspektoru). Ja institūcijas pastāv, tām trūkst darbinieku, bet ja ir darbinieki, viņiem pietrūkst zināšanu (J. Dreifelds Latvija pārejas laikā, Cambridge University Press, 1996, 103.–109. lpp.). Putins (Krievija) 8. jūlijā savā uzrunā Federālajai Asamblejai atzina, ka «...likumi un reālā dzīve bieži viens no otra ir ļoti tālu,» un šos vārdus ļoti precīzi var attiecināt arī uz Latviju, kā arī uz citām valstīm pārejas periodā, pat ja neviens no Latvijas politiķiem atklāti to nav atzinis.

Trešais iemesls bērnu tiesību pārkāpumiem ir vājā politiskā sistēma. Politiskā vara Latvijā tika pārveidota no iepriekšējās varas elites nacionālajā elitē ar Parlamentu kā varas balstu. Politiskās kultūras centrā ir personas un viņu partijas, bet partijas drīzāk tiek identificētas ar savu līderi, nekā ar programmām. Vēlētāji nepiedalās politiskajā dzīvē, piedaloties partiju dzīvē darbojoties kā partijas biedri, un dod priekšroku neformālām grupām, nevis dalībai partiju struktūrās. Tikai pusprocenti no vēlētājiem darbojas kādā partijā. Mazāk kā 20% vēlētāju uzskata, ka valdības aktivitātēm ir ietekme uz viņu ikdienas dzīvi. Tā kā lielākā daļa cilvēku ir pieredzējuši nabadzību, viņiem ir vienaldzība pret politiku un viņi koncentrējas uz ikdienišķo vajadzību apmierināšanu. Tā rezultātā vara nokļūst šauras elites rokās un partiju bosi, kas daudzos gadījumos ir piederīgi iepriekšējai komunistu nomenklatūrai, izmanto varu, kas ir ārpus demokrātijas kontroles (O. Norgaard, L. Johannsen. Baltijas valstis pēc neatkarības atgūšanas. Otrais izdevums, Edward Elgar Publishing Ltd., UK, Northampton, 1999, 53.–94., 100.–

104. lpp.). Šodien pieaugošā politiskā apātija rada zināmas briesmas tālākai demokratizācijai. **Labklājība kapitālisma sistēmā var attīstīties tikai procesā, plaši iesaistoties pilsoņiem un izmantojot visaptverošu sabiedrisko organizāciju tīklu** (*O.Norgaard, L.Johannsens*. Baltijas valstis pēc neatkarības atgūšanas. Otrais izdevums, Edward Elgar Publishing Ltd., UK, Northampton, 1999, 162., 206. lpp.).

Ļoti uzkrītošs piemērs ir tas, ka katras jaunas valdības deklarācijās bērnu tiesību aizsardzība nav minēta kā prioritāte.

Pat ja tirgus sistēma ir efektīga, tā var novest pie tādas materiālo labumu pārdales, kur lielākā iedzīvotāju daļa paliek neapmierināti. Materiālie labumi var tikt sadalīti gan tieši, gan netieši, piešķirot subsīdijas, piemēram, dzīvokļus. Tas ir iemesls, kādēļ sabiedrībai vajadzētu būt ieinteresētai kontrolēt lēmumu pieņemšanu. Politiku var definēt kā «kurš, ko saņēms un cik», un šajā ziņā visiem noteikumiem un likumiem ir politisks raksturs. Regulējoši lēmumi izveido personu grupas, kas iegūst un kas zaudē, un katra no pusēm sacenšas, lai panāktu tās ieteiktās politikas realizāciju. Sacensība par rezultāta sasniegšanu parasti notiek to grupu starpā, kas pārstāv iedzīvotājus, kurus skar lēmums. Interesu grupas prasa, lai process tiktu vairāk vai mazāk regulēts saskaņā ar to dalībnieku interesēm, un amatpersonas, savukārt, nodrošina jautājuma regulēšanu atbilstoši savām pašu interesēm. Ja grupu intereses sadura, vai nepieciešams pieņemt jaunus noteikumus, iznākums ir atkarīgs no tā, kura grupa var piedāvāt lielāku atbildību likumdevējiem vai par lēmumiem atbildīgajiem administratoriem. Gadījumā, ja lēmumus pieņem vēlētas personas, priekšroka tiek dota tās grupas interesēm, kas var veicināt to atkārtotu ievēlēšanu, bet ja lēmumi ir atkarīgi no ieceltiem administratoriem, viņu darbību ietekmē atbalsts turpmākajām karjeras iespējām. Tā kā nepārtraukti pastāv pretrunas starp pašu interesēm un sabiedrības labumu, lielu uzsvāru vajadzētu likt uz civilo ierēdņu sistēmu, jo pietiekami labi atalgoti un apmācīti speciālisti kā lēmumu pieņēmēji ir daudz pieņemamāki par personām, kuras vienīgā īpašība ir politiskie sakari (*R. J. Pierce, S. A. Šapiro, P. R. Verkuil*. Administratīvais likums un process. Trešais izdevums, New York, Foundation Press, 1999, 13., 16., 18.–21. lpp.). **Skaidrs, ka bērni nav elektorāts, bet viņu vecāki bieži nodarbināti tikai ar izdzīvošanu un vēlēšanās nepiedalās.** Šis ir iemesls, kādēļ lielākais vairums lēmumu netiek pieņemti bērnu interesēs, kā to skaidri nosaka likumi un Konvencija par bērnu tiesībām. **Politiķi un administratori no bērniem neko negūst, tādēļ pieņemot lēmumus citu grupu intereses gūst priekšroku (piemēram, balsojums par bērnu pabalstu palielināšanas atlikšanu).**

Konvencijas par bērnu tiesībām ieviešana Latvijā ir cieši saistīta ar sociālās un ģimenes politikas ieviešanu. Tieši pēc neatkarības atgūšanas demokrātijas jēdziens tika saistīts ar Rietumeiropas valstu sociālo labklājību. Pārejas perioda agrīnajās fāzēs demokrātija Latvijā asociējās ar pārejas fāzei atbilstošām ekonomiskajām un sociālajām problēmām, tādēļ uzticība iestādēm un demokrātijai dramatiski samazinājās. Demokrātija ir izdzīvojusi par spīti plaši izplatītajai neuzticībai un vispārējai neapmierinātībai alternatīvu trūkuma dēļ, pastāv cerības, ka demokrātiskie procesi turpinās attīstīties (*O. Norgaard, L. Johannsen*. Baltijas valstis pēc neatkarības atgūšanas. Otrais izdevums, Edward Elgar Publishing Ltd., UK, Northampton, 1999, 95.–98. lpp.). ♦

Neatgriezeniski nopietnas šo bērnu tiesību neievērošanas sekas noveda pie ANO Bērnu Tiesību Komitejas rekomendācijām Latvijai valstij.

Literatūras saraksts

- A Decade of Transition. The MONEE Project CEE/CIS/Baltics./ UNICEF, Florence, 2001.
- Alternatīvais Ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā 1992–1997./«Glābiet bērnus». Rīga, 1998.
- Alternative Report to the United Nations on situation in area of protection on the rights of the child in Latvia 1992–1997./Latvian Save the Children. Riga, 1998.
- Bērna un ģimenes labklājības tendences un rādītāji Latvijā. MONEE, reģionālā monitoringa ziņojums. / LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2000.
- Bērna un ģimenes sociālekonomiskais raksturojums 1990-jos Latvijā. / LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2001.
- Bērni Latvijā./LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2000.
- Bērni Latvijā./LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2001.
- Bērni un ģimenes Latvijā. Situācijas analīze./UNICEF LR Nacionālā Komiteja. Rīga, 1999.
- Child impact assessments./Ministry of Health and Social Affairs, Ministry of Foreign Affairs. Sweden, 2001.
- Children and families in Latvia. Situation analysis./UNICEF National Committee of Latvia. Riga, 1999.
- Children as participants./Ministry of Health and Social Affairs, Ministry of Foreign Affairs. Sweden, 2001.
- Children rights. Turning principles into practice./UNICEF. Save the Children Sweden, 2000.
- Children, Economics and the EU – towards child friendly policies./Save the Children International Alliance. 2000.
- Dreifelds J.* Latvija pārejas laikā. Cambridge University Press, 1996.
- Dzīves apstākļu apsekojums Latvijā 1999. gadā./LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2000.
- Eisenberg A., Eisenberg Murkoff H., Eisenberg Hathaway S.* What to expect when you are expecting. R. N. New York, Workman Publishing, 1984.
- Eurochild./Journal of European Forum for Child Welfare. October–December, No. 25, 2001.
- Fogelklaus A.* Konstitucionālā kārtība Krievijā: jauna teritorija konstitucionālismam? / Centrālās un Austrumeiropas likumu pārskats. W. B. Simons (eds), Volume 26, No 3, 2000.
- Follow up of the National strategy to realise the United Nations Convention on the Rights of the Child in Sweden./Ministry of Health and Social Affairs. Sweden, June, 2001.
- Furniss Tilman.* The Multi professional handbook of child sexual abuse. London and New York, 1992.
- Journal of child centred practice./The Irish Society for the Prevention of Cruelty to Children. Dublin, Volume 7, No 2, September, 1999.
- Konvencija par Bērna tiesībām./«Glābiet bērnus». Rīga, 1995.
- Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2000./2001./UNDP. Rīga, 2001.
- Latvijas iedzīvotāju veselības un veselības aprūpes pārskats 2001./LR Labklājības ministrija. Veselības Statistikas departaments. Rīga, 2002.
- Latvijas statistikas gadagrāmata 2001./LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2001.
- Latvijas statistikas ikmēneša biļetens 2(93)/2001./LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2002.
- Latvijas statistikas ikmēneša biļetens 3(94)/2002./LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2002.
- Latvijas valdības Sākotnējais Ziņojums par ANO bērnu tiesību Konvencijas īstenošanas gaitu Latvijā. Rīga, 1998.

Latvijas Valsts Ziņojums par situāciju pēc Pasaules valstu valdību vadītāju sanāksmes par bērniem. Rīga, 2001.

Legal status, organisation, activities and achievements./The Children's Ombudsman in Sweden, 2000.

Norgārds O., Johansens L. Baltijas valstis pēc neatkarības atgūšanas. UK, Northampton, Edward Elgar Publishing, 1999.

Pārejas desmitgade./UNICEF LR Nacionālā komiteja. Rīga, 2001.

Pierce R. J., Šapiro S. A., Verkuil P. R. Administratīvais likums un process. New York, Foundation Press, 1999.

Regional monitoring report./UNICEF United Nations Children's Fund.

Social Report./Ministry of Welfare of Republic of Latvia. Rīga, 2000.

Sociālā palīdzība Latvijā 1999. Statistika un analīze./LR Labklājības ministrija. Sociālās palīdzības fonds. Rīga, 2000.

Sociālais Ziņojums./LR Labklājības ministrija. Rīga, 1999.

Sociālais Ziņojums./LR Labklājības ministrija. Rīga, 2000.

Statistikas aktualitātes 1(3)/2002./LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2002.

The Children's Ombudsman in Sweden, 2000.

The Convention on the Rights of the Child impact study./Save the Children Sweden, 2000.

The state of the World's children 2001./UNICEF United Nations Children's Fund. USA, 2001.

Valsts Cilvēktiesību Biroja Ziņojums. Rīga, 1998.

Veselību visiem 21. gadsimtā. Eiropas Veselības politika. Projekts./Vispasaules Veselības Organizācija. Eiropas reģiona birojs. Kopenhāgena, 1997.

Ziņojums par bērnu stāvokli Latvijā 1999./Valsts Bērnu Tiesību Aizsardzības Centrs. Rīga, 1999–2000.

Ziņojums par bērnu stāvokli Latvijā 2000./Valsts Bērnu Tiesību Aizsardzības Centrs. Rīga, 2000–2001.

Saīsinājumi

NVO	Nevalstiskās organizācijas
CE	Centrālā Eiropa
AE	Austrumeiropa
BTK	NVO koalīcija ANO bērnu tiesību konvencijas īstenošanai
Konvencija	ANO Konvencija par bērnu tiesībām
UNICEF	ANO Bērnu Fonds
PVO	Pasaules veselības organizācija
MNDP	ANO attīstības programma
VBTA	Valsts bērnu tiesību aizsardzības centrs
VCB	Valsts cilvēktiesību birojs
MK	Ministru kabinets
IZM	Izglītības un Zinātnes ministrija
LM	Labklājības ministrija
LR	Latvijas Republika
ES	Eiropas savienība